

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Bc. Nikola Futejová

Recepcia dramatickej tvorby Jordana Radičkova v českom a slovenskom prostredí.

Рецепцията на драмите на Йордан Радичков в Чешката и Словашката област.

Reception of Yordan Radichkov's Dramas in Czech and Slovak area.

2014

Vedúci práce: PhDr. Mgr. Marcel Černý, PhD.

Prehlásenie:

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne, výhradne s použitím citovaných prameňov a literatúry a ďalších odborných zdrojov.

V Prahe, dňa 15.8.2014

.....

Meno a priezvisko

Pod'akovanie:

Na tomto mieste by som sa chcela pod'akovať vedúcemu mojej práce PhDr. Marcelovi Černému, PhD. za cenné rady a čas venovaný konzultáciám problematiky.

Klíčové slová

Jordan Radičkov

Recepcia

dramatika

česko-bulharské vzťahy

slovensko-bulharské vzťahy

Key words:

Yordan Radichkov

Reception

dramas

czech-bulgarian relations

slovak-bulgarian relations

Abstrakt

Diplomová práca sa bude zaoberať problematikou recepcie dramatickej tvorby bulharského prozaika, dramatika a scenáristu Jordana Radičkova (1929 – 2004) v českom a slovenskom prostredí od roku 1976 (premiéra prvej divadelnej - Január) až do súčasnosti. Práca si bude dávať za cieľ nájsť prvky magického realizmu, rysy anekdoty, grotesky a satíry, tvorivo naväzujúce na fabulačné prvky a štýl ľudového rozprávania v dramatických hrách jedného z najslávnejších a svetovo populárnych bulharských autorov 20. storočia. Práca sa bude zameriavať najmä na konfrontáciu recepčných predpokladov zhôd a rozdielov v oboch porovnávaných prostrediach – českom a slovenskom. Súčasťou práce bude podrobná bibliografia zachytávajúca inscenácie v českých a slovenských divadlách a ohlasy o nich v tlači.

Abstract

The thesis will focus on problems of the reception of dramatic opus of Bulgarian prosaist, dramatist and scenarist Yordan Radichkov (1929 – 2004) in the Czech and Slovak area from 1976 (premiere of first drama - January) until nowadays. The thesis will try to discover elements of magic realism, anecdote, comedy and satire which creatively follow fabulative elements and style of folktales in dramas of one of the most famous and world popular Bulgarian author of the 20th century. The thesis will be based mainly on the confrontation of the reception of agreement and difference in the plays staged in two comparison areas – Czech and Slovak. Part of the thesis will be detailed bibliography which will capture production in Czech and Slovak theatres and their responses in press.

OBSAH

1. Úvod	8
2. Bulharská dráma a divadlo.....	10
2.1 Vývoj dramatickej tvorby v bulharskom prostredí	11
3. Jordan Radičkov. Život a dielo.....	21
60. roky	21
70. roky	24
80. roky	25
90. roky	26
4. Chronologický súpis premiér	29
4.1 Divadelné hry Jordana Radičkova na bulharskej scéne.....	29
4.2 Chronologický súpis premiér divadelných hier uvedených na českých a slovenských profesionálnych scénach	32
4.3 Preklady divadelných hier do slovenčiny a češtiny	36
5. Recepčia drám v českom a slovenskom prostredí.....	38
5.1 Sneh sa smial, až padal	38
5.2 Trma-vrma	45
5.3 Lazariáda	49
5.4 Pokus o lietanie	53
5.5 Košíky	64
5.6 My vrabčatá	68
6. Prekladatelia Radičkovovej tvorby.....	71
7. Záver	76
8. Bibliografia	79
Príloha	84
Obrázková príloha	84
Obrázkový index	94
Podrobný súpis premiér	96

1. Úvod

„Ak dnes rozhoduje o osude našich divadelných kultúr skôr komercia ako prirodzená ľudská potreba sa zblížovať, tak si všetci uvedomme, že je to stav dočasný. Bulharisti v českých (slovenských) pomeroch a bohemisti (slovakisti) v bulharských pomeroch už dnes majú zodpovednosť za to, ako sa naše vzájomné vzťahy budú vyvíjať...“¹

(Miloš Vojta, Krok za krokom, 2001.)

Zámerom mojej práce bolo vytvoriť recepcnú analýzu Radičkovových divadelných hier v českom a slovenskom prostredí od roku 1974 až po súčasnosť. Vysvitlo, že moja práca by mohla byť do určitej miery užitočná, keďže sa predtým o tejto téme nikto nevenoval.

Moju prácu som rozdelila do šiestich hlavných kapitol. Úvodnú kapitolu som venovala prehľadu krátkeho vývinu bulharského divadla od jeho zrodu až po vznik „skutočného“ divadla. Vytvoriť prierez vývinu divadla v Bulharsku som považovala za potrebné pre hlbšie pochopenie problematiky „pomalšieho“ kultúrneho rozvoja.

V tretej kapitole som sa zamerala na život Radičkova a na prehľad jeho tvorby, aby som upozornila na jej obsiahlosť, nesmiernu bohatosť a košatosť. K vytvoreniu obrazu Radičkovovho života mi dopomohla kniha *Йордан Радичков 1929-2004: библиография*. София: АРГУС, 2004 od Mladeny Mladenovej (pozri bibliografia). Vzhľadom k bohatosti tvorby som sa zamerala na najmä na jeho divadelnú tvorbu, pretože diplomová práca by na spracovanie jeho obsiahleho diela nestačila.

Štvrtá kapitola obsahuje tri podkapitoly, ktoré uvádzajú chronologický súpis premiér uvedených inscenácií Radičkovových hier na bulharskej, českej a slovenskej profesionálnej scéne a súpis preložených Radičkovových divadelných hier.

V piatej kapitole, ktorú som rozčlenila do šiestich podkapitol, sa sústreďujem na recepciu drám Jordana Radičkova v českom a slovenskom prostredí. Ide o divadelné hry: *Sneh sa smial, až padal*, *Trma-vrma*, *Lazariáda*, *Pokus o lietanie*, *Košíky a Vrabčatá*. Z každej z týchto drám

---

¹ Preklad do slovenčiny Nikola Futejová (ďalej len N.F.)

som na začiatku venovala krátky opis deja divadelnej hry a stručnú interpretáciu, aby som uviedla do problematiky recepcie a zároveň našla typické črty Radičkovovho diela, prvky grotesky, satiry, ľudového rozprávania a magického realizmu. V mojom výskume recepcie v českom a slovenskom prostredí mi pomohli výstrižky z periodík z Divadelného ústavu v Prahe a Bratislave. Pri bádani sa ukázalo, že výskum v oboch ústavoch nie je dostatočný. Smažila som sa kontaktovať divadlá, v ktorých sa divadelné hry inscenovali, avšak mnohé z nich neodpovedali. Pár z nich napísalo, že recenzie nearchivujú, preto je moja práca sčasti ukrátená o reflexie niektorých hier. Zámerom mojej práce bolo priblížiť prijímanie práve dramatických diel Jordana Radičkova, pretože je uznávaný predovšetkým ako poviedkar a pozornosť sa upiera hlavne na jeho prozaickú tvorbu, považovala za potrebné spracovať tému drámy. Jeho divadelné hry sú podľa mňa neoddeliteľnou súčasťou jeho tvorby.

Poslednú, šiestu kapitolu som venovala prekladateľom Radičkovovej tvorby. Pri písaní mojej práce som si uvedomila, že sú neoddeliteľnou súčasťou a veľkým spájadlom pri udržiavaní nielen literárnych, ale aj kultúrnych vzťahov. Bez nich by bulharsko-slovensko-české literárne kontakty boli len akousi neznámou a hmlou medzi krajinami.

Moju diplomovú prácu som doplnila aj prílohou, ktorá obsahuje obrázkovú prílohu s fotografiami z inscenácii, obrázkový index a podrobný súpis divadelných hier, ktoré mi poskytol Divadelný ústav v Prahe a v Bratislave.

Táto práca si dáva za úlohu vytvoriť dobový obraz o divadelnej tvorbe a o jej prijatí na slovenskej a českej scéne.

2. Bulharská dráma a divadlo

Počiatky dejín bulharského divadla sa obvykle hľadajú v období národného obrodovania, čo je pomerne neskoro. Dôvodom tohoto oneskorenia boli nepríjemné historické okolnosti, ktorým Bulharsko muselo čeliť. Takmer dve storočia v područí Byzancie a päťstoročné turecká nadvláda ohrozila a zadržala vývin bulharskej národnej kultúry. V ťažkých podmienkach cudzieho politického a kultúrneho panstva strácala kontakt s európskym vývinom a až národné obrodovanie slovanských národov bolo pre ňu novým impulzom. Bulharská kultúra sa však obnovila a ukázala, že ani historické okolnosti ju nevykorenili.

Ak by sme chceli hľadať zárodky bulharskej drámy, mohli by sme ich nachádzať vo veľmi dávnej minulosti, týka sa to pohanských hier a obyčajov, ktoré na Balkánsky ostrov priniesli Slovania zo svojej pravlasti v 6. – 7. storočí.² Staré tradície pohanského, antického i kresťanského pôvodu: trácka mytológia, gréckorímska divadelná kultúra, staroslovanské ľudové hry, starobulharská divadelná kultúra, liturgické a bogomilské dialógy tvorili pôdu pre divadelnú kultúru v Bulharsku. No vinou diskontinuity a oneskorenosti kultúrneho vývinu nevydali tieto tradície plody už v duchu európskych divadelných tendencií.³

Významnú úlohu v aktivácii národného povedomia, národno-osloboditeľských ideí a v nemalej miere tiež v šírení osvietencko-kultúrnych tendencií mala od tridsiatych rokov 19. storočia bulharská škola. Pri rôznych slávnostných príležitostiach sa konali v školách predstavenia *dialógov*, ktorých autormi boli zväčša učitelia. Tak vznikla tzv. učiteľská dramatika. Postupne tieto dialógy ako elementárna forma divadelného prejavu ustúpili pred ochotníckou formou divadla, ktorá tiež súvisela so školou alebo národnou knižnicou, čítárňou nazývanou „čítalište“. „Čítalište“ sa zrodilo ako výsledok nevyhnutnosti a potreby stredísk, v ktorých sa sústreďoval duchovný život národa.⁴

Skutočné divadlo vzniklo v polovici šesťdesiatych rokov 19. storočia a od tej doby sa stalo neodmysliteľnou súčasťou života Bulharov. Prakticky až do roku 1956, keď bola zinscenovaná prvá divadelná hra, bolo divadlo pre bulharskú spoločnosť neznámym pojmom.

---

² KUDLIČKA, Emil. 1996. *Bulharská dráma a my*. In: *Súčasná bulharská dráma*. Bratislava: EDITA a PPA. 1996, s. 223.

³ KOŠKA, Ján – KUDLIČKA, Emil. *Moderná bulharská dráma*. Bratislava: Tatran, 1977, s. 293.

⁴ LENEROVIČOVÁ, Gabriela. *Kapitoly z dejín bulharského divadla a drámy*. Bratislava: Filozofická fakulta Univezity Komenského, 1990, s. 13.

Prvé profesionálne divadelné skupiny začali vznikať koncom 19. storočia. Bulharskí herci získavali vzdelanie v Rusku, no mnohí z nich študovali v nemeckých školách.⁵ Existencia ochotníckych súborov a scén vytvárala tlak na potrebu dramatickej tvorby.⁶ Zo skupiny „Slza a smiech“ vzniklo bulharské Národné divadlo, ktoré nesie názov literárneho a divadelného klasika Ivana Vazova. Založené bolo v roku 1904 a do tej doby plnilo funkciu „národného divadla.“⁷

Miloš Vojta píše, že v rokoch 1906 - 1910 sa umeleckým vedúcim Národného divadla stal významný český realistický herec Jozef Šmaha. Bol vlastne prvým profesionálnym režisérom a pedagógom v bulharskom divadle. Jeho zásluha, ktorá bola docenená bulharskými teatrológmi až v druhej polovici sedemdesiatych rokov, spočíva predovšetkým v tom, že sa pokúsil dať do vtedajšieho bulharského začínajúceho divadelného života systém, snažil sa zjednotiť výrazové prostriedky, ktoré mali pôvod v rozdielnych národných školách (nemeckých, ruských). Šmaha položil základy nielen profesionálnemu herectvu mladej divadelnej kultúry v Bulharsku, ale bol aj prvým skúseným režisérom a zakladateľom bulharskej dramaturgie.⁸

2.1 Vývoj dramatickej tvorby v bulharskom prostredí

V tejto podkapitole sa pokúsim načrtnúť v základných líniách vývin modernej bulharskej drámy a charakterizovať najdôležitejšie javy a diela.

Počas Krymskej vojny (1853-1856) bolo mesto Šumen plné anglických a francúzskych dôstojníkov a vojakov. Preto sa v tom čase žilo na dané pomery veľmi spoločensky.⁹ Avšak po vojne došlo k radu spoločensko-ekonomických a kultúrnych zmien v celej krajine. Tieto bezprostredne zasiahli všetok bulharský ľud. Úspešne zavŕšený boj za nezávislosť bulharskej cirkvi nedosiahol očakávané výsledky a spokojnosť. Opäť vystúpila do popredia otázka národnej revolúcie ako jedinej možnosti úplného zbavenia sa osmanského jarma. Prudký

---

⁵ VOJTA, Miloš. *Slovník světových dramatiků. Bulharští autoři*. Praha: Divadelní ústav Praha, 1975, s. 6.

⁶ LEINEROVIČOVÁ, Gabriela. Cit. d. [pozn. 4], s. 15.

⁷ VOJTA, Miloš. Cit. d. [pozn. 5], s. 6.

⁸ Tamtiež

⁹ WOLLMAN, Frank. *Bulharské drama*. Bratislava: Filozofická fakulta UK, 1928, s. 10.

rozmach ideí proklamujúcich politické oslobodenie bulharského národa viedol tiež k rozsiahlemu kultúrnemu rozmachu.¹⁰

Aj prvé ochotnícke divadelné predstavenie sa konalo práve v meste Šumen v roku 1856, kde *Sava Iliev Dobroplodni*¹¹ založil jedno z „čítališť“¹², ktoré zohralo v danom období veľkú a významnú úlohu. Na bulharskú ochotnícku scénu bola uvedená divadelná komédia v štyroch dejstvách – *Michail Miškojed*. Dobroplodni ju preložil z gréčtiny a pobulharčil. V rámci česko-bulharských vzťahov je zaujímavosťou, že spoluorganizátorom divadelného predstavenia bol český emigrant, revolucionár z roku 1848, Josef Meissner (1828-1893)¹³, ktorý učil v Šumene nemčinu.

Za zakladateľa či „otca“ bulharskej drámy sa považuje *Dobri Vojnikov*¹⁴, ktorý bol žiakom Dobroplodného. Je autorom historických drám, v ktorých uviedol na scénu slávne chvíle z bulharských dejín so zámerom prebúdzat' a stimulovať národné povedomie. Okrem historických drám Vojnikov vytvoril aj komédie, spomeniem hru *По неволя доктор, 1884* (Doktorom proti svojej vôli), je to komédia v dvoch dejstvách podľa Moliéra, *Криво разбрана цивилизация, 1871* (Zle pochopená civilizácia) - táto hra bola prvou, ktorú zinscenovali

---

¹⁰ LEINEROVIČOVÁ, Gabriela. Cit. d. [pozn. 4], s. 13-14.

¹¹ *Sava Iliev Dobroplodni* (1821 Sliven – 1894 Šumen) bol učiteľom gréčtiny, knihovník, organizátor prvého bulharsky hraného predstavenia, ktoré sa stalo základom bulharského ochotníckeho a neskôr profesionálneho divadla. Chodil do gréckej školy v Carihrade, študoval na seminári v ruskom Chersone, navštívil Srbsko, Rakúsko a Prahu, kde sa zoznámil s českým divadlom, ktoré mu vnuklo ideu zorganizovať bulh. hrané predstavenie. Uskutočnil ju ako učiteľ a riaditeľ progymnázia v Šumene. V roku 1953 vydal svoj značne adaptovaný a lokalizovaný preklad hry novogréckeho autora M. Churmuziho - *O Leprentis*, komédiu v moliérovskom duchu, pod názvom *Michail Miškojed*, ktorého premiéra sa konala 15.6.1956 v Šumene. Herecky sa na predstavení podieľali žiaci z vyšších tried polygymnázia, medzi nimi v hlavnej role Vasil Drumev, ktorý sa stal neskôr významným prozaikom, dramatikom a spoločenským činiteľom. - Por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 15.

¹² Činnosť „čítališť“ narážala dlhé roky na odpor vládnuccich kruhov. Miestni tureckí hodnostári často zakazovali predstavenia. Pred rokom 1878 splňalo „čítalište“ mnohorakú funkciu, od osvetovej až po vlastenecko-revolučnú.

¹³ Vystupoval pod krycím menom Josif Milanovič

¹⁴ *Dobri Vasiliev Popov Vojnikov* (1833 Šumen-1878 Tárnovo), študoval na francúzskom katolíckom lýceu v carihradskom Bebeku, kde sa zoznámil s francúzskou a európskou literatúrou a divadlom. Od roku 1858 bol učiteľom a organizátorom divadelných predstavení v Šumene, kde začal písať hlavne dialógy. V roku 1865 bol pre vlasteneckú aktivitu zbavený svojho miesta. Odišiel do strediska bulharských politických emigrantov, do rumunskej Brailly, kde písal bulharské učebnice a vydával týždenník *Dunavska zora*. Koncom roku 1865 založil ochotnícky súbor, Brailskú divadelnú spoločnosť, v ktorej prvýkrát hrali ženy, stal sa jej režisér a hlavným autorom. V roku 1873 sa vrátil do Bulharska a stal sa opäť učiteľom v Šumene. Vojnikov bol taktiež dirigentom a skladateľom. Poslanie drám a divadiel Vojnikov videl predovšetkým v buditeľskej a vlasteneckej úlohe. Písal historické drámy a tragédie a súčasne sociálno-kritické hry. Zaujímali ho veľké dejinné udalosti. - Por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975. s. 49.

v cudzine, v Prahe. Predmetom výsmechu je v nej pokrytectvo fanariotov a nekritický obdiv všetkého, čo je cudzie.¹⁵

Ďalším dramatikom, ktorý pozdvihol historickú drámu na vyšší stupeň, bol *Vasil Drumev*¹⁶, známy v bulharskej literatúre predovšetkým ako jeden z autorov prvého prozaického útvaru¹⁷, novely *Нещастна фамилия, 1860* (Nešťastná rodina), položil ňou základný kameň samostatného epického útvaru. Historická dráma *Иванку, убиецят на Асеня I, 1871* (Ivanko, vrah Asena Prvého) je jedinou Drumevovou hrou, ale niekedy sa označuje ako prvý umelecký čin v oblasti drámy. Táto hra bola po oslobodení Bulharska zlatým klincom národného divadelného repertoáru.

Po roku 1878 nastali zložité podmienky v oblasti osvety a kultúry. Prácu divadelného ochotníctva hatil tiež nedostatok novej pôvodnej dramatiky. Prevládali hry s obrodeneckou tematikou, s historicko-revolučným zameraním, národno-sentimentálnou tendenciou, mravnopoučné komédie. Repertoár po oslobodení bol v podstate totožný s tým pred oslobodenia.¹⁸

Po dramatikoch Drumevovi a Vojnikovovi rozvíjal a zveľaďoval dedičstvo bulharskej drámy *Ivan Vazov*¹⁹, aj keď v popredí jeho záujmu bola próza a poézia. Známe sú jeho historické drámy, v ktorých sa zosilňuje psychologický realizmus, filozofia národnej tradície - *Към*

---

¹⁵ VOJTA, Miloš. Cit. d. [pozn. 5], 1975.

¹⁶ *Vasil Drumev* (1840 – 1901), spisovateľ, dramatik, politik, osvetový pracovník. Od roku 1884 bol tarnovský metropolita. Jeden z prvých autorov bulharského obrodzenia. Študoval v Odese a Kyjove. V rokoch 1847-56 navštevoval školu v Šumene. Tam taktiež hral v hlavnej role v prvom bulharskom predstavení Michal Miškojed. Od roku 1869 pôsobil ako učiteľ v Galaci a tak v rumunskej Braile, kde bol spoluzakladateľom Bulharského literárneho spolku. Aj napriek tomu, že bol v roku 1873 vysvätený za kňaza a roku 1874 povýšený na episkopa (menom Kliment Branicki), nevzdával sa literárnej a politickej činnosti. Stal sa predsedom parlamentu, 1880 ministerským predsedom a tak ministrom osvety. V roku 1884 bol zvolený tarnovským metropolitom. V roku 1887 bol vyhnaný zo Sofie, neskôr ho zatkli a konečne v roku 1893 odišiel do kláštora v Gložene. Dôvodom bola tak ako aj kritika činnosti cudzích misionárov, tak aj útoky na monarchiu. Je považovaný za zakladateľa bulharskej drámy a románu na skutočne umeleckej úrovni. Mal naňho vplyv Sava Dobroplodni. - Por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 15-16.

¹⁷ Drumev sa o prvenstvo v oblasti prózy delí s autorom L. Karavelovom a jeho poviedku *Vojvoda*.

¹⁸ LEINEROVIČOVÁ, Gabriela. Cit. d. [pozn. 4], s. 26.

¹⁹ *Ivan Vazov* (1850 – 1921) – básnik, prozaik, dramatik a literárny kritik, klasik bulharskej literatúry a zakladateľ modernej bulharskej literatúry. Vazov bol priamym účastníkom všetkých závažných politických udalostí a spojoval v sebe dve významné epochy: obdobie pred oslobodením a obdobie po oslobodení. Jeho päťdesiatročná umelecká činnosť predstavuje zároveň všestrannú históriu bulharského kultúrneho života. Ťažisko v jeho tvorbe je v poézii a próze. S jeho menom je spojený rad úspechov na počiatku bulharského divadla. Vazov považoval divadlo za silný prostriedok k vytvoreniu národnej kultúry a k výchove ľudu, k jeho sebauvedomeniu. Prvé drámy sú spojené s obdobím národno-osloboditeľského boja: *Ruska*, *Chašovia*, *Pod jarmom*. Dráma *Chašovia* vznikla na základe novely *Nemilí-nedrahí* a námetom pre hru *Pod jarmom* bolo jeho najvýznamnejšie dielo *Под узомо, 1894* (*Pod jarmom*), kde vykreslil všetky okolnosti aprílového povstania v roku 1876. - Por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 46-47.

пропаст, 1910 (Do prierasti), *Борислав*, 1909 (Borislav), *Иваило*, 1913 (Ivajlo). Jeho najúspešnejšou hrou bola gogol'ovsky ladená komédia *Карьеристи*, 1903 (U ministra). Ivan Vazov uzatvára celú epochu prvého rozkvetu dramatickej tvorby v bulharskej literatúre. Zo slohového hľadiska je to epocha romantizmu. Následne sa zrodila moderná bulharská dráma.

V dramatickej tvorbe ako aj v celej literatúre národného obrodzenia prevládalo národné hľadisko, ale „povazovovská“ literárna generácia priniesla nové prístupy a nové témy, v strede záujmov už nebol národ, ale človek - prírodný, spoločenský, sociálny a kultúrny fenomén.

Cenné dramatické tvorby, ktoré obohatili nacionálny repertoár, priniesli *Jordan Jovkov*²⁰ a *Georgi Rajčev*²¹, no ich literárno-historické miesto sa vo väčšej miere určuje v ich prozaickej tvorbe. Ich diela vyrastali na realistickom základe. Jovkovovou najznámejšou hrou je *Боряна*, 1932, (Borjana) dráma túžby po vlastníctve a bohatstve, ktoré privádzajú ľudí k zločinu, k otcovražde.

Autor kriticko-realistického žánru *Anton Strašimirov*²² reagoval na problém postavenia ženy v spoločnosti a na ďalšie nové sociálne otázky. Týmto prekonával obrodenecký stereotyp. Jeho najpopulárnejšou hrou je satirická komédia mravov *Свекърва*, 1907 (Svokra).

---

²⁰ *Jordan Jovkov* (1880 – 1937) prozaik a dramatik. Vyštudoval právo v Sofii a tak sa stal učiteľom v Dobrudži. Zúčastnil sa balkánskej vojny 1912, tak prvej svetovej vojny, kde prežil na fronte ako dôstojník. Neskôr bol veľvyslanec tajomníkom v Bukurešti a pracoval na ministerstve zahraničných vecí. Koniec života prežil ako slobodný spisovateľ. Vo svojej tvorbe sa zameril na dve témy: tému vojny, ktorej venoval rad noviel a poviedok a tému dediny. Do tohto okruhu okrem románov a poviedok spadajú jeho tri drámy (*Albena*, 1929, *Borjana*, 1932, *Milionár*, 1930). Všetky uviedlo sofijské Národné divadlo. – por. *Slovník světových dramatiků. Bulharští autoři*. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 25.

²¹ *Georgi Rajčev* (1882-1947) – spisovateľ, prekladateľ a dramatik. Preslávil sa prekladom Krylovových bájok, ktoré boli používané ako materiál pre ochotnícke divadelné predstavenia. Je autorom známej veršovanej dramatickej legendy na motívy balkánskej ľudovej tvorby *Jelenie kráľovstvo*, ktorú v roku 1934 uviedlo v premiére sofijské Národné divadlo. – Por. *Slovník světových dramatiků. Bulharští autoři*. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 36.

²² *Anton Strašimirov* (1872 – 1937) – spisovateľ, publicista, dramatik. Nejaký čas žil v Rumunsku, tak bol od roku 1890 učiteľom v Bulharsku. Študoval vo Varne a vo Švajčiarsku literatúru, etnografiu, geografiu a sociológiu. Ako jeden z prvých bulh. autorov obrátil pozornosť k problematike súčasného života. Námety pre svoje prózy a hry čerpal z revolučného hnutia a dedinského prostredia. Je zakladateľom bulharskej realistickej psychologickéj hry so života dedinského prostredia. Je autorom pätnástich hier. Známa hra *Upír* z roku 1901 je o nevedomosti a túžbe po moci. Ďalšie hry *Tempo*, *Svadba v Boljarove*, *Angeina*, *Dom a iné*. Zaoberal sa aj historickými motívmi z macedónskeho oslobodzovacieho hnutia – *Prilepski svätci*, *Na oné strane*, *Cudzí*. Najvýznamnejšia však zostáva jeho tvorba v kriticko-realistickom duchu, ktorý vykazuje tak romantické, ako aj naturalistické prvky. – Por. *Slovník světových dramatiků. Bulharští autoři*. Praha: Divadelní ústav Praha, 1975, s. 42.

Priamo v organizačnom jadre moderny,²³ ktoré sa sformovalo na prelome storočí, boli *Petko Todorov*²⁴ a *Pejo Javorov*²⁵. Ďalší dramatici boli nasledovníci ich charakterovej tvorby. Todorov spájal vo svojich hrách „modernú“ neobrodenskú ideovosť s motívmi a prvkami folklórnej tradície. V prvej dráme *Stavitelia, 1899* využil motív zamurúvania ľudí do stavieb, známy z ľudovej poézie. Autor spája ústne podanie s „modernými“ myšlienkami.²⁶ Ďalšie hry, ktoré napísal sú *Гюрда самодива, 1903* (Vila), *Страхил страшен хайдутин, 1905* (Strachil), *Първите, 1907* (Priekopníci), *Невеста Боряна, 1910* (Nevesta Borjana) a *Змейова сватба, 1910* (Drakova svadba).

Pejo Javorov debutoval drámou *В полите на Витоша, 1911* (Na upätí Vitoše), ktorá zahrňuje jeho osobnú drámu, keď umrela Mina (sestra Petka Todorova, ktorá je námedom jeho hier, najmä *Змейова сватба, 1910* (Zmejova svadba), ku ktorej mal citový vzťah. Hry sú ladené realisticky, ale postavy sú romantické. No v bulharskej dráme tohto obdobia tematika ľúbostného vzťahu zaberá dôležité miesto, čo je badateľné aj v ďalšej Javorovej v hre *Когато гръм удари, 1912* (Keď udrie hrom).

---

²³ Na prelome storočí sa v bulharskej literatúre ohlasujú modernisti. Sústredujú sa okolo časopisu *Misāl* (Mysel'), ktorého hlavným redaktorom je dr. Kráš'to Kārštev. Predstavitelia bulharskej literárnej moderny sa usilujú do literárneho procesu uvádzať európske umelecké prvky a prístupy. Literatúra sa má zmocňovať životných javov v celej šírke. Otázka bytia vôbec má byť hlavnou témou literatúry. Ale zároveň modernisti sa vo svojej tvorbe nezdráhali spojiť folklórne prvky v ktorých sa odzrkadľuje národné nazeranie na život, so všeludskými myšlienkami. Por. - In: *Súčasná bulharská dráma*, s. 231.

²⁴ *Petko Jurđavov Todorov* (1879 – 1916) – bol publicista a dramatik. Absolvoval gymnázium v Tärnove, lýceum vo franc. Toulouse, študoval literatúru a právo v Berne, Berlíne a Lipsku. V roku 1898 sa vrátil do vlasti a stal sa pracovníkom a neskôr riaditeľom Národnej knižnice v Sofii. Zblížil sa s modernistickými básnikmi z kruhu časopisu *Misāl*, redigovaného v rokoch 1892 – 1910 významným kritikom a teoretikom Kráš'tom Kráš'tevom. Zaoberal sa štúdiom slovanských literatúr a na svojich študijných cestách naviazal početné literárne kontakty, predovšetkým s ukrajinskými spisovateľmi Frankem, L. Ukrajinkou, M. Gorkým a inými. Je uznávaný ako európsky vzdelaný a kultivovaný tvorca. - Por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav. 1975, s. 15-16.

²⁵ *Pejo Javorov* (1878 – 1914) – básnik, publicista a dramatik z okruhu modernistických básnikov individualistov, združených okolo časopisu *Мисъл* (Mysel'). Bol socialista, revolucionár, individualista a dekadent v jednej osobe prežil búrlivý život s tragickým koncom. Aktívna účasť na macedónskom povstaní v roku 1902 ovplyvnila jeho tvorbu. Od roku 1903 pracoval ako knihovník v Sofii a v rokoch 1906-7 uskutočnil študijnú cestu do Francúzska a vtedy sa zoznámil s dielami francúzskych a ostatných západoeurópskych dekadentných a symbolických básnikov. Po návrate (1908-1913) bol tajomníkom intendanta a dramaturgom sofijského Národného divadla. V roku 1914 spáchal samovraždu, po tom ako ho označili za vraha svojej ženy Lóry Karavelovej. Písal hlavne poéziu, lyriku, dekadentné a symbolistické verše, ale aj silno spoločensky ladené básnické zbierky. Až na konci života napísal tri drámy, ovplyvnené Strindbergem. Vytvoril v nich typ bulharskej meštianskej sociálno- kritickej drámy. Dráma *В полите на Витоша, 1911* (Pod Vitošou) je autobiografická a postava Christa Christofora je do značnej miery projekciou autorových nálad a jeho psychologických stavov. Hry *В полите на Витоша, 1911*; *Когато гръм удари, 1912* (Keď udrie hrom); *Как ехото заглъхва, 1912* (Ako doznieva echo) boli uvedené v sofijskom Národnom divadle a patrili medzi najhranejšie. – por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 24.

²⁶ KOŠKA, Ján. *Bulharská moderná dráma*. Bratislava: Tatran, 1977, s. 300.

Z mnohopočetných dramatikov počas tejto etapy sa za klasikov považujú *Stefan Kostov*²⁷ známy svojimi komédiami *Големанов*²⁸, 1927,(Golemanov), *Златната мина*, 1926, (Zlatá baňa), *Морска болест*, 1929, (Morská choroba) a *Раčo Стојанов*²⁹ svojou drámou *Мајстори*, 1927 (Majstri), ktorá obohatila novými tendenciami tradičnej Strašimirovskej a Todorovskej náučno-psychologickej dramaturgii.

Po druhej svetovej vojne, po roku 1944, a po víťazstve socialistickej revolúcie nastal v Bulharsku podstatný rozvoj divadla a drámy. Po vyše dvadsaťročnej vláde fašizmu, ktorý nedopustil na javiská divadiel smelšie realistické diela, pokrokové politické myšlienky, zavládol tvorivý divadelný ruch. Viacerí spisovatelia (komunisti), ktorí boli dovtedy známi len ako prozaici, začali tvoriť i v oblasti drámy. Z prozaikov *Orlina Vasileva*³⁰ a *Kamena Zidarova*³¹ urobila potreba dramatickej tvorby popredných povojnových dramatikov.

---

²⁷ *Stefan Kostov* (1879 – 1939) etnograf, publicista, prekladateľ, komediograf. Študoval slovanské jazyky na Sofijskej univerzite, vo Viedni etnografiu. Pôsobil ako stredoškolský učiteľ, od roku 1909 bol pracovníkom sofijského Etnografického múzea, od roku 1923 až do smrti jeho riaditeľom. Literárne činný bol už v čase jeho štúdií. Písal drobné humoristické poviedky, ktoré publikoval v rôznych časopisoch, ktoré knižne vyšli v roku 1936 pod názvom *Čárska svadba*. Divadlu sa venoval celý život. Začal ako prekladateľ Moliérových *Smiešnych preciózok* Ako dramatik debutoval roku 1914 komediálnym pamfletom *Мъжемразка* (Nepriateľka mužov) Hlavnú časť jeho dramatickej tvorby tvorí pätnásť komédií a aktoviek, väčšinou zo súčasného života, v ktorých nadväzuje na spoločensko-kritické komédie (na Vazovových Karieristov, Strašimirovú Svokru). Je považovaný za najvýznamnejšieho bulharského komediografa 20. a 30. rokov 20. storočia a jeho komédie predovšetkým *Златната мина*, 1925 (Zlatá baňa) a *Големанов*, 1928 (Golemanov) po premiére v sofijskom divadle prekročili hranice Bulharska a priradili sa ku klasickému európskemu komediálnemu odkazu. Jeho psychologické hry boli inšpirované Ibsenom. – Por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 30.

²⁸ Postava Golemanova je plnokrvnou, veľmi plastickou postavou a po Baj Gaňovi z rovnomennej prózy Aleka Konstantinova (z roku 1895) najvýraznejším satirickým obrazom v bulharskej literatúre.

²⁹ *Račo Stojanov* (1883 – 1951) – spisovateľ a dramatik. Tvorivú dráhu začal ako herec a autor článkov o divadle. Je autorom hry Majstri z r. 1927, ktorá parí k zlatým klenotom bulh. dramatickej tvorby, je výsledkom eticko-psychologických motivácií, ale aj výrazným zápasom medzi konzervatívnym a demokratickým pojatím tvorby. Napísal ešte divadelnú hru *Политикари*, 1961 (*Politikári*). Okrem divadelných hier napísal zbierku poviedok *Legenda o človeku* a román *Matka Magdalena*, v ktorých protestuje proti konvenčnosti, pretvárke a obmedzenosti buržoázneho a malomestského sveta. – Por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 41-45.

³⁰ *Orlin Vasilev* (1904 – 1977) – prozaik, scenárista, publicista a dramatik. Do literatúry vstúpil v 20. rokoch nielen ako aktívny účastník revolučného hnutia, ale predovšetkým ako talentovaný prozaik, ktorý vydával radu poviedok a románov so spoločenskou tematikou. V roku 1928 vydal román *Ohnivá obruč*, venovaný udalostiam okolo nepodareného povstania a fašistického prevratu v roku 1923. Román vyvolal veľké pobúrenie vládnucích kruhov a Vasilev bol zatknutý. Po oslobodení v roku 1944 sa Vasilev venoval dráme, predovšetkým hrdinsk-revolučnému žánru, ku ktorému koncom 40. rokov silno priťahuje väčšinu bulh. dramatikov. Jeho úspešnými hrami boli *Тревога*, 1948 (Poplach), *Любов*, 1952 (Láska) a *Щастие*, 1954 (Šťastie). V druhej polovici 50. rokov sa venoval viac scenáristike a próze. – Por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 45.

³¹ *Kamen Zidarov* (1902 – 1987) – vlastným menom Todor Manev, básnik, publicista, kritik a dramatik. Publikoval už ako šestnásťročný. V 30. rokoch, kedy sa zosilňuje cenzúrny tlak monarchisticko-fašistickej vlády, obracia svoju pozornosť (tak ako rada vtedajších autorov) k dedinskej tematike, píše hlavne poéziu. Na konci 40. rokov sa zameriava výhradne na drámu. Jeho tematicko-ideový okruh je široký: stredovek, prvá svetová vojna, antifašistický boj, súčasnosť. – Por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 50.

Za najzrelšieho autora sa však považuje práve Kamen Zidarov, ktorého historické drámy, pokračujúce v nacionálnej tradícii (Drumev, Vazov), aj napriek tematickej časovej vzdialenosti vniesli do drámy (v niektorých prípadoch), klasický obraz národnej historickej tragédie a to najmä v hre *Иван Шишман, 1962*³² (Ivan Šišman - bol bulharský posledný cár, dej sa odohráva na počiatku 13. storočia). Za vrchol jeho dramatickej tvorby sa považuje *Царска милост, 1948* (Cárska milosť), na ktorú nadväzuje hra *За честта на пагона, 1956* (Za česť uniformy), ktorá zachytáva krízu revolučného hnutia z rokov 1919-20 a tvorí akýsi druhý diel zamýšľanej voľnej trilógie z dejín bulharského revolučného hnutia, ktoré mala uzavrieť hra o septembrovom povstaní v roku 1923. (Tento rok bol pre Bulharsko veľmi významným medzníkom, pretože došlo k protifašistickému povstaniu. Touto témou sa zaoberalo mnoho bulharských spisovateľov).

Do tejto skupiny dramatikov ešte patrí básnik *Krum Kjuľavkov*³³, ktorý siahol po téme hrdinského zápasu proti fašizmu v hre *Борбата продължава, 1943-44* (Boj pokračuje).

Svoje miesto v dramaturgii má aj románopisec *Dimităr Dimov*³⁴, ktorý vniesol v novom bulharskom scénickom slove hlbšiu psychológiu a dialogickú kultivovanosť. Je známy hlavne svojimi románmi *Осъдени души, 1945* (*Odsúdené duše*) a *Тютюн, 1951* (*Tabak, 1961*), no do pozornosti sa dostali divadelné hry: *Почивка в Арко Ирис, 1964* (*Odpočínok v Arco Iris*); *Жени с минало, 1959* (*Ženy s minulosťou*) a *Виновният, 1961* (*Kto je vinný*).

Vznik nových dramatických diel úzko súvisí s kvantitatívnym rastom a s vzostupom divadiel a divadelného života. Koncom štyridsiatych rokov boli v hlavnom meste otvorené nové divadlá: *Нáроднé divadlo mláдеže, Divadlo ľudovej armády, Divadlo „Pracovná fronta“*

---

³² ИГОВ, Светозар. *Кратка история на българската литература*. София: Университетско издателство „Климент Охридски“, 2005, с. 474.

³³ *Krum Kjuľavkov* (1893 – 1955) – prozaik, básnik, publicista, dramatik a grafik. Bol literárne činný od roku 1916. Významný predstaviteľ „septembrovej“ literatúry, známa je jeho poéma z roku 1923 – *Nikodim*. Ako komunista bol po prevrate v roku 1923 prenasledovaný, preto v roku 1925 emigroval a do Bulharska sa vrátil až v roku 1940. Po oslobodení v roku 1944 sa stal predstaviteľom zväzu spisovateľov a poslancom NS. Napísal veľa štúdií o bulharskej a sovietskej literatúre a umení. Jeho bohaté životné a literárne skúsenosti, realistické videnie, komediálny talent a pokrokový svetový názor učinili z Kjuľavkovova jedného z popredných a typických predstaviteľov bulharskej povojnovej literatúry. Bol prekladaný v zahraničí. - por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 29.

³⁴ *Dimităr Dimov* (1909 – 1952) – prozaik a dramatik. V rokoch 1964 – 1966 predseda zväzu spisovateľov. Divadlo chápal ako priestor pre otvorený rozhovor o problémoch súčasného života, v ktorom je miesto pre iróniu a paradox. Svojimi dvomi hrami zo vtedajšieho súčasného života (*Ženy s minulosťou* a *Kto je vinný*), ktoré môžeme považovať za satirické komédie, prispel k rozvoju bulharskej komediografie, ktorá odhaľuje starú buržoáznú morálku. Dimova zaujímali aj témy lásky, vzťahy medzi mužom a ženou, sloboda, vzájomné pochopenie, partnerstvo. Vytvoril zaujímavé a hlboké portréty intelektuálov a živým dialógom zobrazil ostré konflikty prameniace z rodinného spolunažívania. – Por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 14-15.

a ďalšie. Mestské divadlá vo všetkých väčších mestách boli poštátnené, nové štátne divadlá sa taktiež otvárali takmer vo všetkých okresných centrách.³⁵

V 50. a 60. rokoch dokonca mnohí básnici strednej generácie začali písať drámy, pohotovo reagovali na novú spoločenskú situáciu, samozrejme obohatili drámu, či už výrazovo, kompozične, štýlovo. Spolu rozvojom poézie sa na konci 50. rokov aj počas 60. a 70. rokov rozvinula jedna vlna dramatikov „lyrickej drámy“, môžeme ju nazvať ešte „poeticou vlnou“ do ktorej patrí *Ivan Pejčev*³⁶, *Valeri Petrov*³⁷, *Nedjalko Jordanov*³⁸, *Georgi Džagarov*³⁹, *Ivan Radoev*⁴⁰, *Stefan Canev*⁴¹, *Nikola Rusev*⁴².

---

³⁵ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2000, s. 432.

³⁶ *Ivan Pejčev* (1916 – 1976) – básnik, dramatik. Do bulharskej dramatiky neprinesol nové témy, zostal v námetovej oblasti antifašistického boja, ktorý však nezobrazuje ako epické plátno s nezmierniteľnými protikladmi dvoch nepriateľských táborov, ale zaujíma ho otázka svedomia, sebazoznania, zodpovednosti, povinnosti, vnútorného svetla a vnútorných pohnútok postáv. - por. *Slovník světových dramatiků*. Praha: Bulharští autoři. Divadelní ústav, 1975, s. 34.

³⁷ Valeri Petrov (1920 - súčasnosť) – básnik, scenárista, dramatik a prekladateľ. Jeho prvá hra *Kozamo rozume tancuvat*, 1959 (*Keď tancujú ruže*), vzbudila rozruch a diskusie, pretože autor použil

³⁸ *Nedjalko Jordanov* (1940 – súčasnosť) - poet a dramatik. Predstaviteľ mladej generácie, ktorej zachycuje problémy a hovará za ňu. Často bol kritizovaný, že povyšuje mladú generáciu na jedinú povolanú a spravodlivého súdca spoločnosti. Zaradzuje sa do prúdu „všedného dňa“. Jeho tvorba: *Hue ne vярваме на църкели*, 1966 (*Neveríme na bocianov*), *Hue сме на двадесет и пет години*, 1968 (*Máme dvadsaťpäť rokov*), *Въпрос на принцип*, 1972 (*Zásadná otázka*), *Момонедът*, 1972 (*Moped*), *Необяснима любов*, 1977 (*Nevyšvetliteľná láska*). - Por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 24 - 25.

³⁹ *Georgi Džagarov* (1925 – 1995) – básnik a dramatik. Jeho hry sa objavili na počiatku 60. rokov spolu s mohutným nástupom básnickej vlny. Drámu chápe ako previerku hodnôt človeka. Tematicky sa venuje obdobi kultu osobnosti, ktorá je bohatá na protikladné tendencie, z ktorých Džagarov ťaží ostré spoločensko-politické konflikty. Základnou stavbou jeho dramatických hier je vždy stretnutie medzi obhajcom ľudských hodnôt komunistického ideálu a medzi novodobými agresívnymi mešťanmi, ktorí si z budovania socializmu snažia vy dobyť osobný prospech a plný stôl. Džagarov debutoval v roku 1961 neobvyklým žánrom, socialistickou tragédiou *Вратите се затварят* (*Brány sa zatvárajú*). Ďalšie hry sú *И утре е ден*, 1962 (*Aj zajtra je deň*), *Прокураторът*, 1964 (*Prokurátor*), *Тази малка земя*, 1974 (*Taká malá zem*). - por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 16-17.

⁴⁰ *Ivan Radoev* (1927-1994) – básnik a dramatik. Drámy začal písať na prelome 50.-60. rokov. Úspech mala hneď jeho prvá hra *Светът е малък*, 1959 (*Svet je malý*), v ktorej je dôležitým dramatickým prvkom láska. Lásku nechápe ako tému k diskusi, ale ako reálne existujúci fakt, ako stretnutie ilúzií, snov a skutočností. Spolu s druhou hrou *Юстинианова монета*, 1960 (*Justinianová minca*), vydáva Radoev svoj manifest „Body“. Vyhlasuje v ňom nové teoretické princípy drámy, ktoré nezaprú básnika a príslušníka básnickej vlny: hybnou silou deja je slovo, nie čin; základom kompozície je opakovanie atď., bodov je pätnásť. Radoev venoval pozornosť problematike mladých ľudí a ich vzťahom s sebe a k svetu. Vo štyroch dramatických miniatúrach (z ktorých dve – Romeo a Júlia – Mozart; Autostop . Pri benzínovej pumpe, tvoria samostatnú hru) z roku 1968 skúma negativizmus mládeže, chápe ho ako kladný prvok. - Por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 35.

⁴¹ *Stefan Canev* (1936 – súčasnosť) – básnik a dramatik. Absolvoval novinárstvo na Sofijskej univerzite a scenáristiku na moskovskom filmovom inštitúte. Vydal niekoľko bás. Zbierok. V dramaturgii čerpá z revolučnej minulosti, taktiež v súčasnom živote. Je autorom viacerých drám, v kt. používa klasické subjekty: *Истинският Ивайло*, 1962 (*Ozajstný Ivajlo*), *Бунтът на статуите*, 1967 (*Vzbura sôch*), *Субота '23*, 1974 (*Sobota '23*) a iné. - por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 12.

⁴² *Nikola Rusev* (1932-1990) – dramatik. Jeho meno sa prvýkrát objavilo v polovici 50. rokov na 1. národnej prehliadke bulharskej dramatiky a divadla pri hre s názvom *Делниците имат много имена*, 1959 (*Všedné dni majú mnoho mien*). Zaujímal sa o etické problémy súčasníkov, ktorí sú vystavení tlaku starých a nových predsudkov a morálnych kódexov. Bojoval s mešťanstvom, pokrytectvom, podlosťou, uráža ho nedôvera

Vyššie uvedení autori upúšťali od klišé socialistického realizmu a vo svojich hrách stavali do popredia intímny svet osobnosti, jeho vnútorný dramatizmus a emocionálny konflikt.⁴³

Mnohí autori využívajú realistické výrazové prostriedky, aj popri vazovovskej tradícii je v literatúre živá i tradícia moderny, ktorá znamená väčší dôraz na estetické stránky a súvislosti literárneho diela, na pôsobenie prostredníctvom nich, na filozofickú a inú špecifickú kultúrnu tematiku a problematiku. Obraz dramatiky podobne ako prózy obohacuje práve táto „poetická vlna“. Tento jav súvisí s nástupom básnikov na poli dramatickej tvorby a najmä s hľadaním nových dramatických umeleckých myšlienok, ktoré by mohli uspokojiť rastúce a rozvetvené záujmy publika.⁴⁴

Ďalšiu vlnu dramatikov tvorí tzv. vlna „*drámy všedného dňa*“, ktorej najpopulárnejším bol *Dragomir Asenov*⁴⁵, ďalšími boli *Nikolaj Chajtov*⁴⁶, *Kojo Georgiev*⁴⁷ a vlna modernistov,

---

k človeku, násilie, agresivita. - por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Divadelní ústav Praha, 1975, s. 37.

⁴³ RYCHLÍK, Jan. Cit. d. [pozn. 33], s. 432.

⁴⁴ KOŠKA, Ján. Cit. d. [pozn. 3], s. 309.

⁴⁵ *Dragomir Asenov* (1926 – 1981) – prozaik a dramatik. Písal prózy so súčasného života, k dráme ho priviedla jeho televízna adaptácia poviedky *Kytice gladiol*. Jeho prvá hra z roku *Рожден ден, 1964 (Narodeniny)*, mala hneď veľký úspech pre svoju aktuálnu tému. V ďalších jeho hrách vystupovali súčasný hrdinovia, predovšetkým mladí ľudia, ktorí bojujú proti karierizmu, pokrytectvu, protekcionárstvu. Základom jeho dramatickej techniky je obvykle nejaký všedný fakt, moment, ktorý poodhalí pravdu o človeku, ktorí v nasledujúcom dramatickom konflikte ukáže svoju skutočnú ľudskú hodnotu. Hrdinovia majú hlboko vrytý pocit povinnosti a morálnej zodpovednosti voči spoločnosti, ako napríklad doktor Šomov z jeho najúspešnejšej hry *Пози за доктор Шомов, 1966 (Ruže pre doktora Šomova)*, alebo mladý novinár Angel z hry *Професия за ангели, 1972 (Povolanie pre anjelov)*. Šomov a Angel sú noví mladí hrdinovia v dramatickej tvorbe. - Por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 8.

⁴⁶ *Nikolaj Chajtov* (1919 – 2002) – prozaik, dramatik. Hry začal písať na začiatku 60. rokov. Dramatickým prácam predchádzalo niekoľko zbierok poviedok, čít, reportáží, cestopisov, ktorých hlavnou témou je príroda ako tajomný zdroj života a krásy, ako priestor, ktorého súčasťou je človek. V próze ďalej rozvíja tradíciu veľkých beletristov bulharskej dediny – Elina Pelina, J. Jovkova, G. Karaslavova, v ktorej sa prejavuje autorov vyvinutý zmysel pre dramatické a konfliktné videnie sveta. Bohatý jazyk próz a hier vychádza z metaforiky a mnohoznačnosti ľudového jazyka. Ani v dramatike Chajtov neupúšťa od dedinského života, ktorý je úzko spätý s prírodou a v ktorom môžeme nájsť postavy bohaté na životné skúsenosti a nadané ľudovou múdrosťou. Chajtov píše prevažne malé dramatické formy, aktovky, ktoré odpovedajú jeho lakonickému zmyslu pre situáciu a gradáciu. Väčšina hier je síce určená pre rozhlas, ale hrali sa často na činoherných javiskách, navyše triptych *Пътеки, Лодка в гората, Кучета, 1966 (Chodníčky, Lodka v hore, Psy)*. - por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 21.

⁴⁷ *Kojo Georgiev* (1926-súčasnosť) – bulharský prozaik a dramatik. Bol dramaturgom sofijského Divadla pre mládež. Vydal niekoľko zbierok poviedok. Jeho témami sú otázky etiky a morálne princípy. Spracoval ju v komédii *Съдиу самите себе си, 1974 (Sami sebe sudcami)*, venuje sa aj dráme z minulosti, z osloboditeľského obdobia bulharského ľudu proti fašizmu je ňou hra napr. *Ще живеем утре, ще умрем днес, 1974 (Kto umrie dnes, bude žiť zajtra)*. - Por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 18.

ktorí využívali groteskno-parodické a satirické prvky: *Stanislav Stratiev*⁴⁸ a *Jordan Radičkov*, ktorému sa podrobnejšie budem venovať v nasledujúcich kapitolách.

V 70. – 80. rokoch nastúpila skupina dramatikov, ktorá sa venuje len dráme, spomeniem *Michaila Veličkova*⁴⁹ a *Konstantina Ilieva*⁵⁰.

Novátorská vlna neznamená ústup od aktuálnych a dôležitých tém. Naopak, prináša nové témy a adekvátne umelecká riešenia. Svedčia o tom i uvedené diela.⁵¹

---

⁴⁸ *Stanislav Stratiev* (1941 – 2000) – prozaik, dramatik. Vyštudoval bulharskú filológiu. Do literatúry vstúpil predovšetkým ako autor satirických poviedok, ktoré vydal v zborníku *Trójsky kôň a Spievajúca loď*. Ako dramatik debutoval roku 1974 na scéne sofijského Štátneho divadla satiry komédiou *Римска баня* (*Rímske kúpele*), v ktorej sa vysmieva prejavom vtedajšieho meštianstva, byrokratizmu, karierizmu a pod. Má sklon k satirickej groteske (tak ako Radičkov). - Por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 43.

⁴⁹ *Michail Veličkov* (1917 – 1993) – dramatik, v 40. a 50. rokoch autor hier, komédií a frašiek v duchu dobovej dramatiky. Začiatkom 60. rokov sa začal viac zaujímať o stavy a procesy ľudského vnútra a svoje postavy hier tvorí ako psychologicky a emocionálne bohaté individuality. Ťahne ku komorným hrám s presne ladenou atmosférou. V svojich hrách analyzuje psychiku a duševnú štruktúru vtedajšieho meštiaka: poznáva v ňom agresívneho suveréna, ktorý nemá nič spoločné so starým patriarchálnym typom. Práve psychologické rozbor hrdinov sú najsilnejšou stránkou Veličkovových zrelých diel: *Един добър ден като мози*, 1965 (*Dobrý deň ako tento*), *Прекрасни ако истински*, 1968 (*Krásny ako v skutočnosti*) a iné -por. *Slovník světových dramatiků*. Bulharští autoři. Praha: Divadelní ústav, 1975, s. 48.

⁵⁰ *Konstantin Iliev* (1937-?) – dramatik. Tvoril pod vplyvom Čechova, Brechta a Durrenmatta. Mal veľmi zrelú techniku písania drám, ťažiskom jeho diel boli morálne a filozofické problémy. Debutoval drámou *Музика от Шатровеци*, 1972 (*Šatrovecká muzika*) a *През октомври без теб*, 1974 (*V októbri bez teba*); *Прозорецът*, 1978 (*Okno*). Venuje sa aj tematike ľudského osudu v histórii a vracia sa k téme zápasu s fašizmom. - por. Игов, Светозар. История на българската литература. София: Циела, 2010, с. 837-838.

⁵¹ KOŠKA, Ján. Cit. d. [pozn. 3], s. 310.

3. Jordan Radičkov. Život a dielo

Bulharský prozaik, dramatik, autor rozprávok a filmových scenárov, Jordan Dimitrov Trajkov Radičkov (obr. 1) sa narodil 24. októbra 1929 v chudobnej dedinke Kalimnica na severozápade Bulharska.

Radičkov v rokoch 1940 – 1942 študoval na progymnázium v dedine Gaganica, dva roky po tom navštevoval pravoslávny seminár v Sofii. Počas roku 1947 Radičkov ukončil gymnázium v Berkovici. Niekoľko mesiacov slúžil v škole pre záložných dôstojníkov (vojenská škola) v Gornej Bani. V roku 1949 ochorel na tuberkulózu a po ťažkej chirurgickej operácii zostal v nemocnici v obci Iskrec. Po liečení v roku 1951 začína svoju cestu spisovateľa.

V päťdesiatych rokoch pracoval ako korešpondent a redaktor v časopise *Народна младеж* (Národná mládež), počas rokov 1954 – 1960 sa stal redaktorom denníka *Вечерни новини* (Večerné noviny). Pracoval v Bulharskej kinematografii (1960-1962), bol redaktorom a členom redakčnej rady novín *Литературен фронт* (Literárny front), (1962-1969). Tejto branži sa venoval desať rokov a tak začala jeho literárna činnosť. Stal sa spisovateľom na voľnej nohe. Od roku 1973-1986 bol členom v Rade pre rozvoj kultúry v spoločnosti v štáte. Od roku 1986 do 1989 bol zástupcom a predsedom Zväzu bulharských spisovateľov.

60. roky

Výraznou reakciou na panujúci dogmatizmus a „lakovanie na ružovo“ bol v Bulharsku koncom 50. a začiatkom 60. rokov vstup tzv. lyrickej vlny drámy. Básnickí tvorcovia vniesli do dramatických diel novú stylistiku, prejavujúcu sa silným lyrizmom a pokusmi o filozofické zovšeobecňovanie mravných konfliktov.⁵² A práve jedným z týchto autorov bol aj Jordan Radičkov, ktorý začal literárne tvoriť práve koncom 50. rokov, predstavil sa ako poviedkár, no intenzívnejšie tvoril od druhej polovice 60. rokov. Svoju prvú tvorbu, vo forme esejí a malých poviedok posielal do literárnych časopisov ako *Пламяк* (Plameň), *Септември* (September), *Литературни новини* (Literárne noviny). Jeho prvá zbierka poviedok vyšla v roku 1959 pod názvom *Сърцето бие за хората* (Srdce tľie pre ľudí) a týmto knižným titulom sa uzatvára žurnalistická etapa v jeho tvorbe a začína sa etapa literárna. Zaujal hlavne zbierkou poviedok

---

⁵² Tamtiež, s. 167.

Обратно небе, 1962 (Obrátená obloha). Bulharská kritika sa zhodla, že autor našiel sám seba až v zbierke *Свирено настроение*, 1965 (Zúrivá nálada).

Osnovou jeho diel sú predovšetkým bohaté inšpirácie z jeho rodnej dediny Kalimnica,. K dedine a životu v nej sa stále vracal vo svojej tvorbe, tá je plná ľudskej múdrosti a poézie. Hovorí o tom aj v rozhovore pre literárny mesačník:

„Do svojej tvorby som vložil životné skúsenosti z rodiska. Je v nich svet zvierat, báje a legendy, všetko to, čo v sebe nosím od raného detstva. Ten materiál som nikdy neštudoval, proste som to nepotreboval, pretože je vo mne uložený práve tak ako je v duši môjho ľudu...Polovicu života som prežil na dedine. Narodil som sa v jednej dedine v severozápadnom Bulharsku v horskom kraji pastvín a malých chudobných políčok. Bol to biedny kraj, ale ľudia tu boli bohatí na fantáziu, povery, legendy, proste na mystiku. Civilizované krajiny merajú svoje bohatstvo množstvom vyrobenej ocele prepočítanej na jedného obyvateľa, ale môj rodný kraj meral svoje bohatstvo počtom strašidiel... Boli všade, v každom komíne, v každom lese, v skalách, kde si človek spomenie. Chudoba kraja totiž nemohla pripraviť o jeho duchovné bohatstvo, o jeho predstavy a fantáziu. Ja som dokonca presvedčený, že si ľudia vymysleli všetkých tých drakov a víly a lesných duchov nie preto, aby verili, že skutočne sú, ale preto, aby tú svoju chudobnú zem, ktorá rodila len zemiaky a kukuricu a na ktorej sa pásol dobytok. Zem urobili zaujímavejšou a príťažlivejšou. Asi je to tak, čím chudobnejší a čím jednoduchší je človek, tým bohatšiu má fantáziu.“⁵³

Inšpiráciou v jeho dielach mu nebola len dedina, svoj okruh nápadov Radičkov rozširoval aj vďaka tomu, že bol žurnalista. Zaujímal sa o bulharskú aj svetovú literatúru. Silný vplyv na neho mali rozprávačské techniky. Učil sa od majstrov bulharskej a svetovej prózy, jedným z nich je Gogol', ktorého škola je v tvorbe Radičkova viditeľná. Môžeme spomenúť školu Vazova, Elina Pelina a Jordana Jovkova, no tí sú však skôr tradíciou ako priamymi učiteľmi spisovateľov. Radičkov ich považoval za vrchol bulharskej literatúry. Ešte pred jeho učiteľmi sú predovšetkým národní rozprávači, nie však rozprávok, ale spomienok, udalostí, anekdot a pod. Rozprávačstvo je široko rozšírené v spoločnosti, je to forma komunikácie, prostriedok komunikácie a zároveň umenie, ktoré má svoje estetické a umelecké princípy.⁵⁴

⁵³ KUFNEROVÁ, Zlata. Jordan Radičkov. [rozhovor]. *Literární měsíčník*. 1975, roč. 4, č. 6, s. 89. preklad N.F.

⁵⁴ ДИНЕКОВ, Петър. *Йордан Радичков*. In: *Изпаднали од каруцата на бога*. София: Български земеделски народен съюз, 1984, с. 8.

V jeho prvých knihách kritika videla vplyv hlavne Jordana Jovkova, preto začal hľadať cestu aj k cudzím literatúram. Učil sa písať metódou kritických realistov, ale mal pocit, že spoločnosť potrebuje novú metódu, iný pohľad na svet. Pre vytváranie socialistickej literatúry tá bulharská mala málo vzorov a Radičkov rád experimentoval a vyhl'adával nové a neprestával hľadať. Ako sám hovorí: „...*já osobně dávam prednosť tomu, že „vybuchnu“ při experimentu, než abych se držel zuby nehty v zaběhnutých kolejiích.*“⁵⁵ Jeho tvorba sa zaradzuje do takzvanej provinciálnej prózy. O Radičkovovi sa tvrdí, že so svojou tvorbou urobil prozaickú revolúciu. Vniesol do literatúry cyklickosť, miešanie štýlov, grotesku. Jeho tvorba je nevšedná. Kritici ju mali problém určiť, do akého prúdu literatúry autora priradiť. Často ho zaradzujú do prúdu magického realizmu.

Radičkov si razil cestu v umení nekonvenčným jazykom a nespútanou fantáziou. Patrí medzi autorov, ktorí majú pestro diferencovaný štýl poviedok. Rozbil doterajšiu rozprávačskú štruktúru (využíva ľudový jazyk a hovorovú reč), vyvolával u kritikov rozpaky, aj preto bol spočiatku považovaný za čudáka. Napriek tomu ďalej pokračuje vo svojom netradičnom písaní. Hlavným cieľom jeho literárnej práce je obohatiť prózu *ľudovým jazykom*. O to sa snaží a myslí si, že jazyk, ktorý prežil storočia, má väčšie právo na existenciu ako jazyk technickej spoločnosti. Má svojrázny jazyk a čerpá z ľudovej fantázie. Dialógy píše tak, aby ukázal ľudový jazyk, hovorovú reč, ktorú denne počujeme okolo seba. Vždycky sa snažil zachytiť krásu všedného dňa. Paródia, groteska a fantastično sú jeho hlavnými výrazovými prostriedkami a v tomto duchu mu vychádzajú ďalšie zbierky poviedok *Водолей, 1967* (Vodnár), *Козяма брада, 1967* (Kozia brada), *Коженяет пъпеш, 1969* (Kožený melón) a cestopis *Неосветените дворове, 1966* (Neosvietené dvory), za ktorý hneď po roku získal literárnu cenu od *Zväzu bulharských spisovateľov* (Сюза на българските писатели).

V tomto období napísal aj svoju prvú divadelnú hru *Суматоха, 1967* (sl. Trma-vrma/č. *Mela, 1976*), začal ju písať aj kvôli groteske, pretože, podľa Radičkova, divadlom sa dá lepšie vyjadriť myšlienka. Jeho anekdotické až groteskné situácie objavujú čitateľom (divákovi) duševné svety, nezvykle prirodzené aj v čase veľkých vášní a ľudskej trýzne. Práve schopnosť meniť tragédiu na dôležitý komponent života, v ktorom šťastie nie je bez trochy starosti, mu zaručuje širokú čitateľskú obec.⁵⁶

---

⁵⁵ KUFNEROVÁ, Zlata. Cit. d. [rozhovor, poz. 50], s. 91

⁵⁶ HOFMAN, Jozef. Setkání pod Vitošou. *Květy*. 1979, roč. 29, č. 46, s. 52.

Napísal taktiež zbierku poviedok pre deti *Ние врабчетата, 1968* (sl. *My vrabčatá, 1973/č. My, vrabčáci, 1973*), ktorá bola v našom prostredí zdramatizovaná bábkovým divadlom.

Viacero z jeho literárnych diel bolo sfilmovaných a Radičkov bol zároveň scenáristom. Prvý film bol animovaný podľa Radičkovej predlohy *Опашката* (Chvost) v roku 1963. Premiéra filmu *Гореццо пладне* (Horúce poludnie) bola 3. marca 1966 v Sofii. Tento film bol predstavený na Piatom festivale bulharského filmu vo Varne, kde získava cenu *Сребърна плочка* (Strieborná doska). Film sa v roku 1966 zúčastnil Medzinárodného filmového festivalu vo Francúzku, v Cannes. Ďalším filmovým spracovaním podľa motívov novely *Привързнатият балон* (Priputaný balón) je film z roku 1966 s rovnakým názvom.

Ako scénarista Radičkov vytvoril filmy (ktoré nie sú podľa jeho predlôh): *Есен* 1967 (Jeseň), *Ако цвевете бяха сиви*, 1969 (Keby boli kvety sivé).

70. roky

Radičkovovo dielo je v podstate realistické, aj keď v ňom ožívajú staré povery a nepochopiteľné úkazy. V literatúre počas socializmu bol najoriginálnejším autorom. Dogmatické a schematické poklesy v literatúre a žurnalistike socialistického obdobia akoby sa ho ani neboli dotkli, no to je zrejme len optický klam. V skutočnosti mu ukázali, čo prekáža výraznejšiemu kvalitatívnemu rozmachu socialistickej literatúry. Uvedomil si, o čo mu ide a proti čomu je. Podarilo sa mu nájsť a vypracovať aj účinné umelecké postupy na vyjadrenie svojho zásadného stanoviska tvorivej obnovy proti prejavom strnulosti a stagnácie. Čoskoro sa stal jedinečným a aj typickým predstaviteľom literatúry, ktorá vášnivo aktivizuje tvorivé sily driemajúce v človeku a vyslobodzuje ich zo zajatia dogiem.⁵⁷ Napriek tomu v zbierke *Барутен буквар, 1972* (Abeceda pušného prachu, 1976) sú socialisticko-realistické znaky, zatiaľ čo v iných jeho dielach ich nenájdeme.⁵⁸ Autor sa snaží preniknúť do psychiky Bulhara, do jeho nazerania na svet, do jeho životného pocitu, do procesu historickej premeny tejto psychológie a charakterológie pod vplyvom národných, sociálnych a iných faktorov, má snahu odhaliť trváce, významné, to, čo určuje podstatu bulharského ľudu, ukázať, ako sa rozvíjajú a menia v rozličných historických podmienkach. Pritom sa ani minulosť ani prítomnosť neidealizujú. Naopak, historické výdobytky, ktoré bulharský národ dosiahol v čase ľudovej moci, umožňujú

⁵⁷ KOŠKA, Ján. Kompozícia a stádo opíc. [rozhovor] In: *Revue slovenskej literatúry*. 1983, č. 6, s. 14.

⁵⁸ KOLEVSKI, Vasil. *Národné zvláštnosti literatúry*. In: *Literatúra a súčasnosť*. Preložil Ján Koška. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1981, s. 17.

veľmi realisticky a triezvo odhaľovať nielen pozitívne stránky života v minulosti, ale aj strašnú pravdu o biede, nevedomosti a z nej vyplývajúcich záporných črtách v živote ľudí. Z toho pramení aj irónia, groteska, humor.⁵⁹

Za knihu *Abeceda pušného prachu* Radičkov získal cenu Okresnej národnej rady – Michailovgrad, September '69 (*цена Септември '69 на ОНС – Михайловград*). V roku 1971 dostal za tú istú knihu ocenenie Dimitrovská cena za literatúru (*Димитровска награда за литература*).

V tejto perióde napísal dva romány *Всички и никој, 1975* (Všetci a nikto), *Прашка, 1977* (Prak) a najúspešnejšie divadelné hry *Януари, 1975* (sl. *Január, 1975/č. Sníh se smál, až padal, 1976*), *Лазарица, 1979* (sl. *Lazariáda, 1980/č. Lazařina, 1978*) a *Опит за летене, 1979* (sl. *Pokus o lietanie, 1979/č. Pokus o létání, 1980*).

Za román *Všetci a nikto* získal literárnu cenu „УС на СБН“ a podľa jeho predlohy vznikol v roku 1978 film s rovnakým názvom.

Filmovým spracovaním sa pýšila novela s rovnakým názvom „*Последно лято*“ (Posledné leto), premiéra filmu bola 10. mája 1974. V tom istom roku film získal cenu najlepšieho zahraničného režiséra na Siedmom medzinárodnom kinofestivale v Antálii v USA a o rok neskôr, cenu mladého filmu v Tulone vo Francúzku na Medzinárodnom kinofestivale. Okrem iného film získal certifikát v klasifikácii medzi najlepšími filmami od MKF v Los Angeles, USA, 1975.

Podľa predlôh Radičkovovej tvorby vzniklo ešte päť filmov. Ide o poviedky *Хлеб* (Chlieb), *Барутен буквар* (Strelný šlabikár), *Младу години* (Mladé časy) a divadelnej hry *Суматоха* (Trma-vrma).

V roku 1979 Bulharská republika ocenila Radičkova medailou za zásluhy bulharskej literatúry v súvislosti s jeho 50. narodeninami.

80. roky

Radičkovove diela sú známe nielen doma, ale aj v zahraničí. V 80. rokoch vyšlo najviac prekladov, až do 28 jazykov. Je známy svojím osobitým štýlom, jeho poviedky, novely, romány, divadelné hry zaujmú čitateľa predovšetkým iným pohľadom na všedný svet, ktorý dokáže opísať a vykresliť s neodolateľným pôvabom a nevšedným spôsobom. Jeho fantázia sa

---

⁵⁹ tamtiež, s. 35.

zdá byť nevyčerpatel'ná. Okrem prekladov sa na zahraničnú scénu dostávajú inscenácie divadelných hier, vďaka ktorým precestoval svet. V roku 1984 pobudol v New Yorku, kde inscenovali jeho hru Pokus o lietanie. Navštívil Washington, Chicago, San Francisco, Los Angeles, Dallas, New Orleans a ďalšie mestá. Samozrejme prišiel sa pozrieť aj na československé inscenácie.

Aj napriek cestovnému vyťaženi' napísal zbierky poviedok *Верблюди, 1984* (Ťava), *Изпаднали от каруцата на бога, 1984* (Vypadli bohu z koča), *Скандинавците, 1985* (Škandinávci).

V tomto období napísal posledný román *Ноев Ковчег, 1988* (Noemova archa) a divadelnú hru *Кощици, 1984* (sl. *Коше, 1984*/č. *Кошіки, 1984*) a *Образ и подобие, 1986* (Obraz a podoba).

V roku 1980 mal Radičkov získať cenu *Vel'ká cena za literatúru Dobri Čintulov* (Голяма награда за литература „Добри Чинтулов“), keďže ochorel, cenu nezískal. Avšak o rok neskôr mu bola táto cena udelená za celú jeho tvorbu.

27. mája 1980 za poviedku *Скакалец* (Skákajúci koník) získal v Sofii cenu za literatúru za rok 1979, priznanú od čitateľskej poroty denníka *Работническо дело* (Pracovná tvorba).

Za knihu *Нежна спирала* (*Nežná špirála*) získal v roku 1984 cenu od Zväzu bulharských spisovateľ'ov. Medzinárodný vydavateľ'ský spolok v Toríne a Mestská rada v Albe mu toho istého roku udelili medzinárodnú taliansku literárnu cenu.

90. roky

V deväťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia Radičkov napísal posledné poviedky: *Хора и свраки, 1990* (Ľudia a straky), *Малки жабешки истории, 1994* (Malé žabacie historky), *Смокове в ливадите, 1995* (Hady na lúkach), *Мюре, 1997* (Živá návnada), *Умиване лицето на Богородица, 1997* (Umývanie tváre Bohorodičky), *Автомстрада, 1999* (*Diaľnica*).

Zostavil rozhlasovú hru *Добродушните смокове, 1993* (Dobromyseľné hady) a posledná divadelnú hru pod názvom *Млади хора, 1998* (Mladí ľudia).

Film, *Веществено доказателство* (Hmotný dôkaz), ktorý vznikol podľa poviedkových predlôh *Козята брада* (Kozia brada), *Дърворезачка* (Drevorubačka) a *Ние духовата музика* (My, duchová hudba), mal premiéru 13. mája 1991.

Ako prvý získava v Sofii v roku 1993 literárnu cenu Christo Botev (*Христо Ботев*) vytvorenú vydavateľstvom Христо Ботев. V roku 1994 v Sofii získal špeciálnu cenu Medzinárodnej akadémie umenia v Paríži a v roku 1998 získal ďalšiu literárnu cenu *Petko Slavejkov* (*Петко Славейков*) za rok 1993.

Za prínos v rozvoji teatrálného umenia získal Radičkov v roku 1996 cenu „*Аскеер '96*“ a za celostný prínos v bulharskej kultúre bol ocenený v máji roku 2000 prezidentom Petrom Stojanovom medailou Stará planina – prvý stupeň (*„Стара планина“ – първ степен*). Dokonca bol v roku 2000 občanmi Montany vyhlásený osobnosť storočia.

V roku 2001 mu bola udelená veľká cena za literatúru Sofijskej univerzity Sv. Klimenta Ochridského, bola to veľká ceremónia v aule, kde získal *Почетния знак със синия лента и икона на Св. Климент Охридски*. O mesiac na to ho univerzita nominovala na lauretáta *Nobelovej ceny za literatúru na rok 2002*. Cenu však nezískal. Posledným ocenením počas jeho života bola národná cena kultúry *Paisii Chilendarski* (*„Паисий Хилендарски“*) udelená osobne premiérom Simeonom Saksoburgotským.

Radičkov je dnes uznávaným spisovateľom, zaberá unikátne miesto v bulharskej literatúre. Jeho tvorba je kvalitná a dôkazom toho je množstvo ocenení za literatúru.

V súkromnom živote bol Jordan Radičkov ženatý. So svojou manželkou Suzi Markovou Garti sa spoznal ešte počas práce v redakcii Národná mládež, kde Suzi pracovala ako sekretárka. Zosobášili sa 13. apríla 1954. Hneď po roku manželstva sa im narodil syn Dimităr a neskôr dcéra Rozalia. So svojom manželkou žil až do svojej smrti.

Jordan Radičkov zomrel 21. januára 2004 vo svojom dome v Sofii. Dva dni po jeho smrti si do kostola sv. Sedemročetníkov (*Св. Седмочиселници*) v Sofii prišli uctiť jeho pamiatku stovky ľudí (medzi nimi bol aj prezident Georgi Părvanov). Je pochovaný na Sofijskom mestskom cintoríne *Aleja tvorcov* (*Алеята на творците*), kde ležia taktiež Christo Fotev, Nikolaj Chajtov a Katia Paskaleva.⁶⁰

---

⁶⁰ Poroვნaj – ЕМИЛОВА, Ваня. *Стотици изпратиха Радичков* [online: <http://novinar.bg/news/stotitci-izpratiha-ra>]. 24. 1. 2004 [cit. 2014-08-12].

Dnes je považovaný za klasika a výnimočného človeka. Je hádam najznámejší bulharský spisovateľ 20. storočia. Patrí medzi spisovateľov, ktorých by som pokladala za kultúrnu povinnosť prekladať.

4. Chronologický súpis premiér

4.1 Divadelné hry Jordana Radičkova na bulharskej scéne

„Umenie nevzniká nikdy ľahko, pretože staré formy sa ničia ľahšie, ale tvoriť nové, to je ťažké. To je tak: tango a waltz sa mi už nepáčia, nové tance neviem, ale tancovať musím.“⁶¹

(Jordan Radičkov)

Prozaik Radičkov, začal písať divadelné hry z jednoduchého dôvodu. Literárnu formu, ktorú využíval, mu nestačila, pretože nevedela vystihnúť všetko, čo chcel čitateľovi resp. divákovi povedať. Divadlo mu dalo väčšiu slobodu. A okrem toho, ho dlho vzrušovala groteska a určitá grotesknosť sveta sa podľa neho dá vyjadriť lepšie divadlom. Chcel na divadle ukázať svet zapadnutej dediny, pretože si niekedy nechceme priznať, že takýto svet ešte (v Bulharsku) existuje. Chceme sa ukázať civilizovanejší, ale to je rovnaké, akoby sa autor vyvyšoval nad ľudí, o ktorých píše.⁶²

Jeho najplodnejšie obdobie v oblasti drámy by som vymedzila v rozmedzí od konca 60. rokov do polovice 80. rokov, kedy sa intenzívne uvádzajú v Bulharských a zahraničných divadlách. Cesta Radičkova ako dramatika začína prvou hrou *Trma-vrma* (*Суматоха* 1967), mala premiéru v Satirickom divadle v Sofii v roku 1968. režisérom bol Metodi Andonov. Expanzia tejto hry nastala v roku 1971 v Poľsku, tak v Československu a Fínsku (ako rozhlasová hra).

Železný chlapec (*Желязното момче*) je hra pre deti, v Bulharsku ju predstavilo divadlo Русевския куклен театър (Rusevské bábkové divadlo) v réžii Petra Alexandrova v roku 1971.

---

⁶¹ KRAUSOVÁ, Irena. S človekom je to jako s chlebem. [rozhovor]. *Svobodné slovo*, 19.3.1977, s. 11.

⁶² tamtiež

Do slovenčiny a češtiny bola hra preložená, avšak na scénach v našom prostredí inscenovaná nebola.

V marci roku 1974 sa v meste Pazardžik v réžii Krikora Azatjana odohrala premiéra inscenácie *Január* (*Януари 1974*) – u nás premenovanú na *Sneh sa smial, až padal*, kvôli politickej situácii a podozreniu na antisocialistickú hru. Hneď potom sa spustila lavína inscenácii v zahraničí, celosvetovú premiéru mala práve v Československu v Plzni, tak nasledovalo Estónsko, Litva, Nemecko, Poľsko, Fínsko, Švédsko.

Divadelnú hru *Lazariáda* (*Лазарица*) začal Radičkov písať v roku 1967, no dokončil ju až o desať rokov (medzitým napísal hru *Суматоха*.) Premiéru v Bulharsku mala v Satirickom divadle v Sofii (*Държавния сатиричен театър*) v roku 1978 v réžii Mladena Kiselova. Monodráma každopádne zaujala a po inscenácii v Československu (v Bratislava mala obrovský úspech) sa objavila vo Fínsku, Estónsku, Švédsku.

Pokus o lietanie (*Опит за летене, 1978*) odpremiérovalo Národné divadlo Ivan Vazov opäť v réžii Mladena Kiselova v apríli roku 1979. Súbor, ktorý hru zinscenoval, predstavil hru vo viacerých európskych krajinách – Srbsko, Rakúsko, Poľsko, Nemecko a súbežne nastalo zinscenovanie v Nemecku, bývalom Československu, Estónsku, Maďarsku, na Ukrajine, USA, Grécku, Bielorusku, Rusku.

Divadelná hra *Košiky* (*Кощици, 1982*) začal písať ešte pred hrou *Pokus o lietanie*, bola to jeho najmilovanejšia hra premiéru mala v Bulharsku v Satirickom divadle v Sofii v roku 1982 v réžii už spomínaného Mladena Kiselova. Do sveta už neprenikla tak ako predošlé hry. No v českom prostredí zinscenovaná bola.

Posledné hry, ktoré Radičkov napísal je *Obraz a podoba* (*Образ и подобие, 1986*). Prvú premiéru ma a v Macedónsku v Národnom divadle Skopje v roku 1988 a až o dva roky neskôr sa objavila na bulharskej scéne v Národnom divadle Ivan Vazov. NA českej a slovenskej scéne sa táto hra neobjavila. Divadelná hra *Mladi хора, 1998* (Mladí ľudia) nebola uvedená ani na Bulharskej scéne (podľa bibliografie), moje pramene neuvádzajú preklad do slovenčiny

a češtiny. Radičkov napísal jednu rozhlasovú hru Добродушните смокове, 1993 (Dobromyseľné užovky), za túto hru získal v roku 1995 prvú cenu Európskeho výberu rozhlasovej hry.

Za celostný prínos v rozvoji teatrálného umenia získal Radičkov v roku 1996 cenu „*Аскеер '96*“.

Takmer všetky Radičkovove divadelné hry máme preložené a väčšina z nich slávila úspechy na slovenských a českých scénach aj vďaka úctyhodným prekladateľom, ktorým som venovala jednu kapitolu. Recepcie odohraných inscenácií v českom a slovenskom prostredí a chronologický súpis premiér v Čechách a na Slovensku uvádzam v nasledujúcich kapitolách.

4.2 Chronologický súpis premiér bulharských divadelných hier Jordana Radičkova uvedených na slovenských a českých profesionálnych scénach.

DIVADELNÉ HRY

1975

SNÍH SE SMÁL, AŽ PADAL [ЇАНУАРИ, 1975]

p. Miloš Vojta, r Lída Engelová, d Johana Kudláčková,

Divadlo J.K. Tyla Plzeň, 4.1. 1975

SNÍH SE SMÁL, AŽ PADAL [ЇАНУАРИ, 1975]

p Miloš Vojta, r Ladislav Vymětal, d Jiří Lexa

Národní divadlo Praha, 15. 5. 1975

1976

SNEH SA SMIAL, AŽ PADAL [ЇАНУАРИ, 1975]

p Kudlička Emil, r Peter Opálený,

Štúdio Novej Scény Bratislava, 12.2 1976

MELA [СУМАТОХА, 1967]

Hra v dvoch dílech. p Hana Reinerová, r Karel Kříž

Divadlo F.X. Šaldy Liberec, 11. 12. 1976

1977

SNÍH SE SMÁL, AŽ PADAL (Zimní báchorka) [ЇАНУАРИ, 1975]

p Miloš Vojta, r Pavel Rímský

Divadlo bratří Mrštíků Brno, 8. 1. 1977, 23 repríz

SNEH SA SMIAL AŽ PADAL [ЇАНУАРИ, 1975]

Hudobná verzia. p E. Kudlička, u A. Vášová, tp J. Šrasser, sh D. Ursíny a J.Filip, d J. Krátky,
r P.J. Oravec

Divadlo Jonáša Záborského Prešov, 18.2.1977

1980

LAZAŘINA [ЛАЗАРИЦА, 1979]

Komédia, p Hana Reinerová, r Zdeněk Pospíšil

Divadlo na provázku, Brno, 20. 1. 1980 (poz. amatérske divadlo s profesionálnymi hercami)

POKUS O LIETANIE [ОПИТ ЗА ЛЕТЕНЕ, 1979]

Hra v dvoch častiach. p E. Kudlička, r. Pavol Haspra

SND Bratislava, 22. 3. 1980

1981

POKUS O LÉTÁNÍ [ОПИТ ЗА ЛЕТЕНЕ, 1979]

p Miloš Vojta, r Petr G. Stojčev

Jihočeské divadlo České Budějovice, 20. 11. 1981

1983

MY VRABČÁCI [НИЕ, ВРАБЧЕТАТА, 1968]

p Hana Reinerová, r. Milan Votruba,

Divadlo F. X. Šaldy Liberec, 29. 8. 1983

1984

LAZARIÁDA [ЛАЗАРИЦА, 1979]

Hra o štyroch ročných obdobiach. p J. Koška a E. Kudlička, r. P. Scherhauser a.h.

Divadlo Jonáša Záborského Prešov, 29. 6. 1984

MY, VRABČÁCI [НИЕ, ВРАБЧЕТАТА, 1968]

p Hana Reinerová, r Miroslav Vildman

Divadlo Jiřího Wolkera Praha, 7. 11. 1983

1986

KOŠÍKY [КОШНИЦИ, 1982]

p Hana Reinerová, r Milan Votruba, r Radmila Hrdinová

Státní divadlo F. X. Šaldy Liberec, 17. 5. 1986

MELA [СУМАТОХА, 1967]

P Hana Reinerová, r Karel Kříž

Městská divadla pražská, 30. 10. 1986

POKUS O LÉTÁNÍ [ОПИТ ЗА ЛЕТЕНЕ, 1979]

P Miloš Vojta, r Jan Burian

Státní divadlo Oldřicha Stibora Olomouc, 14. 2. 1986

1987

LAZARIÁDA [ЛАЗАРИЦА, 1979]

Hra o štyroch ročných obdobiach. p J. Koška, r M. Lasica

Štúdio S a činohra Novej scény v Bratislave, 7.3.1987

2007

POKUS O LÉTÁNÍ [ОПИТ ЗА ЛЕТЕНЕ, 1979]

p Miloš Vojta, r Jan Borna,

Divadlo v Dlouhé Praha, 13. 1. 2007

BÁBKOVÉ HRY

1984

VRABČATÁ [НИЕ, ВРАБЧЕТАТА, 1968]

p M. Topol'ská, tp V. Mihálik, u, r K. Brožek

Bábkové divadlo Žilina, 9.11.1984

1986

VRABČÁCI [НИЕ, ВРАБЧЕТАТА, 1968]

p Hana Reinerová, r V. Kubiček

Ústřední loutkové divadlo Praha, 22. 10. 1986

4. 3 Preklady divadelných hier do slovenského a českého jazyka:

1. *Суматоха*

Trma-vrma. Sl. preklad Emil Kudlička, okolo r. 1975. (hra, nie je vydaná knižne)

Mela. Č. preklad Hana Reinerová, Praha: Dilia, 1976.

2. *Ние вrabчетата*

My vrabčatá. Sl. preklad Mária Topoľská. Bratislava: Mladé letá, 1973.

My vrabčáci. Č. preklad Hana Reinerová. Praha: Práce, 1973.

3. *Желязното момче*

Železný chlapec. Sl. preklad Emil Kudlička. Bratislava: LITA, 1983.

Železný kluk. Č. preklad Hana Reinerová. Praha: Dilia, 1976.

4. *Януари*

Január. Sl. preklad Emil Kudlička. Bratislava: LITA, 1975.

Sníh se smál, až padal. Č. preklad Miloš Vojta. Praha: Dilia, 1976.

5. *Лазарица*

Lazariáda: Hra v štyroch ročných obdobiach Sl. preklad Ján Koška. Bratislava, LITA, 1980.

Lazařina. Č. preklad Hana Reinerová. Praha: Dilia, 1978.

6. *Опит за летене*

Pokus o lietanie. Sl. preklad Emil Kudlička. Bratislava: LITA, 1979.

Pokus o létání. Č. preklad Miloš Vojta. Praha: Dilia, 1980.

7. *Кошници*

Koše. Sl. prekladatelia Ján Koška a Emil Kudlička. Bratislava: LITA, 1984.

Košíky. Č. preklad Hana Reinerová. Praha: Dilia, 1984.

8. *Образ и подобие*

Obraz a podoba. Sl. preklad Emil Kudlička. In: *Súčasná bulharská dráma: Zborník Bratislava: TÁLIA – press, 1994, s. 41.*

K obrazu svému. Č. preklad Hana Reinerová. Praha: Dilia, 1987.

5. Recepcia drám Jordana Radičkova v českém a slovenskom prostredí

Metafora a básnické videnie života sú základným znakom tvorby Jordana Radičkova. Je mu daná detská fantázia a hravosť: nachádza v najobyčajnejších ľuďoch a veciach poéziu, pohráva sa s príbehom a núti nás, aby sme na chvíľu zabudli na svoje rozumové, ba stereotypné názory dospelého. Postavy v hre sú ako samorasty, vyrástli v prírode a civilizácia sa do nich otláčila bizarným spôsobom. Majú svoje svojrázne nazeranie, svojrázny slovník. Prechovávajú v sebe prírodnú múdrosť a obmedzenosť svojho malého hniezda. V hrdinoch sa rozozniera stará ľudová viera v strašidlá, dej hry sa zamotáva a rozmotáva na hrane medzi skutočnosťou a fantáziou. Záhada ukazuje svoju tragickú ak komickú tvár. Rozuzlí sa ako anekdota. Strach z neznáma vystrieda oslobodzujúci smiech.⁶³

5. 1 Recepcia divadelnej hry *Sneh sa smial, až padal*

Poviedka Január, ktorá bola predchodcom divadelnej hry, je dejovo oveľa chudobnejšia, ale napínavejšia a záhadnejšia.

Základom tejto komédie sú vlastne tri poviedky, z ktorých poviedka Január sa stala pre hru nosnou fabulou⁶⁴ - v januárovom mraze a januárových závejoch sa strácajú ľudia a namiesto nich sú prinášaní na saniach ťažených koňmi mŕtvi zmrznutí vlci. Situácia sa opakuje niekoľkokrát a táto pre dedinčanov nepochopiteľná zvláštnosť ústi do filozofovania, mudrovania, kombinovania a podobne. Je to ako krížovka, ktorú musia vylúštiť.

Dej sa odohráva počas jedného dňa, je situovaný v krčme, kde postupne vchádzajú „hostia“ a debatujú o tom, kde chlapi na saniach miznú. Niektorí si myslia, že zostali vo vedľajšej dedine, kde v krčme podávajú lepšie víno, iní zase tvrdia, že mužov zožrali vlci. Krčma je ako oddeľujúci prvok – tu a mesto – tam. O meste sa len vedú debaty v krčme. V súvislosti s mestom sa spájajú „moderné“ choroby – chrípka a infarkt, ktoré sa často objavujú aj v krížovkách. Predtým sa toľko neobjavovali. Na pohľad sa zdá v krčme všetko realistické, až kým nepríde postava Susa so svojim d'atľom, ktorý taktiež ako on pije rakiju. Ďateľ je v bulharskej mytológii prijímaný ako vták – prorok.

⁶³ [eš] V programe k druhej premiére divadelnej hry *Sneh sa smial, až padal* v Štúdiu Novej scény, Bratislava, v sezóne 1975/1976.

⁶⁴ VOJTA, Miloš. Bulharská komédie v Bratislavě. *Tvorba*, Praha. 30. 6. 1976.

V tejto hre autor koncentruje do dedinského príbehu mnohovrstevnatú udalosť pripomínajúcu legendu, ktorú si z pokolenia na pokolenie rozprávajú muži pri pohári vína v čase dlhých zimných večerov. Demonštruje ju ako vzrušujúci príbeh, v ktorom svojho dedinčana podrobuje ťažkej skúške: ironizuje v ňom vlastnosti, ktoré sa javia ako akési prechodné deformácie, plynúce zo stretu tradičného spôsobu života s potrebami novej spoločnosti. Jeho hrdinovia socialistickú spoločnosť prijali bez výhrad, sú jej uvedomelou súčasťou. Len niektoré ich vlastnosti, majúce koreň v doterajšom spôsobe života, musel autor zveličiť a pomôcť v hľadaní východiska. Kde je východisko, nie je vyslovené v téze, čo je prednosťou každého umeleckého diela, je jasne čitateľná v celkovom obraze inscenácie. V tom večnom a tvorivom ľudskom duchu, v jeho nepokojnosti a pokušení preniknúť veci na kĺb. Konflikt neprebíha medzi jedincom a ostatnými, ale medzi ľuďmi a udalosťami. Je to pokus o akéhosi kolektívneho hrdinu, ktorého vlastnosti sú rozložené do viacerých postáv. Neoddeliteľnou súčasťou kolektívu je aj obraz národnej tradície a schopnosť ľudí pracovať s fantáziou, ktorú rozvíjajú každý na základe svojich životných skúseností, ale aj na základe poznávania a poznávacích procesov, do ktorých sú zásluhou nových spoločenských premien vedome a nevedome vtáňovaní.⁶⁵

Radičkovova komédia je pohľadom do sveta, ktorý nám nie je dôverne známy. Je obrazom zmien, ktoré sa na bulharskej dedine odohrali v priebehu desaťročia, sú dielom jednej generácie, sú výsledkom zdravej ľudskej viery vo vlastnú silu.⁶⁶

Zmeny, ktoré sa odohrali, porovnávajú dedinčania s tým, čo počujú v rádiu, alebo sa dočítajú v novinách. Aj napriek nepriaznivému počasiu príde do krčmy poštar a prinesie správy do od sveta odrezanej dediny.

Záver hry je otvorený, divák alebo čitateľ si môže vybrať, čo sa stalo s mužmi. No je pravdepodobné, že ich naozaj zožrala svorka vlkov.

---

⁶⁵ VOJTA, Miloš. V programe 3. činohrenej premiéry *Sníh se smál, až padal* Divadla J.K. Tyla, Plzeň, v sezóne 1974/1975.

⁶⁶ tamtiež

České prostředí

Radičkovova hra *Sneh sa smial, až padal* bola prvou hrou, ktorá prenikla do československého prostredia. Rok pred uvedením na naše scény, v roku 1974, bola vyznamenaná jednou z hlavných cien na piatej prehliadke súčasnej bulharskej drámy v Sofii, v Bulharsku. Hru do češtiny preložil Miloš Vojta a réžie sa ujala Lídia Engelová. Aj napriek problémom so straníckymi orgánmi hru presadili a prvú premiéru mala 4. januára 1975 v Divadle J. K. Tyla v Plzni. (obr. 2.) Dramaturgička Kudláčková prezradila pre denník Pravda, že vybrala túto hru vďaka jej úspechu na festivale, kde získala jednu z hlavných cien, Radičkov vzbudil pozornosť svoju nevšednou divadelnou tvorbou. To bol zásadný moment pre objavenie Radičkova ako dramatika. Jeho dráma okrem „nevšednosti“ zobrazuje vývoj vtedajšieho Bulharska na osudoch obyčajných ľudí.⁶⁷

Režisérka Engelová mala trochu obavy a strach z tejto „poetickej komédie“, pretože to bola jej svetová premiéra, no ničoho sa báť nemusela, pretože podľa recenzie z časopisu Lidová demokracie jej dramaturgia dosvedčila cit pre neošúchané hodnoty (vtedy) súčasného autora. Režisérka prenikla so zdarom k poetike hry, k jej zvláštnemu ľudovému kúzlu bez toho, aby musela obchádzať špecifiká bulharského prostredia a bez toho, aby sa nechala zaskočiť touto „exotickosťou“ cudzej a neobvyklej látky. Režisérka predovšetkým pochopila poéziu a humor dramatickej predlohy, našla spojnicu s našim folklórom a ľudovým umením aj napriek tomu, že pre ňu bolo ťažké vyzdvihnúť práve to podstatné, čo dielo chce divákovi povedať.⁶⁸

Ján Procházka nazval hru poeticko-filozofickou komédiou alebo báchorkou zo súčasnosti preto, že zobrazuje básnickým slovníkom podivný, ale pravdivý príbeh príbuzný českej báchorke.⁶⁹

Prekladateľ divadelnej hry správne vysvetlil, že dielo je obrazom revolučných zmien na bulharskej dedine behom posledného desaťročia (od roku 1965 do roku 1975). Autor dokáže spojiť dožívajúci folklór so súčasným duchom vtedajšieho Bulharska. O tom, že hra mala úspech, niet pochýb, pretože činohra Národného divadla Praha hneď túto hru naštudovala a uviedla ju na experimentálnej scéne v Laterně Magice.⁷⁰

Režisér Ladislav Vymětal (j.h.) použil text prekladateľa Miloša Vojty a so svojimi hercami prezentoval hru v Národnom divadle Praha 15. februára 1975. Osobitosťou pražskej

⁶⁷ Porovnaj – KUDLÁČKOVÁ, J. V Plzni premiéra bulharské hry Sníh se smál, až padal. *Pravda*, 3. 1. 1975.

⁶⁸ (mik). Plzeňská inscenace bulharské hry. *Lidová demokracie*, Praha. 19. 8. 1975.

⁶⁹ PROCHÁZKA, Ján. Dvakrát Jordan Radičkov. *Divadelní tvorba*, Praha. 19. 3. 1975.

⁷⁰ tamtiež

hry *Sníh se smál, až padal* je, že neprináša obvyklý dramatický tvar. Hra je svojím spôsobom nekonvenčná, ale silne čerpajúca z národných tradícií. Pešková hodnotí kladne režiséra Vymětala, ktorý vystihol hlavnú myšlienku a podstatu Radičkovej komédie.⁷¹

Lidová demokracia má o konvenčnosti iný názor, na jednej strane je fabula zaplnená až naturalisticky zemitými detailmi a na strane druhej to v nej zavanie nadrealitou: dejú sa v nej nadprirodzené veci, jednájú duchovia a zvieratá, z textu dýcha atmosféra tuhej, ale čarovnej zimy, prenikajú z nej ohlasy ľudovej poézie, rozprávok, mytológie – to na pozadí „dnešnej“ dediny. Recenzent ju označil ako (trochu) absurdnú drámu na prvý pohľad exotickej proveniencie, čo vôbec neprekáža, naopak, má to určitý pôvab a vzrušivosť. Jej prispôbovanie našim myšlienkovým pochodom a javiskovým konvenciám jej nesvedčí. Tam, kde sa to tak stane, zaškripe to disonanciou. Kritizovaný je obzvlášť upravený záver hry, kde „pesimistické“ vyznelo „optimisticky“ a tak to zasiahlo celú myšlienkovú podstatu hry. Od veľkej tragédie s pitoresknými detailmi sa dospelo k situačnej komédii. A to je posun radikálny. Kritikovi sa nepáčila javisková scéna („ťažká prkenná stena“). V hre nenachádza žiadnu nadväznosť na vnútornú logiku hry, výprava nepomáha ani fantázii, ani impresii hercov či divákov.⁷²

To čo recenzent označil za „pesimistické“, pravdepodobne myslel tragické, to záhadné, čo sa udialo s mužmi, ktorí odišli z dediny a prečo sa vracajú len zastrelení vlci na voze. To čo malo byť tajomné sa zmenilo na komické, čo mohlo naozaj ukrátiť hru o tajuplnosť. Avšak pesimizmus ako taký, divadelná hra neobsahuje.

Záver hry bol v nesúlade s literárnou verziou uverejnenou v programe. Rušil celú poetiku hry nadbytočným proklamovaním jej vyznenia. Nechce nechať diváka vôbec na pochybách, berie mu autorom pripravený priestor k vlastnému rozjímaniu, úzkostlivo sa ponáhľa s odpoveďou, možno aj proti autorovmu pojatiu, tam, kde by nemala hádzať do publika sporadický kľúč k tajomstvu hry, ale aj života samého.⁷³

Z recenzií sme dospeli k úsudku, že plzenská inscenácia bola lepšie prijatá ako tá pražská, nielen vďaka vhodnejšiemu vytvoreniu scény, ale aj čo sa týka hereckých výkonov. Scéna Josefa Svobody v Prahe bola v porovnaní s plzenskou bez poézie, bola značne všeobecná a málo citlivá. Plzenská hra vystihovala farebnosť a dedinskú atmosféru zimnej rozprávky. Aj

---

⁷¹ PEŠKOVÁ, Hana. Poetická hra na scéne *Laterny Sníh se smál...Večerní Praha*. 1. 4. 1975.

⁷² (LŠ). Bulharský autor v *Laterně magice. Lidová demokracia*, Praha. 4. 3. 1975.

⁷³ (nav). *Podobenství Jordana Radičkova. Zemědělské noviny*, Praha. 21. 2. 1975.

keď naopak Vymětalov výklad je filozofickejší a komediálnosť predstavenia bola dôsledkom hlbavejšieho konania postáv. Podarilo sa mu viesť dôslednú polemiku s existencialistickými názormi. Výhodou na scéne Laterny magiky bolo, že hrdinovia mali hlbšie psychologické zázemie a poskytli divákovi možnosť obdivovať herecké majstrovstvo hercov prvej scény.⁷⁴

Pražská inscenácia stratila niečo z onej mytologickej rozprávkovosti Radičkovovej predlohy. Procházka tvrdí, že obe hry sa zaslúžili o úspešný vstup autora na české javiská.⁷⁵

Plzenskej inscenácii sa ako divák zúčastník sám Radičkov. V rozhovore s Petrom Kovaříkom prezradil, čo si myslí o inscenácii: *Páčila sa mi. Po profesionálnej stránke je silná. Ale cítil som, že niektoré národné zvláštnosti sa nedajú na českej scéne vystihnúť – možnože je to chyba textu. Český národ má možno iné náboženské tradície. Nechcem použiť výraz strach, ale zdá sa mi, že sa vyhýbate téme smrti a života po smrti. My sme v tomto, povedal by som, pohanskejší, nie je to pre nás filozofická otázka. Sme detsky zvedaví: čo je vlastne po smrti?...Plzenská inscenácia mojej hry ju prispôsobuje českému divákovi. U vás je finále viac optimistické, v origináli je v ňom viac smútku a dôstojnosti...*⁷⁶

Onedlho rovnaký text českého prekladu Miloša Vojty použil režisér Pavel Rímský, hra mala premiéru 8. januára 1977 v Divadle bratří Měšťáků v Brne. Brniarska premiéra bola dotvorená snehovou atmosférou sobotného januárového počasia. Pavel Rímsky pripravil hru ku Dňu bulharskej drámy v ČSSR. Presne vyhmatal jej žánrovú polohu, ono neustále stretávanie sa súčasnej reality s báhorkovitou poetickou iracionálnosťou.⁷⁷

---

⁷⁴ VOJTA, Miloš. Sníh se směje – a padá. *Svobodné slovo*, Praha. 25. 2. 1975.

⁷⁵ PROCHÁZKA, Ján. Dvakrát Jordan Radičkov. *Divadelní tvorba*, Praha. 19. 3. 1975.

⁷⁶ KOVŘÍK, Petr. Divadlo, které klade otázky. [rozhovor] *Svobodné slovo*. 14. 2. 1975. preklad N. F.

⁷⁷ Divadelný ústav v Prahe nezachytil žiadnu recenziu z inscenácie tejto divadelnej hry, preto nemôžem hlbšie analyzovať recepciu hry.

Slovenské prostredie

Z Čiech si Radičkova komédia razila cestu na Slovensko, rok po našťudovaní divadelnej hry *Sneh sa smial, až padal* si ju našťudovalo aj Štúdio Novej scény v Bratislave a premiéra sa odohrala 12. februára 1976. Štúdio zvyčajne uvádzalo hry súčasných autorov zo socialistických krajín.⁷⁸ Hru režíroval hosť z košického divadla Peter Opálený. Denníky lákali divákov frázami ako „zaujímavá, bulharskou ľudovou slovesnosťou inšpirovaná, hra“⁷⁹ alebo „etická bulharská komédia z dedinského prostredia“⁸⁰ a pod.

O celoslovenskej premiére Radičkovovej hry napísala Nelly Štúrová, že má nevšedné kvality, v ktorej prevládajú znaky najvýznamnejších prúdov modernej európskej drámy. K inscenácii aj hercom bola veľmi kritická, keď sa vyjadrila takto: „hra čaká na iných inscenátorov“. Podľa jej názoru inscenácia P. Opáleného nevníkla do podivuhodného sveta básnika, nedala sa strhnúť jeho podmanivosťou. Akoby jej tvorca predčasne vzdal svoj zápas so zložitým materiálom hry o jej plný scénicky tvar.⁸¹

K podobnému názoru dospel aj recenzent Ján Jaborník, inscenáciu označil za nudnú, kládol si otázku, prečo to vlastne hrajú. Všetky pozitíva inscenácie sa skončili pri dramaturgickom výbere a pri zaradení hry do repertoára. Podľa jeho slov v konkrétnej javiskovej realizácii hry bolo tvorivého prínosu menej ako šafránu. Režisér hry totiž nevyriešil najzákladnejší a najdôležitejší problém – predlohu v inscenácii nevyložil, neinterpretoval, netvaroval ju v osobitom a v neopakovateľne vlastnom videní. Inscenácia sa iba kĺzala a plávala po texte, namiesto toho, aby do neho ponárala a vynášala z neho ukryté spojivá, mnohostranné vnútorné väzby a súvislosti. Režisér si nelámal hlavu nad obsahovým a myšlienkovým vyznením, ani nad výsledným posolstvom a umeleckým účinkom inscenácie, ani nad jej žánrom, poetikou a estetikou, ani nad výtvarným obrazom scény a kostýmov.⁸²

Ďalšie recenzie sú pokračovaním vzorov hore uvedených kritik, v časopise *Lud* recenzent uviedol, že hre chýbalo len jedno – vhodný režisér.⁸³ Avšak takzvaným ospravedlnením Opáleného „nevydarenej“ inscenácie bolo, že malé javisko a jeho nedostatočné vybavenie ho nútilo odchyliť sa od Radičkovovej predlohy.⁸⁴

⁷⁸ F-a. Bulharská rozprávka zo súčasnosti. *Hlas ľudu*. 21. 2. 1976.

⁷⁹ Anonym. *Lud Bratislava*. 14. 2. 1976.

⁸⁰ Anonym. Činohra Novej scény. *Večerník*. 12. 2. 1976.

⁸¹ ŠTÚROVÁ, Nelly. Nedolúštená krížovna. *Film a divadlo*, Bratislava. 6. 4. 1976.

⁸² JABORNIK, Ján. Prehra bez boja. *Večerník*, Bratislava. 18. 2. 1976.

⁸³ Anonym. O čom sa divadlo nehráva. *Lud Bratislava*. 20. 2. 1976.

⁸⁴ F-a. Bulharská rozprávka zo súčasnosti. *Hlas ľudu*. 21. 2. 1976.

Český týždenník *Tvorba* vyčítal, že neprítomnosť humoru oslabila aj filozofiu, ktorú chceli v Štúdiu ponúknuť ako jediný obsah hry.⁸⁵

O rok neskôr, po prvej slovenskej inscenácii, mala komédia *Sneh sa smial, až padal* premiéru na východe Slovenska, v Divadle Jonáša Záborského 18. februára 1977. Režisérom bol P.J. Oravec. Zinscenovaná bola na počesť Dní bulharskej drámy v Československu. Hra sa hrala až do 31. decembra 1995 a bola uvedená ako muzikál, zhudobnená Dežom Ursínyom a Jarom Filipom.

Adaptácia divadelnej hry *Sneh sa smial, až padal* v podaní Divadla Jonáša Záborského v Prešove si zaslúžila zvláštnu pozornosť, bola oživením v sále. V jeho diele nejde o obyčajnú satiru, ale o gogolovský „smiech cez slzy“. Hudobne i textovo to bolo zaujímavé, i keď ich obsah nie vždy korešpondoval s momentálnou textovou situáciou divadelného predstavenia.⁸⁶ Hra znamenala nemalú, ale sympatickú odvahu. Táto odvaha, žiaľ, odkryla nedostatočný odhad činohernej spôsobilosti predohry na inožánrovú úpravu, inscenácia trpela nedostatkom vkusu a humoru. Niektoré výkony hercov sa nedostali ani na dobrý priemer. Súboru sa nepodarilo vytvoriť spevohernú inscenáciu osamostatnene slohove, umeleckým výrazom a presvedčivosťou výpovede. Prešovská hudobná verzia pripravila hru o najcennejšie Radičkovove prvky ako je tajomná sila prírody, neriešiteľné záhady, ktoré ľudovú fantáziu podnietili k tvorbe povier, bájí, legiend...⁸⁷

Myslím si, že recenzentka Mačugová nevysvetlila, čo jej bolo sympatické. Hru kritizuje, zo všetkých strán, tak si kladiem otázku, prečo vlastne recenzovala zo všetkých hier práve tú Radičkovú. Očividne jej prekážalo hudobné spracovanie hry a tak chcela aspoň poukázať na text s dobrou pointou. Hudobná verzie prekážala aj iným recenzentom, a tak sa obávam, že hra v podaní Divadla Jonáša Záborského nezožala veľký úspech.

---

⁸⁵ VOJTA, Miloš. Bulharská komedie v Bratislavě. *Tvorba*. 30. 6. 1976.

⁸⁶ BUDSKÁ, Viera. Prekvapili Prešovčania. *Sloboda*, Bratislava. 1. 4. 1977.

⁸⁷ MAČUGOVÁ, Gizela. *Sneh sa smial, až padal*. *DJZ*, Prešov. 1977.

5.2 Recepcia divadelnej hry *Trma-vrma*

Dej tejto divadelnej hry sa opäť situuje do dedinského prostredia, kde si obyvatelia rozprávajú príbehy o prefikanej líške, ktorá sa len tvári, že je mŕtva, ale v príhodnom okamihu utečie. Líška je akousi sondou do náture ľudí, do ich duše, myslenia a mentality. Každá postava, ktorá rozpráva príbeh o prefikanej líške, o tom ako sa tvárila, že je mŕtva a hodená na voz zožrala ryby a nakoniec utiekla. Vyrozprávaním príbehov dedinčanov je líška charakterizovaná, ironizovaná alebo zosmiešňovaná. Je videná s akýmsi nadhľadom, ktorý vie zvýrazniť jej charakterové prednosti a chyby. O nejakom dramatickom konflikte tu hovoriť nemôžeme, ťažisko v tejto hre tvorí humor, lyrickosť, jemná satirická irónia a celkové vykreslenie atmosféry medzi dedinčanmi. Zažitie situácie s líškou sa opakujú trinásťkrát. Týmto opakovaním hra pripomína anekdotu.

Postavy sú svojrázni dedinčania, ktorí idú z mely do mely, každá zámienka im je dobrá k ďalšej mele a vlastne ich celý život je jednotným veľkým zmätkom, v ktorom humor víťazí nad smútkom a život nad smrťou; a pritom je typický ich vzťah k živej prírode, obklopuje ich zo všadiaľ. Pre Radičkova je príznačná aj dvojité ironizujúca línia textu: parodujúci pohľad jeho postáv na svet, v ktorom žijú, a ktorý svojou prácou zušľachtujú a parodujúci jeho pohľad na nich, na postavy hry, ktoré sám nevytvoril, ale znamenite odpozoroval a zobrazil; ostrovtipne, sarkasticky, ale tak, že jeho sarkazmus nezraňuje a jeho humor nezosmiešňuje, ale láskyplne objíma.⁸⁸

V divadelnej hre vystupuje pätnásť postáv (Goca, Aralabmi, Lilo, Glogor, Ivan Gamaše, Prvý cigán, Druhý cigán, Petraki, Šusťák, Zelený strom, tri krokodíly, líška) a biely vlci. Každá z postáv má svoju vlastnú logiku v živote, ale zároveň sa navzájom tolerujú. Postupne sa prijíma jedna logika so všeobecnými pravidlami hry.

Divadelná hra *Trma-vrma* bola zinscenovaná len na českej scéne, a to dvakrát. V réžii Karla Kříže ju prvýkrát v československej premiére uviedlo Divadlo F.X Šaldy v Liberci (obr. 3, 4), 11. decembra 1976 v preklade Hany Reinerovej.⁸⁹ V rámci Dní bulharskej dramatickej tvorby v ČSSR divadlo hosťovalo v Prahe 27. marca 1977 na scéne Realistického divadla Zdeňka Nejedlého. Z Pražského hosťovania uviedli noviny *Lidová demokracia* krátku recenziu,

⁸⁸ (pvk). Z prvních řady. *Květy*. 27. 11. 1986.

⁸⁹ O recepcii tejto inscenácie som si nemohla urobiť širší obraz, pretože divadelný ústav v Prahe mal vo svojom archíve skromné dve recenzie, a to z hosťovania libereckého súboru.

kde Radičkovovu tvorbu prirovnáva ku Karlovi Čapkovi a Márii Kubátovej. Hra bola prijatá, pretože Karel Kříž „veľmi čisto vycítil prednosť textu“ Radičkova.⁹⁰ Inscenácia Karla Kříže bola svedectvom nielen o inscenačnom umení (vtedy) mladého režiséra, mal schopnosť prostredníctvom divadelnej reči konkretizovať autorovo poslanstvo. Hra mala podľa Zmédelských novín veľký úspech. Tejto inscenácie sa zúčastnil aj sám autor.⁹¹

Režisér Karel Kříž sa k *Trme-vrme* vrátil aj po desiatich rokoch. Nanovo si hru naštudoval a 30. novembra 1986 hru pod názvom *Mela* uviedlo divadlo Rokoko Praha (Městská divadla pražská) (obr. 5, 6, 7, 8, 9). Kritika v denníku bola pred premiérou zástancom názoru, že komédia je príliš spätá s rokom, keď bola vytvorená (1967). Túto pochybnosť režisér Karel Kříž vyvrátil, keď hru pripravil s osobitým pojatím a s tým sa nepočítalo. V divadelnej hre nachádza priestor pre múdre podobenstvá o súdobej spoločnosti. Okrem perfektnej súhry hercov sa vyzdvihuje úspech hry vďaka vtipnej hudbe M. Uherku a vynikajúca pohybová choreografia J. Klára. Už len vďaka tomu stálo za to si hru pozrieť.⁹²

Hra je bezpodmienečne spätá s rokom, keď bola vytvorená, pretože autor v nej spomína fašizmus, takže s recenzentom môžem len súhlasiť, každopádne hra sa v každom dobovom období dá inerperovať a aplikovať na súdobosť. Radičkové repliky, ktoré prezentujú postavy sú všeobecne platné múdrosti, postrhy o svete a o charakteroch ľudí.

Recenzentka Gerová v článku s názvom *A zůstal zelený strom...* píše o Mele ako o podobenstve, poetickéj hračke z dedinského prostredia s desaťkrát sa opakujúcim motívom „umretej líšky“, ale zároveň je hrou o nezmyselnosti mely, teda bitky, prípadne vojny, v ktorej každý príde o to, na čom mu najviac záleží, a o nádeji, ktorú Radičkov vkladá do zeleného stromu, po ktorý si hrdina po všetkej tej mele opäť došiel do lesa. Radičkova považuje za básnika, ktorý je schopný vytvoriť nádherné ľudské typy, figúrky, ktoré dokáže charakterizovať jediným typizačným prvkom. Hra bola postavená na malú scénu, čo jej prospelo, zintímnilo ju. Gerová skritizovala len ženské postavy v hre: rozpačité pôsobenie dámskych výstupov by prospelo viac humoru“.⁹³

Nedá sa spochybnit' názor Gerovej, Radičkovova hra sa dá nazvať aj podobenstvom, hra sa blíži k alegórii, ktorá má akúsi mravoučnú pointu. Malá scéna bola určite dobrým

⁹⁰ (mk). Zajímavé setkání s bulharskou hrou. *Lidová demokracie*, Praha. 22. 3. 1977.

⁹¹ (cim). Večer, který potešil. *Zemědělské noviny*, Praha. 30. 3. 1977.

⁹² (ZD). Mela v Rokoku. *Svět v obrazech*, Praha. 12. 12. 1986.

⁹³ GEROVÁ, Irena. A zůstal zelený strom...*Svodné slovo*, Praha. 5. 11. 1986.

varantom pre túto hru, veď predsa aj dedina je malá, intímna a v čase, v ktorom sa odohráva, zimnom období, menšie prostredie len zintenzívni magickosť zimy a vlkov.

Kmochová určila za najkrajší divácky zážitok pochod bielych vlkov Turnu Magureli v závere hry, čo potvrdili spontánne reakcie publika v priebehu predstavenia. Hru Mela označuje za tú, ktorá formuje problematiku života prirovnanému k určitému symbolu, čiže podobenstvu o príbehu s líškou. Autor tak nečiní tradičnou realistickou výpoveďou, ale tvarom, v ktorom sa účinnejšie zrkadlí život ako metafora. Režisérovi výklad hry sa nenechal pripraviť o žiadnu komediálnu situáciu a variant, ktorú ponúka predloha.⁹⁴

V podstate nejde o hru v bežnom tradičnom pojatí, skôr o akúsi satiricko-humoristickú estrádu plnú vtipného rozprávania dedinčanov, za ich obyčajnosťou sa skrýva hlbšia ľudová múdrosť. Divadelný súbor MDP ponúkol dokonalý divadelný výklad. Štýlotvorným scénografom predstavenia, ktoré vyvolávalo smiech a potlesk bol Jaroslav Malina⁹⁵

Jeden z recenzentov vyčíta režisérovi, že v druhá časť hry trpela statickosťou. Hercov kritizoval, že sa im nepodarilo vniesť do anekdotického stereotypu s líškou a rybami nič viac než len snahu po rozprávačskej odlišnosti. Dielo je v závere hodnotené pozitívne, avšak označené za priemerné. Tvrzník ju hodnotí takto: „*nebudeme tu tliekať nadšením, ale nemôžeme ani hovoriť o neúspechu.*“⁹⁶

V konečnom dôsledku niekoho opakovaná situácia môže nudiť, avšak mňa osobne druhá časť divadelnej hry zaujala, pretože do deja vstúpili Cigáni, ktorí predávali (ukradnutého) koňa a tvrdili, že je to trójsky kôň, dokonca si myslím, že pasáž bola komická a dostatočne satirická, bolo to oživujúce.

Ak recenzentka Sloupecká mala dojem, že spočiatku mohol byť divák prekvapený a nejako zaskočený tým, čo sa to na javisku „melie“, no potom sa nechá unášať dráždivou tajuplnosťou osôb a udalostí vytrhnutých z prúdu všednosti, obyčajnosti a krotkej rozumnosti. Dodáva, že je to podivuhodná zmes skutočnosti a výmyslu,⁹⁷ je v podstate prirodzené, pretože Radičkova hra je nevšedná a divná, nenasleduje princípy klasickej divadelnej hry, má neobyčajnú teatrálnosť. Neobsahuje začiatok žiadnej predhistórie, do ktorej by mohli byť vnesené postavy. Osoby sa navzájom tolerujú svojimi názormi na život, majú mierumilovný tón a navzájom sa chápu a dokonca sa navzájom dopĺňajú. Nevzniká medzi nimi konflikt, tým

---

⁹⁴ KMOCHOVÁ, Věra. Mela v Rokoku. *Večerní Praha*. 4. 11. 1986.

⁹⁵ (pvk). Cit. d. [pozn. 84]

⁹⁶ TVRZNÍK, Jíří. Radičkov s uznáním. *Mladá fronta*. 4. 11. 1986.

⁹⁷ SLUPECKÁ, Marie. Jaká Mela se to mele. *Rudé právo*. 12. 11. 1986.

ani žiaden dramatický okamih, ktorý by sa rozvíjal. Dramatizačnú vlastnosť by som skôr hľadala v opakujúcich sa situáciách (príbehy o líške).

Mela je nadčasovo platná jemnou poetikou, ktorá vzbudzuje hravé predstavy, má citlivý humor a niekedy aj kriticky šľahne. A aj napriek tomu, že nebola súdobá, odozvu u divákov mala živú. Režisér zapojil prostredníctvom obrazového textu divákov k užšej spolupráci. Učil ich naslúchať, zžiť sa s divadelným chovaním komédie. Mela v Pražskom divadle neponúka príbeh, v tomto zmysle bola monotónna, ale môžeme v nej nájsť niekoľko načatých príbehov ľudí a prírody, trebárs personifikovanej mely. ⁹⁸

Recenzentka Vajdlechová pravdepodobne odhalila, ako autor hru vytvoril, nemýlila sa v tom, že v hre je niekoľko načatých príbehov. Radičkov ju napísal ako prvú. Je v podstate poskladaná z jeho už publikovaných poviedok zo šesťdesiatych rokov. Postavy a deje, ktoré sú obsiahnuté v poviedkach, prenáša do divadelnej hry, akurát ich pospájal a rozvinul.

Divadelná hra v origináli s názvom *Сыммоха* bola preložená aj do slovenčiny, preložil ju Emil Kudlička, prvýkrát ju videl v sofijskom štátnom divadle začiatkom 70. rokov. Kolísal medzi názvami Trma-vrma a Panika. Zvláštnosťou je, že hra nebola zinscenovaná na slovenskej scéne, pretože nespĺňala socialistické kritéria (vrchnosť túto hru nechcela pripustiť na scénu). Bývalo však zvykom, že čo sa nemohlo hrať na českej scéne, zinscenovala to slovenská. O divadelnú hru prejavila záujem bratislavská Nová scéna a Martinské divadlo, no okresný tajomník strany ju nedovolil uviesť ani v Štúdiu martinského divadla. Preklad hry zostal v rukopise, s jeho vydaním sa nedalo v tých časoch rátať (prvky paródie a grotesky tým hore nevoňali).⁹⁹

---

⁹⁸ VADLEJCHVÁ, Ivna. Rozumět světu v němž žijeme. *Scéna*, 19.1.1987, roč. 12, č. 1, s. 5.

⁹⁹ porovnaj KUDLIČKA, Emil. In: *Súčasná bulharská dráma*. 1996, s. 264

5. 3 Recepčia divadelnej hry *Lazariáda*

Monodráma *Lazariáda* má jednoduchý dej: muž sa vyberie do lesa s úmyslom zastreliť svojho psa, na ktorom spozoroval príznaky besnoty. Namiesto psa strelí do reťaze a pes je na slobode. Ten oblieha strom, na ktorom sedí Lazar až celé štyri ročné obdobia, pretože sa bojí zísť dole. Pes je nahnevany, lebo Lazar zničil ich priateľstvo nedôverou.

Z prostého príbehu, takpovediac grotesktnej situácie, Radičkov vytvoril filozoficko-alegorickú drámu o človeku, o ľudskom živote. Lazar sa na strome uväznil v podstate sám, strach ho donútil zostať na strome celé štyri ročné obdobia. Situácia ho primäla k sentimentálnym monológom a spomienkam na staré dobré časy so psom Šarom. Cez etické poučovanie psa prejde k existencionálnym otázkam.

V tejto hre Radičkov prepája humorné so satirickým. Cítiť tu bulharský vidiek, ale zároveň filozofovanie, zamýšľanie sa nad životom. Jednou z tém je aj samota, rozvíja sa spolu so sezónami – počas jari a leta má Lazar dialógy s „inými“ – rozpráva sa so strakou a korytnačkou, ktoré žijú na strome. Na konci jesene je opustený alebo ignorovaný vrátane psa. Lazar je opustený matkou prírodou, pohodený v zime. Zosilňujúca sa samota znamená približujúcu sa smrť. V závere vidiečan umiera na strome, aj napriek tomu, že Šaro bol už dávno mŕtvy, Lazar zo sromu nezišiel, pretože psie kosti pod hruškou ho odstrašovali.

Poverčivosť, akýsi mýtus či prekliatie môžeme pozorovať, keď Lazar hovorí: *„Дали ще каже някой ден: имало някога един Лазар, целия си живот той прекарал в една круша и от крушата водил спор с кучето си, своя най-добър приятел. Така съдбата го наказа затуи, че на приятелството е изневерил, на най-верния другар смърт е пожелал...“*¹⁰⁰

Uvedomil si ak raz človek stratí dôveru, stratí ju navždy.

*Лазар: „Сега разбирам, че изгубиш ли веднъж доверие, изгубваш го завинаги!“*¹⁰¹

Lazarovho psa môžeme považovať za zrkadlo človeka, to čo chcel urobiť Lazar Šarovi, stalo sa jemu.

---

¹⁰⁰ Preklad: Povie si niekto v jeden deň: bol jeden Lazar, celý život strávil na hruške a z hrušky viedol spor so svojim psom, so svojím najlepším priateľom. Osud ho preto potrestal, pretože zradil priateľstvo, najvernejšiemu priateľovi zaželel smrť. Preklad N. F.

¹⁰¹ Teraz rozumiem, že ak už raz stratíš dôveru, strácaš ju navždy. Preklad N. F.

Na rozdiel od ostatných hier, kde Radičkov zväčša situuje dej do dedinského prostredia, v ktorom vystupuje množstvo postáv, ale zároveň celá dejová línia sa odohráva za krátky čas, (najčastejšie jeden deň), v tejto hre je to presne naopak. Jedna postava, pri ktorej tradične nechýbajú zvieratá, prežíva na strome štyri ročné obdobia, celý rok.

Na českej scéne sa táto hra pod názvom *Lazařina* objavila v brnianskom Divadle na provázku 20. januára 1980 v preklade Hany Reinerovej a réžii Zdeňka Pospíšila (bolo to amatérske divadlo s profesionálnymi hercami). Hra patrila k najsilnejším zážitkom celej prehliadky festivalu *Prehliadka divadla jedného herca* v Chebe.¹⁰² To znamená, že *Lazařina* bola v českom prostredí prijatá.¹⁰³

Satirická monodráma sa na slovenskej scéne odohrala dvakrát, prvýkrát na scéne divadla Jonáša Záborského dňa 29. júna 1984. Preložil ju slovenský bulharista Ján Koška v réžii P. Scheuhaufera. Každopádne bola úspešná, keďže sa hrala až do 31. decembra 1995.¹⁰⁴ O tri roky bola táto hra uvedená aj v divadle Štúdio S - Nová scéna v Bratislave 7. marca 1987. Režisérom bol Milan Lasica.

Lasica vytvoril strhujúce tragikomické predstavenie. Duchapľnej, neraz vtipnej hre, približujúcej čudný osud jednoduchého človeka a pripomínajúcej nejednu životnú pravdu, dostalo sa tak emocionálnej interpretácie, preto diváci pri jej sledovaní nemôžu zostať ľahostajní.¹⁰⁵ Hry, v ktorých je len jeden účinkujúci sa u nás netešili zvláštnej diváckej obľube, no (neznámy) redaktor časopisu *Hlas ľudu* nepochyboval o tom, že práve Lazariáda zásluhou M. Lasicu a M. Labudu presvedčí týchto návštevníkov, že monodráma môže ponúkať zážitky, ktoré často dráma s mnohými účinkujúcimi neposkytuje.¹⁰⁶

Herec, režisér aj scénograf si s bulharským autorom náramne porozumeli, takže výsledok ich práce presne zapadal do celku, do tvarovo koncíznej a myšlienkovu zväčša polemicky vyostrenej, sarkastickej metafory. Lasicova vonkajškovo nenápadná, na autorsko-herecký zdroj myšlienky sústredená réžia, vynikajúci Labudov výkon a Berkova asociatívna scéna vytvárali harmonickú jednotu, ktorá vyvierala z mnohostranných impulzov

---

¹⁰² BOUČEK, Jozef. Chvála Chebského podzimu. *Scéna*, 1983, roč. 8, č. 23, s. 5.

¹⁰³ Vzhľadom na nedostatku materiálu nemôžem bližšie špecifikovať konkrétne reflexie tejto hry, vypovedajúcej o jej recepcii

¹⁰⁴ K bližšej recepcii som sa taktiež nedostala.

¹⁰⁵ F-a. Lazariáda v Bratislavskom Štúdiu S. Strhujúci výkon Mariána Labudu. *Hlas ľudu*. 24. 3. 1987, s. 3.

¹⁰⁶ tamtiež

Radičkovovho smutno-veselého podobenstva. Inscenáciou monodrámy Lazariáda Nová scéna hovorila o najpodstatnejších veciach našich čias.¹⁰⁷

Pre Mariána Labudu muselo byť vyčerpávajúce hrať monodrámu, pretože po skončení jednej z inscenácií povedal, že už v živote tento typ hry hrať nebude. Bola to asi prirodzená reakcia, no slovo nedodržel, po dvadsiatich rokoch si zahral monodrámu Tiso (2012). Inscenácia monodrámy predstavovala v tom čase pre Labudu vrchol v jeho hereckej kariére. Na scéne zotrval nepretržite osemdesiatpäť minút. Lenže čas, ktorý Lazar strávi na hruške, je samozrejme omnoho dlhší. Preto je obdivuhodné, ako Labuda dokázal vyjadriť plynutie tohto času.¹⁰⁸

Recenzentka pre časopis *Pravda*, Soňa Šimková, taktiež ospevuje Labudov výkon, nevie si predstaviť lepšieho Lazara ako je Marián Labuda. „*Dar filozofovať a myslieť sa u neho vzácné križi s nefalšovaným sedliactvom. Humorné a satirické polohy vie organicky prepájať vážnosťou a tragickosťou. Labudov výkon, zakaždým plný a istý, nijakú obťažnosť podmienok ani nesignalizuje. On sám niesol celú váhu zodpovednosti za príťažlivý večer.*“¹⁰⁹

Je očividné, že divadlo nie je len o texte, o režisérovi, je hlavne o dobrom podaní hercov. Maránovi Labudovi podľa všetkých recenzií úloha Lazara skutočne pristala, čo potvrdzuje aj Martin Porubiak. Pre *Divadelné noviny* napísal, že Labudovi divadelná predloha monodrámy priamo zázračne pasovala na jeho ľudskú a umeleckú náтуру.¹¹⁰

So zaujímavým postrehom prišla Katarína Hrabovská, porovnáva podobnosť Lazariády s Beckettovým Čakaním na Godota v štyroch ročných obdobiach a v metaforickosti (o ktorú sa sám tvorca vlastne ani neusiluje). „*Avšak videnie skutočnosti a jej hodnotenie oboch autorov je odlišné - Beckett sa skutočnosti uzavrel – uprel jej akýkoľvek zmysel a odmieta ju zmyslovo konkrétnej podobe, berie na vedomie iba abstrakcie. Čakanie na Godota je takpovediac abstrakcia o abstrakcii. Radičkov, naopak, je skutočnosti otvorený dokorán. Jeho devízou je, že nevedomosť, v ktorej spočíva strach a povera, je takmer nekonečná a tak sa sýti zmyslovo-konkrétnou skutočnosťou, aj so všetkou nevedomosťou, s radosťou i bolesťou pokorou toho,*

---

¹⁰⁷ VRBKA, Stanislav. A svet mu prestal odpovedať... *Večerník*, Bratislava. 11. 3. 1987.

¹⁰⁸ F-a. Lazariáda v Bratislavskom Štúdiu S. Strhujúci výkon Mariána Labudu. *Hlas ľudu*. 24. 3. 1987, s. 3.

¹⁰⁹ ŠIMKOVÁ, Soňa. Dve z jednej tvorivej dielne. *Pravda*. 29. 4. 1987.

¹¹⁰ PORUBIAK, Martin. Narodil jsem se v obchodě pod pultem, možná právě proto jsem tolik žádaný... *Divadelní noviny*. 30. 11. 1999, s. 10.

kto si je vedomý vlastnej takmer nekonečnej nevedomosti. U Becketta niet perspektív, kým u Radičkova sú nedozierne.“¹¹¹

Ja si však nemyslím, že Lazariáda patrí k absurdnej dráme. Skôr by som povedala, že obsahuje jej prvky. Lazariádu pokladám za metaforu nesmierného ľudského strachu, ktorý človeka dokáže zlomiť. Hra je o tom, ako človek prestane mať kontrolu nad svojou psychikou a ako dokáže podľahnúť vlastným, ale zároveň neskutočným myšlienkam.

Lasicova inscenácia je z tých, o ktorých vravievame, že režisér ustúpil do úzadia, aby prenechal celý priestor hercovi, čo je obdivuhodné, ak uvážime, že je režisérom herec. Hrabovská zavŕšila svoju recenziu vetami: „postup múdry, výraz presný, tvar čistý, divadlo plné. Čo chcete viac?“¹¹²

Na záver len doplním, že v roku 1981 po Lazariáde siahol režisér Vladimír Rusko a ukázal, že text je stvorený aj pre rozhlas. Podľa Barbory Dvořákovéj je paradoxne rozhlasový Lazar divadelnejší: dramatická tlmočiaca postava (niekedy možno s priveľkým pátosom) rieši závažné Radičkové metafory. Labudov Hrdina je civilnejší, badať na ňom pečať réžie Milana Lasicu. V ich koncepcii je oveľa väčší dôraz na grotesknosť textu, zároveň však mobilizujú divákov k premýšľaniu, nezjednodušujú.¹¹³

Divadelná hra Lazariáda zožala na slovenskej scéne veľký úspech, čo potvrdzujú všetky recenzie, ktoré sa od seba zvlášť nelíšili.

---

¹¹¹ HRABOVSKÁ, Katarína. Lazar a jeho pes. *Film a divadlo*, 1987, č. 18.

¹¹² tamtiež

¹¹³ DVORÁKOVÁ, Barbora. Dvaja Lazari na jednej hruške. *Dialóg Bratislava*. 18. 7. 1989.

5.4 Recepcia divadelnej hry *Pokus o lietanie*

Dej divadelnej hry *Pokus o lietanie* je pomerne jednoduchý – dedinčania Abrahámoviec (severozápad bulharských hôr) zbadajú na oblohe vojenský balón. Takýto predmet vidia prvýkrát a pokúsia sa ho chytiť. Vidia v ňom hlavne ohromný kus hodvábanej látky, ktorý by ošatil celú dedinu. Je to len zdanlivo jednoduchý dej, pretože sa odohráva v období druhej svetovej vojny a skrýva metaforu slobody. Dedinčania na balóne vzlietnu a preletia Balkán, no balón zostrelia vojaci a dedinskí chlapi dostanú výprask.

Let v zatúlanom balóne je symbolikou pohľadu na udalosti z výšky, z nadhľadu, symbolikou potrebného odstupu.¹¹⁴

Prvky, ktoré autor v diele kombinuje s prvkami nonsensu a absurdity drámy, sa stávajú grotesknými alegóriami dobových politických pomerov, pohľad na realitu je smiešny. Príbehy sa pohybujú na hranici komiky a tragiky.

Čas je v diele cyklický, prelína sa minulosť a prítomnosť. Prítomnosť, minulosť a budúcnosť sú podané v jednom okamihu, kedykoľvek. Súčasťou magického prúdu času je čas historický, obsahujúci historické faktory, ktoré strácajú charakter jednotlivosti a menia sa na mýtus. Autor podáva prekvapivo logické vysvetlenie a žiadne iné nemôže byť možné, čas akoby neexistuje. Miestami akoby bol zastavený, plynie pokojne, akoby sa nič nedialo. Nedá sa zachytiť.

Priestor je doslova ohraničený horami (severozápad Bulharska). Čerkovice, bulharská dedina, je ako stred sveta, skôr je to duchovný stav ako miesto. Zázračné tam žije s každodenným. Dedina je „pánu Bohu za chrbtom“, no paradoxne dedinčania vedia i moderných veciach. Najväčšou výpovednou hodnotou je pohľad na situáciu. Jeho mýtický svet sa nerovná idylickému.

Autobiografické prvky a empirické skúsenosti odrážajúce bezprostrednú realitu sú pre autora typické. Z poviedky je úplne jasné, že autor čerpal z prostredia, ktoré dobre poznal – osobne, prezentoval ho z dedinskej perspektívy, ale využil iróniu, grotesku a humor. Všimol si život okolo a rozpráva príbehy ľudí. Jedným charakteristickým prvkom Radičkových postáv je, že sa v dielach opakujú, prelínajú sa.

---

¹¹⁴ (eb). Pokus o lietanie. *Televízia*. 27. 11. 1989.

Tento návrat ku koreňom, k ľudskosti, k etnicite a k všeobecným morálnym rozporom je ďalší zo spôsobov, ako prekonať a obísť stranícku diktatúru. Tak ako v každom období cenzúry si bulharskí autori dokázali nájsť cestičky a využiť nekonečné možnosti, ktoré im písané slovo ponúka – od grotesky a paródie cez alegóriu a mytológiu až po iróniu a sebaíroniu.

Divadelná hra *Pokus o lietanie* sa po prvýkrát zinscenovala 22. marca 1980 v Slovenskom národnom divadle Bratislava. Hru preložil známy slovenský bulharista Emil Kudlička a režisérom bol Pavol Haspra. Na českej scéne mala divadelná hra *Pokus o létání* premiéru 20. novembra 1981 v Jihočeském divadle České Budějovice v réžii Petra G. Stojčeva, hru preložil opäť Miloš Vojta. Rovnaký preklad použil režisér Jan Burian, ktorý zinscenoval hru pre Státní divadlo Oldřicha Stibora v Olomouci. Hra mala premiéru 14. decembra 1986. Posledná inscenácia s použitím prekladu Miloša Vojtu v réžii Jana Bornu bola odpremierovaná 13. januára 2007 v Divadle v Dlouhé v Prahe. Derniéru mala 9. júna 2008.

Z uvedeného krátkeho prehľadu vidíme, že prvá inscenácia tejto hry sa konala v slovenskom prostredí, ak by sme nazreli do chronologického súpisu premiér (pozri kapitola 3.), na prvý pohľad je badateľné, že takmer všetky prvé inscenácie boli odohrané v českom prostredí, až na *Pokus o lietanie*. Dôvodom ani zďaleka nebol nezaujem českých divadiel. Práve naopak. Keď v činohre Národného divadla v Prahe dostali do rúk text, zrejme na radu niekoho „z vonku“, začali skúmať protisocialistický obsah tejto hry. Medzitým komédiu naštudovala práve činohra Slovenského národného divadla. Pre českú divadelnú scénu bol vtedy Jordan Radičkov a jeho *Pokus o lietanie* „zakázaným ovocím“.¹¹⁵

V denníku *Smena* z osemdesiatych rokov v úvode redaktor Ľubomír Stanček píše o Radičkovovi ako o „problémovom umelcovi“ v dôsledku jeho špecifickosti. Prvýkrát sa stretávame s výpoveďou, že sám Radičkov by bol rád, keby ho zaradzovali do prúdu magického realizmu alebo groteskného romantizmu. Recenzent presadzuje Radičkova ako často prekladaného autora v zahraničí a hneď prezrádza, že pre režiséra Haspru bol Radičkov orieškom. S hrou sa musel potrápiť, aby zachoval na javisku pôvab, vtip a najmä myšlienkovú obsažnosť.¹¹⁶ Inscenácia bola úspešná, keďže zostala v repertoári SND. Činohra SND v dňoch 17. – 20. septembra 1980 hosťovala v Tylovom divadle v Prahe. Prijatie slovenskej inscenácie v českom prostredí komentoval herec Dušan Taragel, ktorý stvárnil postavu Abraháma: „...pravdu povediac, pred predstavením nám bolo všelijako, obávali sme sa, či Pražania

¹¹⁵ Porovnaj – VOJTA, Miloš. *Krok za krokom*. Brno: Albert, s. 145-146.

¹¹⁶ STANČEK, Ľubomír. Sviatok pred i za oponou. [rozhovor]. *Smena*. 24. 4. 1980.

„nezvykli“ na Čechova (v tom čase hosťovali aj s hrou Platonov), na jeho štýl, ponor do psychiky človeka, decentnú farebnosť. Ukázalo sa však, že nijaké prekážky neexistujú, hoci Radičkov je z iného cesta a svojím spôsobom je aj hrubozrnejší. Od zdvihnutia opony po jej spadnutie sme cítili, že hráme vnímavým partnerom, ktorí majú divadlo naozaj radi, rozumejú mu a vedia oceniť kumšt. Po všetkých troch predstaveniach – pôvodne boli naplánované iba dve, no to tretie bolo vynútené záujmom – prichádzali za nami divadelníci, kritici, ale aj obyčajní diváci a zhodne konštatovali, že režisér Haspra našiel správny kľúč na odomknutie tajomnej trinástej komnaty J. Radičkova.¹¹⁷

Zdôrazňujem, že si české publikum vynútilo, nie Čechovava, ale Radičkova.

Na slovenskú hru v Prahe reagovali noviny *Lidová demokrace*, ktoré predstavenie *Pokus o lietanie* považujú za dôkaz vysokej úrovne prvej slovenskej scény a taktiež nastavenie kritického zrkadla Prahe.¹¹⁸

Miloš Vojta označil sloveskú divadelnú verziu hry českým pojmom *báchorka*, žiaden magický realizmus. Píše, že režisér Haspra bol prvým, ktorý uviedol divadelnú hru Radičkova za hranice Bulharska. *Pokus o lietanie* preňho znamená veľkú metaforu o ľudskej túžbe povzniesť sa, vzlietnuť a prekonať zemskú tiaž, ale aj povznesene posudzovať nepovznesiteľné. Kúzlo v Radičkovovej „báchorke“ spočíva v umení zobrazit' človeka vo všetkých jeho dimenziách, v rozkrytí jeho národných a sociálnych rysov, ktoré ženú bytosť stále dopredu a núti hrdinu a osobitne aj diváka v snahe zapojiť svoje vedomie do kontinuity včerajška s dneškom a zároveň mu dať vieru, že aj zajtra pôjde – vlastne poletí ďalej.¹¹⁹

Vojta ďalej vo svojej recenzii kladne hodnotí Hasprve popasovanie sa s jazykovými prostriedkami vrámci uvedenia hry v slovenskom prostredí. Muselo to byť zložité: „sevrít do dvojhodinového rámce epický tok reči a tento pokus musel podstoupit pred neznámym obecnstvom v Praze a zřejmě ho podstupuje i při každé bratislavské repríze, protože životnost přestavení je bytostně závislá na reakcích diváků a jejich schopnosti vstoupit so příběhu jako spoliaktéri. Jestliže režisér vytvořil základní koncepční předpoklady ke slovenské sdělnosti do místního prostředí, pak herecký soubor bezesbytku dal svůj celý talent k dispozici ústřední

---

¹¹⁷ tamtiež

¹¹⁸ (FK). Svátek divadelního imění. *Lidová demokrace*. 23. 9. 1980.

¹¹⁹ VOJTA, Miloš. Kouzlo ikarovské metafory. *Tvorba*. 1. 10. 1980.

myšlenke díla: sdělit básnickými prostředky onu věčnou lidskou touhu vzlétnout a sebe sama spatřit z nadhledu . V takových případech říkáváme, že šlo o herecký koncert.“¹²⁰

Miloš Vojsa vychválil všetko - cez výber a zinscenovanie hry, vynikajúci výkon hercov, dokonca označil hru za „potrebnú“, jediné čoho sa obával, sú ďalší inscenátori, ktorí môžu túto hru ohroziť tým, že ju premenia na grotesku. Po tejto inscenácii hru preložil do češtiny a v roku 1981 už bola odohraná v Jihočeskom divadle v Českých Budějovicích.

Recenziou do časopisu SND prispel aj Milan Polák. Myslí si, že v dráme osemdesiatych rokov nie je rozhodujúca forma, ale námet, a v ňom je hodnota myšlienkovvej výpovede, a dôkazom toho je práve Jordan Radičkov, ktorý má schopnosť vystavať metaforu ešte burlesknejšiu a básnivejšiu, schopnú prevteliť sa ešte plnšie do metafory javiskovej reality.¹²¹

Pokus o lietanie sa na javisku odvíjala ako bujará feéria, pevným vnútorným pradivom pospájala montáž obrazov, v ktorých síce nevystupujú čarovné rozprávkové bytosti, ale rozprávково čarovné ľudové typy abrahámovských lazníkov, pričom každý z nich je svojsky neodolateľný a neopakovateľný.¹²²

Režisérovi Pavlovi Hasprovi napadlo preniesť príbeh na Slovensko aj prostredníctvom troch dialektov, keďže divadelná hra je z dedinského prostredia a Radičkov jazyk je taktiež špecifický, do značnej miery dedinský, autentický, režisér týmto poukázal na svoju odvahu takto experimentovať. A z recenzií je očividné, že sa mu to podarilo. Poukázal tak na pružnosť a adaptabilnosť predlohy.¹²³

Milan Polák okrem stupňa exponovania komediálnej vrstvy hry, ktorá by mohla prekryvať krehkú poetičnosť a myšlienkovú vrstevnatosť, trochu vyčítal aj rytmus hry, ale ten aj tak, podľa jeho slov, nenarušil celkový dojem: „*takmer po celé tri hodiny ponúka divákovi sýtu, plnohodnotnú, bujarú zábavu, ktorej nechýba duchaplná vtipnosť, myšlienka a ani duchaplné posolstvo.*“¹²⁴

Recenzia s názvom *Lietanie s Radičkovom* v týždenníku *Práca* však nebola taká mierna ako Poláková. Recenzent Hasprovu úpravu hry, čiže používanie slovenského dialektu, kritizuje.

---

¹²⁰ VOJTA, Miloš. Cit. d. [pozn. 111]

¹²¹ POLÁK, Milan. Pokus o lietanie. *SND*. 16. 5. 1980.

¹²² tamtiež

¹²³ tamtiež

¹²⁴ tamtiež

Myslí si, že neladila s kostýmami balkánskych reálií. Uvedený posun mohol pomôcť bezprostrednému divadelnému účinku, no do istej miery obmedziť všeplatnosť a univerzálnosť Radičkovovho príbehu, ak ho chápeme ako metaforu. Inscenáciu ďalej hodnotí ako dobrú zábavu, ktorá poteší, ale zároveň v divákovi nezanechá viac ako príjemný dojem a radostnú náladu. Podotýka, že Hasprov prístup obišiel predovšetkým poetickú rovinu, ktorá je Radičkovou typickou zvláštnosťou a ktorá dopĺňa či nadstavuje viac-menej situačný humor o vážnejší a zložitejší filozofický rozmer.¹²⁵

Recenzia ukazuje, že v hre *Pokus o lietanie* je niečo viac než len humor. Možno ju pochopiť ako strhujúcu grotesku, v ktorej sa pohybujú bizarné a smiešne ľudské figúrky, alebo ako absurdné divadlo, ktorého zvláštnosťou je však spätosť s ľudovými prvkami a s postavami priam voňajúcimi človečenstvom. Možno ho pochopiť aj ako podobenstvo o človeku a jeho údele, o stretnutí sna a túžby s tvrdou realitou.¹²⁶

Názov recenzie „Kronika mýtotvorby“ poukazuje na pomenovanie Radičkovovej hry. Sám ju nazval kronikou už v úvodných slovách pre divadelnú hru. Príbehy čerpá z ľudu, z ľudových zvyklostí a *Pokus o lietanie* je svedecká výpoveď o nezvyčajnej a skutočnej udalosti, no s mimoriadnymi nárokmi autora. Porovnáva hry s Gorkým a O’Neillom, no *Pokus o lietanie* označuje za hru poeticky humornú.¹²⁷

Radičkov má skromnú úlohu ukázať ako z reálnej udalosti jednoduchí ľudia vytvárajú mýty, všetky mýty vytvoril prostý ľud, sú zmesou fantázie a nevedomosti s určitou stálou túžbou človeka vyviaznuť z biedy, odtrhnúť sa od mizérie a od opovrhovaného pozemského života. Opovrhnutiahodný a mizerný život, ak sa osvieti a prehreje cez prizmu ľudskej duše, zaznie takmer baladicky a zažiarí čisto ľudským svetlom.¹²⁸

Ján Jaborník pre noviny *Večerník* napísal, že Radičkov je Radičkovom v tom, že presahuje akékoľvek ohraničenie. Geografická konkrétnosť v konečnom pocite prerastá do všeobecného, všeplatného a všeľudského. Scéna a obraz sa nevyhli rytmickým kazom a zdĺhavosti. Ako závažný problém sa ukázala skutočnosť, že v štylizácii a kompozícii inscenácie sa nepodarilo vždy utrafiť v Radičkovovi taký dôležitý pomer či vzťah detailu

---

¹²⁵ (I.R.). *Lietanie s Radičkovom. Práca*. 26. 3. 1989.

¹²⁶ tamtiež

¹²⁷ HRABOVSKÁ, Katarína. *Kronika mýtotvorby. Nové slovo*. 18. 4. 1980.

¹²⁸ tamtiež

a celku, pričom práve detail neraz zaujímal neprimerane exponované miesto. Jaboníkovi sa predloha zdá vzhľadom na veľkorysejšia, básnickejšia ako inscenácia v SND.¹²⁹

Je zaujímavé sledovať aj vývoj vzťahu hercov k hre *Pokus o lietanie*. Výpoveď herca Leopolda Haverla, jeho monológ o divadelnej hre, vyšiel v bratislavskom *Večerníku* 21. 3. 1980 a bol pripravený tesne pred predstavením a na tomto mieste ho pre výpovednosť celý citujem: „*Je to síce náhoda, ale symbolická náhoda, že premiéra Radičkovovej hry je v druhý jarný deň roka. Lebo práve táto hra akoby prinášala skutočnú jar, rozpuť do nášho divadelného života. Ešte som sa s podobnou hrou nestretol, nikdy som v ničom takom nehral. Je to hra, ktorá svojím myslením, svojím životným pocitom vyjadruje ten najčistejší, najzdravší vzduch, jas, slnko, perli sa ako čisté víno v jagavých lúčoch. Nepoznám autora, ale cítim, že je naším spoluvrstovníkom, rozumieme si, stotožňujeme sa vo vzájomných životných pocitoch, pričom má tú krásnu vlastnosť, že je nedefinovateľný, postihuje zložitosť života, ale vyjadruje ju v tom základnom pociť viery v človeka, v humanizmus.*“¹³⁰

„*Radičkov sa vo svojej podstate vracia k akejsi prapodstate ľudovosti, k tým koreňom, z ktorých sme vyrástli a ku ktorým nás po celý život čosi viaže. A je zaujímavé a zvláštne, že práve cez túto väzbu k prapodstate ľudovosti vlieva autor do človeka zvláštny pocit sebarealizácie, možnosti tej sebarealizácie, nádej v čosi, v čo je zvláštne, osobité, len jemu vlastné, v čo bude prvý, neopakovateľný. Práve moja postava, postava Kantora Cyra v závere hovorí o tých ľuďoch, prostých ľuďoch, s ktorými vedno pokúsili sme sa lietať, že ich privilegiom je fantázia. Taká fantázia, v ktorej aj iracionalita stáva sa realitou, lebo túto realitu povyšuje túžba po nových skutkoch, po novom zmocnení sa sveta, života. Radičkovova hra akoby nás vytrhávala z prízemnej každodennosti, z priveľkej vážnosti, zachmúrenosti, a hovorí nám o tom, že aj na životné konflikty sa treba dívať tak akosi veľkorysejšie, nadnesenejšie, úsmevnejšie, cez srdce, cez city, cez vzťahy, ak chcete cez lásku, porozumenie, lebo všetko sú tie najvlastnejšie korene nášho života. A tak je vlastne táto hra ohromne hlbokým a vážnym zamyslením o živote, nad životom, práve cez to spojenie ľudovosti, ľudovej prapodstaty s našimi súčasnými pocitmi...Nevedel by som povedať, čo nám hra rieši a vyrieši, ale cítim a naisto viem jedno, že dáva ohromný pocit toho, že je schopný žiť, tešiť sa, radovať sa zo života, dáva mu vedomie, že sa oplatí žiť. A práve tento pocit chceme cez svoje postavy, cez našu inscenáciu dať aj divákovi. Autor nazval svoju hru Pokusom o lietanie – a my sa chceme práve pokúsiť*

¹²⁹ JABORNÍK, Ján. Pokus o Radičkova. *Večerník*. 2. 4. 1980.

¹³⁰ L.O. Kniha života. *Večerník*. 21. 3. 1980.

o naplnenie tohto pokusu. Chceli by sme čosi, čo, vieme, je nemožné – prekonať príťažlivosť zemskú, vykročiť kamsi do priestoru bez toho, aby sme cítili nejakú oporu pod nohami. A to je ten veľký POKUS O LIETANIE. Keď sme začali študovať túto hru, akosi sme si s ňou nevedeli rady. Bolo to kľbko, ktoré sme chceli odmotáť, ale bolo treba nájsť najprv koniec, z ktorého by sme začali odmotávanie. Ukázalo sa, že tých koncov je tu viac, mnoho, rozličných a že od každého možno začať, len toho konečného odmotania sa nikdy nedočkáš. Lebo každý koniec je ten správny, aj ten, aj onen – a to je vlastne to krásne, to najkrajšie na tejto hre. To je umenie-večný proces hľadania a objavovania, a znovuobjavovania a znovuhlľadania. Aj my sme niečo objavili, ale máme pocit, že len jeden kamienček z tej bohatej mozaiky radičkovského myslenia, cítenia, vyjadrovania. Je to len jedna z ponúkaných možnosti návratu do detstva, do obdobia hrania sa, a preto sa nám aj práca na tejto inscenácii stala vlastne hrou. A v tom je to, čo som povedal na začiatku. Herec len zriedka, veľmi zriedka dostane takúto príležitosť naozaj sa hrať...“¹³¹

Zaujímavú výpoveď o recepcii drámy má Ján Koška, keď v 80. rokoch hrávalo Slovenské národné divadlo hru Pokus o lietanie: *„Rebrík priviazaný o balón letí nad krajinami, na rebríky skupinky lazníkov (výkvet slovenského herectva). Divadelná inscenácia bola umelecké dielo s pomerne krátkym trvaním. Ako plynú dni a prinášajú nové udalosti, nezávisle od autora hry, prekladateľov, spoluprekladateľov, dramaturgov, hercov režiséra hry a všetkých čo sa podieľali na tvorbe textu a inscenácie, nové udalosti dali tomu, čo sa hralo, iný „obsah“. Vo vypätom okamihu, keď sa balón začne páliť, protivzdušná delostrelecká batéria, vidiečania trochu švejkovsky kričia: „Nestrielajte sú tu ľudia!“ Toto miesto sa hralo veľakrát, ale obecenstvo nereagovalo. Bolo ticho. Sovieti však zostrelili juhokórejské civilné lietadlo plne obsadené cestujúcimi, ktorí všetci zahynuli (1.9.1983, 269 mŕtvych). A obecenstvo zareagovalo. Na tú istú repliku: „nestrielajte, sú tu ľudia!“ tlieskalo, lebo ju pokladalo za odvážnu, pokým sa na juhokórejské lietadlo nezabudlo. Na rebríku sa istý čas nachádzalo i nešťastné juhokórejské lietadlo. Vstúpilo do označovaného „obsahu“ dramatickej repliky. Inak sa nič nezmenilo. Autor nemohol zaujať stanovisko k udalosti, ktorá sa stane o niekoľko rokov. Ani tvorcovia inscenácie nemohli zaujať stanovisko k udalosti, ktorá sa ešte nestala. Prekvapujúco „zobsažnili“ a naplnili životom toto miesto v hre bez ich vedomia aj tušenia aj príčinenia*

---

¹³¹ L.O. Kniha života. *Večerník*. Bratislava. 21.3.1980

neznámi aktéri zostrelenia lietadla – najvyšší veliaci dôstojník a posádka stíhačky, ktorá ho zostrelila.“¹³²

Vidieť jeden z príkladov markantného striedania „obsahu“ vďaka divákovi, ktorí si sami interpretujú príbeh a prijímajú ho každý svojím spôsobom. Hra Pokus o lietanie v réžii Pavla Haspru mala zo všetkých Radičkovových inscenácií na slovenských scénach najväčší úspech. Dosiahla až 148 repríz, na 75. repríze sa zúčastnil autor s manželkou, a ako píše Emil Kudlička, inscenácia sa mu veľmi páčila.

---

¹³² KOŠKA, Ján. *Recepcia ako tvorba*. Bratislava: Veda vydavateľstvo SAV, 2003, s. 145-146

České prostředí

V českém prostředí sa hra *Pokus o lietanie* inscenovala od osemdesiatych rokov do dnešných dní trikrát. Z predchádzajúcich riadkov vieme, že v Prahe hra hosťovala vďaka slovenskej inscenácii, no česká scéna uviedla vlastnú verziu v Jihočeskom divadle v Českých Budějoviciach¹³³ (obr. 10, 11).

Ďalšia inscenácia sa konala v Štátnom divadle v Olomouci z roku 1986. Hru režíroval Ján Burian. Túto hru si vybral kvôli textu, ktorý sa mu zdal byť dobrou príležitosťou, zámenkou k uvoľnenému, vrstevnatému komediálnemu divadlu. Je v ňom optimizmus a poznanie o vnútornej sile človeka. Témy, ktoré hra ponúka, zodpovedajú jeho predstave o divadle. Obavu, že hra bez ženských postáv uberie na diváckej príťažlivosti, vôbec nepripúšťal. Aj keď sa odohráva prevažne vo svete mužov, neznamena to, že ide výhradne len o „mužské témy“.¹³⁴

Tak ako je scenár výsledkom neskrývaného potešenia z tvorby, tak aj herecký tím prezentoval na javisku závideniahodné potešenie z hry. Réžia kládla vysoké nároky na hercov a výsledkom toho bola skvelá kolektívna súhra. Cez maximálnu fyzickú náročnosť – pohyb na šikmej javiskovej ploche (obr. 12) až po takmer akrobatické výkony v sieti balónu – pôsobili všetky herecké výkony dojemom samozrejmosti a ľahkosti. Avšak časť olomouckého publika inscenáciu neprijala (vzniknutá fámka znížila návštevnosť a stala sa zárodokom prvých sporov).¹³⁵

Recenzentka Lazorčáková označila *Pokus o létání* ako poetické podobenstvo o ľudskej túžbe po voľnosti, o odvahe a fantázii, ale aj o pevnom puzte so zemou. Radičkov prechádza od epického divadla k prvkom folklóru, od snovej poetickosti ku groteske, stavia vedľa seba humor, ktorý so zhovievavosťou dokumentuje jednoduchosť svojich hrdinov a satirickou nadsádzkou, ktorá dáva za pravdu ich životnému optimizmu a túžbe po šťastí. Postavy, ktoré zobrali herci Olomouckeho divadla, sú smiešne a dojemné. Udivovali svojou nesmiernou energiou a vnútorným zánietením. Priťahovali diváka svojou úprimnosťou a citlivosťou, s akou vyjadrujú svoj vzťah k ľuďom okolo seba. Burianova réžia akoby nepoznala prekážky – ako technického, tak aj „ľudského“ materiálu.¹³⁶

---

¹³³ O inscenácii žiaľ nemáme mnoho správ.

¹³⁴ Porovnaj – (bh). Před premiérou „Pokus o létání“. Olomouc: *Stráž lidu*. 11. 12. 1986.

¹³⁵ ŠTĚRBOVÁ, Alena. Dvě sezóny v Olomouci. *Scéna*. 1987, roč. 12, č. 23, s. 4.

¹³⁶ LAZORČÁKOVÁ, Taťána. Poetika jevištní recese. Olomouc: *Stráž lidu*. 6. 1. 1987.

Hra sa opäť dostala na české javisko 13. januára 2007, ale pre časový odstup od jej napísania recepcia nebola prijateľná.

Názory redaktorov Divadelných novín sa značne rozchádzajú, kým Vladimír Hulec hovorí o omyle Jany Borny a dramaturgii, Ján Kerbr zase o javiskovej básni, ktorá sa nehanbí za emócie.¹³⁷ Hra má magicko-symbolický text o balkánskych furiantoch, ktoré zmierni spoločný zážitok získal obrisy básnickej a zároveň jadrovej feérie.¹³⁸ Hulec odsúdil Pokus o lietanie, keď napísal, že socialistická (speudo)ľudová symbolika a snovosť dnes nefungujú. Čechy nie sú Balkán a Borna nie je Kusturica. Katařina Kolářová, redaktorka Mladej Fronty Dnes, si myslí, že inscenácia sa nevzniesla do výšin ako balón s chalupníkmi nad Balkánom. Bez energie sa kľže pri zemi, hlasité čítanie scénických poznámok pred každým dejstvom pôsobí únavne a mechanicky.¹³⁹

Aj napriek tomu, že *Pokus o létání* nedosahoval silu predchádzajúcich Bornových predstavení, ponúkol rad nádherných okamihov javiskovej imaginácie (obr. 13).¹⁴⁰ Borna totiž nečakal, že divadelný hra bude taká ťažká, predsa Radičkovova štruktúra textu je netypická. Priznáva, že obtiažnosť textu ho zaskočila.¹⁴¹

Vladimír Mikulka nazval hru Pokus o létání „neokazale optimistickou“. S presvedčením tvrdí, že Ján Borna zobral Radičkova vážne a ku prospechu vecí však pridal dávku ironického odstupu, živej hudby a divadelnej vynaliezavosti. Dôstojný let veľkého, z vnútra osvetleného balónu (obr. 14) nad hlavami publika tak v kombinácii s kapelou a projekciou pôsobil doslova magicky. Jedenásť mužov spolu s hudobnými nástrojmi (s výnimkou kontrabasu) sa vošlo do stiesneného priestoru koša balónu, čo bola najväčšia kuriozita scény. Inscenácia sa miestami približovala k nebezpečnej hranici sladkej bolesti a protivného „človečkovania“, no na rozdiel od predlohy ju však prekračuje len veľmi zriedka. Inscenátori dôsledne ctili snovo poetické ladenie hry a vyhýbali sa akýmkoľvek náznakom popisnosti. Niektoré scény pôsobili prepriato a záver hry pokazil dojem príjemného predstavenia. Našťastie optimistická „bodka“ v závere hry vrátila čarovné kúzlo.¹⁴²

---

¹³⁷ KERBR, Jan. Zaostřeno na Jordan Radičkov, Pokus o létání. *Mladá fronta dnes*. 20. 1. 2007.

¹³⁸ KERBR, Jan. Aplaus. *Reflex*. Praha. 04/2007.

¹³⁹ KOLÁŘOVÁ, Katařina. Zaostřeno na Jordan Radičkov, Pokus o létání. *Mladá fronta dnes*. 20. 1. 2007.

¹⁴⁰ HRBOTICKÝ, Saša. Pokus o létání vsadil na imaginaci. *Hospodářské noviny*, 2007. Dostupné na internete: <http://hn.ihned.cz/c1-20183550-pokus-o-letani-vsadil-na-imaginaci> {citované dňa 16.1.2007}

¹⁴¹ Por. – (acy). [rozhovor] Hluboké myšlenky nesmí na diváka řvát. *House.cz*. 10. 1. 2007.

¹⁴² MIKULA, Vladimír. Letu zdar! *Divadelní noviny*. 6.3.2007. Dostupné na internete: <http://host.divadlo.cz/noviny/clanek.asp?id=12861>

Na recenzentku Šrámkovou hra pôsobila pôvabne, ale zvlášť v prvej polovici zdĺhavo. V hre boli obsiahnuté vizuálne kúzla, ktoré nestrácali humor. Všetky scény pôsobili ako kolektívny herecké prevedenie, v ktorom má každá postava svoje miesto a pôvab, ale v zásade vytvárali spoločný obraz.¹⁴³

Scenárista Ján Borna hovorí: „*V pokuse o lietanie sa prvky vcelku reálne miesia s fantazijnými, a to úplne slobodne – ako na Chagalloových obrazoch*“. Autor pri tom popisuje základnú ľudskú túžbu vzlietnuť, ktorá môže byť metaforou pre spustu ľudských činností.“¹⁴⁴

---

¹⁴³ ŠRÁMKOVÁ, Vítězslava. *Týdeník Rozhlas*, Praha. č.7, 2007.

¹⁴⁴ Anonym. V Dlouhé se pokusí létat s Chagallem. 13.1.2007 dostupné na internete: <http://magazin.aktualne.cz/kultura/umeni/v-dlouhe-se-pokusi-letat-s-chagallem/r~i:article:327936/> preklad N. F.

5.5 Recepcia divadelnej hry *Košíky*

„Keď sa okolo nás vyskytne niečo pekné, čo stojí za pozornosť, vezmeme si veľký košík a ideme na jahody – vraví sa u nás. Košík je však treba najprv uplietť. Postavy v mojej hre chcú mať veľké košíky, aby sa im do nich toho pekného vošlo čo najviac. Naraz zisťujú, že sa celý život starajú o to, aby uplietli veľké košíky a nakoniec do nich nemajú čo dať.“¹⁴⁵

(Jordan Radičkov)

Ak si čitateľ drámu prečíta knižne, tak ako ja, má pocit, že to nemôže byť javisková hra. Neobsahuje konflikt v pravom zmysle slova. Pretože sú to za sebou radené príbehy, ktoré rozprávajú jednotliví aktéri. Dalo by sa hovoriť o monológoch. Avšak práve toto je Radičkov štýl písania. Prečo má takýto štýl, vysvetľuje v rozhovore pre týždenník Slovo:

„...Pre náš národ je typické, že ľudia nehovoria tak, aby viedli dialóg, ale každý si hovorí o tom svojom – odriekava monológ. Pišem dialógy tak, aby som ukázal ľudový jazyk, hovorovú reč, ktorú denne počujeme okolo seba.“¹⁴⁶

Hra *Košíky*, kde vystupuje jedenásť hercov, je o zmysle života a práce, život je ako košík – človek ho splieta a osud rozplieta. Postavy rozprávajú príbehy veselé aj vážne, fantastické a všedné, pradávne a súčasné. Košík by sa dal interpretovať ako metafora na život alebo životaschopnosť človeka:

Стоил: „...аз непрекъснато заплитам тая нищожна тръстикова кошница и непрекъснато я разплитам, защото още не знам нито какъв обем трябва да има тя, нито с какво да бъде напълнена....Може ли да ми каже някой с какво да се напълни една човешка кошница и какъв трябва да бъде обемът и?“¹⁴⁷

Стоил: „Радостта е също човешко чувство, нали и нея трябва да пренесем в човешката кошница?“¹⁴⁸

---

¹⁴⁵ KRAUSOVÁ, Irena. [rozhovor] A člověkom je to jako s chlebem. *Svobodné slovo*. 19. 3. 1977.

¹⁴⁶ tamtiež

¹⁴⁷ ...neustále pletiem ten prázdny prútený kôš a neustále ho rozplietam, pretože ešte ani neviem, aký má mať objem, ani s čím ho mám zaplietť....Môže mi niekto povedať, s čím sa zaplieta kôš jeden ľudský košík a aký by mal byť jeho objem? Preklad N.F

¹⁴⁸ Radosť je taktiež ľudský pocit, aj ju by bolo treba preniesť do ľudského košíka? preklad N.F

Postava Stoila je plná fantastiky a poetiky, uvažuje nad tým, že ak vloží do rieky pero, možno zistí, čím sa rozbúri jej hladina a rovnako aj jeho vnútro. Rieku považuje za živý organizmus. Ona sama o sebe rozprávať nemôže, iba človek o nej – o jej brehu, vánku, hmlových preludoch, o jej záhadne temných vodách. O vode si myslí, že je záhadou, má svoje tajomstvo.

Mýtickosť v texte sa dá nájsť už v úvode drámy, kde postava Jonáša konverzuje so Stoilom o slnečnici, ktorá sama stojí uprostred poľa medzi pšenickou. Považuje ju za akési oko, ktoré všetko sleduje, filozofuje nad tým, kto ju tam posadil. Nevie pochopiť, prečo tam je jediná sama, hľadá nadprirodzené vysvetlenie. Usúdi, že ju tam posadil vodný upír alebo drakula a sleduje ho. Nenachádza logické vysvetlenie. Tieto iracionálne motívy Radičkov pravdepodobne prevzal z bulharského folklóru. (Vodný upír sa objavuje aj v divadelnej hre Sneh sa smial, až padal, kde postava Susa vidí stopy vodného upíra v snehu). Okrem iného to „niečo“ ho neustále sleduje, nie je to len slnečnica, niekedy je to aj pocit, že neustále je to „niečo“ za jeho chrbtom, alebo ho napadne, či to „niečo“, čo ho sleduje, nie je v oku jeho husi.

Hra hovorí o ľudských osudoch ústiacich k naliehavej potrebe vzájomného dorozumenia a pocitu ľudského pochopenia napríklad v časti keď Jonáš vysvetľuje optimistický zmysel spojenia pri nájdení dieťaťa:

Йонат: „България е малка страна, а в една малка страна всички би трябвало да живеят като побратими и роднини, ако не искаме да се изгубваме.“¹⁴⁹

Nájdené dieťa sa plavilo po rieke v košíku, je to alúzia na biblický príbeh o Mojžišovi. Tomuto obrazu predchádza rozprávanie snedej košíkárky aj so snedým medvediarom, ktorá predáva košíky ako posledná na svete pre živobytie. Vyrozpráva príbeh, že predáva koše od faraónových čias, keď jej predchodkyne uplietli kôš pre dieťa, ktorého sa ujala faraónova dcéra. Dedinčania komentujú, že ich rieka ešte žiadne dieťa neposlala. Po určitom čase, keď košíkárka odíde, sa stane niečo neuveriteľné, príde búrka a rybári pri rieke začujú detský plač, v košíku nájdu dieťa.

V súvislosti s biblickým motívom spomeniem aj spojitosť mien, ktoré Radičkov vybral pre postavy – David a Jonáš. Napríklad s Jonášom a s biblickým príbehom o rybe sa spája časť, kde sa rybári dopočuli o veľkej rybe v rieke, ktorá ma ústa ako garáž. V biblickom príbehu

---

¹⁴⁹ Jonáš: „Bulharsko je malá zem a v malej zemi by mali všetci žiť ako bratia, ako jedna rodina. Keď sa nechceme navzájom postrácať.“ Preklad N.F.

Jonáša veľká ryba zožrala a o tri dni vyvrátila. Náš Jonáš spadol do rieky a chvíľu bol nezvestný, no nakoniec sa objavil.

Radičkov je úžasný v tom, že dokáže preplietat' príbehy, ktoré sú na prvý pohľad bez spojitosti. Prepletie ich presne tak ako dobrý kôš, no magickým spôsobom, s veľkou búrkou, ale dávnou zabudnutou históriou.

Hrdina (kolektív) častokrát porovnáva kontrasty starého a nového sveta (kontrast dedina – mesto) aj z akéhosi dedinského mystického filozofického hľadiska, s básnickým podtónom a s ľahkým humorom sveta vynálezov a objavovania doby:

Stoil: „...výstup na Mesiac pripravil ľudí o ilúzie, kedykoľvek sa pozriem na Mesiac, stále tam vidím otlaky tých humpoláckych topánok.“¹⁵⁰

Staré a nové vie okoreniť jemnými humoristickými situáciami. Staré a nové znázorňujú aj postavy Jonáš a jeho mladý synovec.

V hre sa objavujú aj príslovia: „žije si ako prasa v žite“, ale práve postava Jonáša ich vyvracia a zamýšľa sa „realisticky“ takto: „*prasa neseje, len si žne – nažerie sa v žite cudzieho*“. Je to vlastne aj ľudová múdrosť, čo dokazuje aj rozhovor o husi, o ktorej sa vo všeobecnosti hovorí ako o hlúpom zvierati, avšak Stoil svojou znalosťou vyvracia mýtus, myslí si, že hus je inteligentný a silný vták, má dobrú orientáciu a dokáže letieť tri dni a tri noci.

Na tému košov je v Bulharsku veľa prísloví, Bulhari im prikladajú veľký význam a symboliku. Aj motto celej tejto hry by mohlo byť príslovie: „*Na jahody, o ktorých sa veľa hovorilo, nechod' s veľkým košom.*“¹⁵¹

Myslím si, že divadelná hra Košíky je najťažšia na interpretáciu, pretože v predošlých hrách nenachádza toľké množstvo symbolov.

Na Slovensku si táto hra nenašla režiséra, pravdepodobne pre svoju nezvyčajnosť. Na českej scéne si ju našiel režisér Milan Votruba, hru s názvom Košíky uviedlo na scénu divadlo F.X. Šaldy, Liberec dňa 17. mája 1986 (obr. 15, 16). Tomuto divadlu Radičkov nebol neznámy, pretože už v roku 1976 v ňom bola uvedená divadelná hra *Mela* a niekoľko rokov pred tým divadlo uviedlo muzikál *My vrabčatá* (podľa Radičkovovej knižky ho pripravil Pavel Soukup).

---

¹⁵⁰ RADIČKOV, Jordan. Košíky. Preklad Hana Renerová. Praha: Dilia, 1984, s. 4. Preklad do sl. N. F.

¹⁵¹ LUKAN, Vladimír. Správa z návštevy u Jordana Radičkova. In: Revue svetovej literatúry, 1983, roč. 19, č. 6, s. 39. originál: На прехвалени ягоди с голяма кошница не се ходи!

Denník *Vpřed* uvádza, že divadlo už malo istú „radičkovovskú“ tradíciu, no o tom, čo hra mala priniesť, diváci nemohli vedieť. Vladimír Piša v článku spomína obavy, ktoré očakával po predstavení, pretože nebolo jednoduché utriediť si množstvo dojmov a pocitov. Hra zachováva kolorit bulharskej dediny a rovnako vychádza z osobitej životnej filozofie jednoduchých dedinčanov, ktorá však nesie radu typických znakov modernej, ba až experimentálnej drámy. V inscenácii sa kadečo vykryštalizovalo tak, že mnohé impulzy majú šancu vyvolať odozvu, či už ide o humanistické ideály alebo básnickú symboliku ľudského osudu v nenaplnenom *košíku*. Vladimír Piša ešte dodal, že by pôdorysu hry prospelo komornejšie poňatie so zdôraznením lyrických zložiek.¹⁵²

Košíky pre recenzenta *Ludovej demokracie* sú alegorickou hrou o ľudskom osude. Košík je symbolom tvoriacej činnosti predkov a o tajomstvách života. Predstavenie zaujalo režijným pojatím, poetickou scénou a hereckými výkonmi.¹⁵³

Z hore uvedeného sa žiaľ nedá vytvoriť úsudok ani obširná analýza, ako publikum prijalo divadelnú hru, môžem len podotknúť, že je prirodzené, že režisér mal obavy, aké reflexie bude mať publikum, pretože Radičkov spája príbehy po dlhších úsekoch a divák sa musí sústrediť, aby si mohol tiež vytvoriť spojitosti a odinterpretovať videné, zahrané.

---

¹⁵² PÍŠA, Vladimír. Košíky plné příběhů. Liberec: *Vpřed*, 23. 5. 1986.

¹⁵³ [an.] Novinka na liberecké scéně. *Lidová demokracie*. 23. 6. 1986.

5.6 Bábková hra *Vrabčatá*

My vrabčatá, 1973, je pôvodne beletriou pre deti, ktorú do slovenčiny preložila Mária Topoľská z originálu *Hue vpaбчemama*, 1968. Žilinské Bábkové divadlo zdramatizovalo tento text pre deti, pretože sa orientuje na inscenovanie dramatizácií prozaických i veršovaných textov slovenských a svetových autorov. Scénar napísal Karel Brožek v dramaturgickej spolupráci so spisovateľom Jozefom Mokošom, ktorého napadlo beletriu zdramatizovať. Túto bábkovú hru divadlo odohralo na scéne 9. novembra 1984.

Bábková kompozícia *Vrabčatá* je v dvoch častiach, je úsmevnou a veľmi vážnou metaforou detstva, z ktorého Radičkov vo väčšine diel neustále čerpá. Je plné šibalstiev, snov, roztopašnosti a hravosti. Predloha je voľnou kompozíciou plnokrvných, divadelne i divácky príťažlivých epizód v citovom dospievaní bezprostredných chlapcov – vrabcov. Veselé i vážne príhody nenásilnou umeleckou rečou hovoria v podstate o jednom: o zodpovednom hľadaní si svojho miesta v živote.¹⁵⁴

Inscenácia rovnako ako predloha divadelnými prostriedkami, ktoré iskria humorom, javiskovými metaforami i poetickými pesničkami Vojtecha Mihálika na hudbu Pavla Hamela podnecuje, provokuje a rozvíja detskú fantáziu.¹⁵⁵

Bábková hra bola označená za vydarenú a kvalitnú dramatizáciu, kvality tejto inscenácie vyvolali predpoklad, že bude najnavštevovanejšou v sezóne. Išlo o celoštátnu československú premiéru.¹⁵⁶

Scénarista a režisér Karel Brožek, v časopise *Loutkář* hovorí o roztomilej knižke Radičkovových príbehov, ktorej dramatizáciu zasadili do rómskeho prostredia, predloha však takéto prostredie nepredstavuje. Výpoveď je pozitívna, niet pochyb, že prijatie detskej bábkovej hry bola jednoznačné.¹⁵⁷

---

¹⁵⁴ V programe bábkovej hry *Vrabčatá* zo dňa 9. 11. 1984.

¹⁵⁵ tamtiež

¹⁵⁶ HULÍK, Viktor. Dve dobré predstavenia pre deti. *Roľnícke noviny*. 16. 11. 1984

¹⁵⁷ BROŽEK, K. Bude jich někdy třicet...? *Loutkář*. 9-10/1998, s. 206.

Ukážka z detskej prózy:

Виждате ли тая птича перушина, която се люлее и се мъчи да се задържи във въздуха?

Тя лети самотно, оглежда се с надежда наоколо и пада все по-ниско и по-ниско. Много перушина се люлее под небето и едно по едно перата ще притихнат долу на земята. Понякога тих вятър ще премине на пръсти, ще ги повдигне нанягоре и те пак ще си припомнят, че са летели някога, че са се къпали в синия въздух, гмуркали са се и са шумели весело. Но макар и долу на земята, макар и мъртва, нашата птича перушина стои тъй, сякаш всеки миг ще се сепне в съня си, ще усети жива тръпка и ще полети отново.

Ние, врабчетата, може и да загиваме, но перушината ни остава жива по земята. Всички птици измират, а хората събират перушината им, пълнят своите възглавници, защото как иначе хората биха летели нощем, насън, ако не спеха върху птича перушина! ... И самата перушина спи и сънува старите си полети.¹⁵⁸

(Птича перушина)

---

¹⁵⁸Dostupné na internete: <http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=260&WorkID=9326&Level=2>.

Preklad: *Vidíte to vtáčie pierko, čo sa hojda a namáha sa udržať v povetří? Letí samo, samučké, s nádejou sa obzerá okolo seba a padá vždy nižšie a nižšie. Veľa pierok sa kolyše pod oblohou a jedno za druhým sa tíško ukladá na zem. Zavše po prstoch prejde okolo nich tichý vetrik, podvihne ich na chvíľku a pierka sa rozpomenú, že kedysi lietali, že sa kúpali v belasom vzduchu, ponárali sa doň a veselo šuchotali. A tak naše vtáčie pierka – hoci ležia na zemi, hoci sú mŕtve, ležia, akoby sa mali čochvíľa prebudiť zo sna, ucítiť živé zachvenie a vzlietnuť znovu do výšav. My vrabce môžeme aj zahynúť, ale naše perie zostáva živé. Vtáci mrú, ale ľudia zbierajú ich pierka a plnia si nimi vankúše, lebo inak – ako by vo sne lietali, keby nespali na vtáčom perí?...I samo perie spí a sníva sa mu o jeho niekdajších starých letoch. V programe československej premiéry 9.11.1984, TOPOĽSKÁ, Mária. My vrabčatá. Bratislava: Mladé letá, 1973.*

Na českej divadelnej scéne sa divadelnému spracovaniu venovali tri divadlá: činoherné Divadlo F. X. Šaldy v Liberci, uviedlo divadelnú inscenáciu 29. septembra 1982 v réžii Milana Votruby (obr. 17, 18), v Divadle Jiřího Wolкера odpremiérovalo hru *My, vrabčáci* 7. novembra 1983 v réžii Miroslava Vildmana (obr. 19, 20). Ako bábkovú hru ju spracovalo Ústřední loutkové divadlo v Praha 22. októbra 1986.¹⁵⁹

---

¹⁵⁹ O týchto inscenáciach však nie sú žiadne správy, Divadelný ústav má v archíve len fotografie.

6. Prekladatelia Radičkovovej tvorby

V dramaturgických plánoch českých a slovenských divadelných scén sa začala bulharská dramatická tvorba objavovať systematickejšie a premyslenejšie aj vďaka prekladateľom. Kvalitným prekladom Radičkovovej (nielen) divadelnej tvorby môžeme vďačiť práve Emilovi Kudličkovi, Jánovi Koškovi ale aj Márii Topol'skej do slovenského jazyka a Milošovi Vojtovi a Hane Reinerovej do jazyka českého, ktorí patrili k osvedčeným propagátorom bulharskej literatúry. Tu si dovoľím napísať pár slov o dvorných prekladateľoch Jordana Radičkova.

Prvými prekladateľmi z bulharčiny boli ľudia, ktorí sa v Bulharsku narodili (bulharskí Slováci), alebo ľudia, čo tam žili dlhší čas. Mária Topol'ská sa narodila v Prahe a vyrastala v Sofii, za manžela si vzala bulharského Slováka, Tomáša Topol'ského, s ktorým aj spolupracovala na prekladoch bulharskej literatúry. Bola jednou z najkultivovanejších prekladateľiek.¹⁶⁰

6.1 Emil Kudlička (1933 – 2009), pseudonym Emil Saškin

Narodil sa na Liptove. Mal filologické vzdelanie, no bulharčinu ako odbor nevyštudoval, vtedy ešte na bratislavskej univerzite ani takýto odbor neexistoval. Ako vysokoškolák v roku 1956 sa zúčastnil na mesačnej exurzii v Bulharsku, vtedy sa začal zaujímať o bulharský jazyk. Prvý preklad mu vyšiel už v roku 1960 (Strašimirov, Choro). Jeho najrozsiahlejším prekladom boli Dejiny Bulharska (1962). V jazyku sa zdokonalil na štvorročnom pobyte v Sofii, kde pôsobil ako lektor slovenského jazyka a literatúry na Univerzite Klimenta Ochridského. Jeho záujmom sa stala práve bulharská dráma, aj vďaka priateľom divadelníkom.¹⁶¹

Bulharské prostredie poznal veľmi dobre aj vďaka svojim návštevám v Sofijskom divadle. Prvýkrát sa stretol s Radičkovom náhodne, keď otvoril bulharské noviny Otečestven front (Vlastenecký front) a upútala ho ilustrácia k poviedke. Bolo to na konci roku 1968 a odvtedy venoval Radičkovovi väčšiu pozornosť, preložil niekoľko poviedok, ktoré boli uverejnené v periodickej tlači.

---

¹⁶⁰ KUDLIČKA, Emil. *Súčasná bulharská dráma*. 1996, s. 260.

¹⁶¹ tamtiež

Radičkovove ilustrácie sú totiž niečím kúzelným, bulharský kritik Tončo Želev sa o nich vyjadril takto: *Той събужда усецането за постоянното детство на света със своята спонтанна съвременост и лирика, неговият рисунък напомня разчупените причудливи, фантастични линии от детските рисунки. Много често те раъочарожат тези, които искат да открият зашифрована сатира, а доставят истинско наслаждение и радост, когато се погледне на тях като на карнавален свят, където невидими гноми са разместили привчните неща. Ние ги откриваме в нови места и преодкриваме тяхната първична прелест или в очите ни се набива тяхното скудоумие.*¹⁶² (Obr. index 1.)

Kudlička sa systematicky venoval prekladu bulharskej drámy. Ako prvú preložil klasickú komédiu I. Vazova *U ministra*, 1964, po nej nasledovalo vyše 40 titulov dramatickej spisby moderných autorov bábkových a najmä divadelných hier, drám i komédií (B. Aprilov, G. Danilov, D. Dimov, G. Džagarov, K. Georgiev, N. Chajtov, K. Iliev, N. Jordanov, J. Jovkov, K. Kalčev, P. Mančev, E. Manov, V. Neškov, P. Pančev, L. Peevski, I. Pejčev, P. Pelinov, R. Stojanov, A. Strašimirov, E. Švarc, K. Topalov, M. Veličkov). Osobitne sa zameril na dramatickú tvorbu Jordana Radičkova (*Január*, 1975; *Pokus o lietanie*, 1980; *Železný chlapec*, 1983; *Koše*, 1984) a V. Petrova (*Čestné mušketerske*, 1981; *Divadlo, moja láska*, 1984; *Biela rozprávka*; *Puk!*, obe 1985) a na prekladanie úspešných komédií S. Stratieva (*Rímsky kúpeľ*, 1976; *Velúrové sako*, 1978; *Autobus*, 1982; *Maximalista*, 1984; *Zem sa krúti*, 1989). Príležitostne prekladal drámu a prózu z ruštiny (E. Radzinskij, O. Šmeľov, V. Vostokov). V oblasti odbornej literatúry preložil monografiu P. K. Javorova *Moderná bulharská dráma* (1977) a zostavil zborník *Súčasná bulharská dráma* (1996), ktorý doplnil o doslov a bibliografiu.¹⁶³

---

¹⁶² Тончо Жечев. *История на литература*. С.: Български писател, 1979, с. 574-575. Preklad N.F.: On prebúdzá v čitateľovi pocit stáleho detinského sveta so svojou spontánnou súčasnosťou a lyrikou, jeho obrázky, nalomené bizarnosťou, pripomínajú nalomené fantastické línie detských kresieb. Veľmi často môžu zmiast' tých, ktorí sa snažia odhaliť zašifrovanú satiru, a dostaví sa pôžitok a radosť, keď sa na nich prihliada ako na karnevalový svet, kde neviditeľní gnómovia posunuli obyčajné veci. My ich nachádzame na nových miestach a odhaľujeme ich prvotnú krásu alebo sa naše oči naplňajú ich prostosťou.

¹⁶³ Dostupné na internete: <http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelja/emil-kudlicka>

6.2 Ján Koška (1936 – 2006)

Kudlička Košku nazýva „Cyrilom“. Spolu boli ako bratia Cyril a Metod. Bol básnik, publicista, literárny vedec, dlhoročný pracovník Ústavu svetových literatúr SAV, bol aj jeho riaditeľom, pracoval ako vysokoškolský externý pracovník, bol prekladateľ a najlepší znalec bulharskej literatúry na Slovensku. On vlastne vychoval a vychovával prvých vysokoškolsky vzdelaných bulharistov na Slovensku. Bulharská literatúra mu bola povolaním, zároveň aj koníčkom a životnou náplňou.¹⁶⁴

Literárne činný bol od r. 1952, keď začal časopisecky publikovať prvé básne a reportáže, knižne debutoval súborom reportáží o dojmach z Bulharska – Slnčná Marica (1961). Od roku 1969 systematicky prekladal bulharskú literatúru (spolu okolo 70 titulov). Preložil výbery z Christa Boteva, Ivana Vazova, Peja K. Javorova, Gea Mileva, Atanasa Dalčeva, D. Stefanova, Ivana Radeva, P. Matova, Blagy Dimitrovej a i., prózy Emiliana Staneva, S. Dičeva, Nikolaja Chajtova, Pavla Vežinova, Atona Dončeva a ďalších, hry V. Petrova, I. Radojeva, Ľ. Peevského, M. Veličkova, G. Danailova, J. Radičkova, S. Stratieva a i., pripravil viacero antológií z bulharskej literatúry (Chvíľ a Slnka, 1976; Verše proti smrti, 1980; Nepokojné leto, 1983). Ako scenárista a libretista spolupracoval s rozhlasom, televíziou, filmom a divadlom, knižne vydal dramatickú kompozíciu o G. Dimitrovi Väzeň č. 8085 (1983). Vo vedeckovýskumnej oblasti sa zaoberal problematikou bulharsko-slovenských kultúrnych a literárnych vzťahov, ktoré spracoval v monografiách *Slovenské literárne pohľady na bulharský juh 1867 – 1878*, 1978, *Slovensko-bulharské literárne vzťahy 1826 – 1918*, 1985, *Recepcia ako tvorba*, 2003, bulharskú poéziu na prelome 19. a 20. stor. priblížil v knihe *Bulharská básnická moderna*, 1972.¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ KUDLIČKA, Emil. Súčasná bulharská dráma, Bratislava. 1996.

¹⁶⁵ <http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/jan-koska>

6.3 Miloš Vojta (1929 – 2000)

Vojta vyštudoval divadelnú vedu a dramaturgiu v roku 1956 na Akadémii múzických umení v Prahe a v roku 1966 začal študovať na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej bulharčinu a estetiku. Prekladateľskej činnosti sa venoval sústavne, ale ako vedľajšej činnosti. V rokoch 1970 – 1972 pôsobil ako riaditeľ Československého kultúrneho a informačného strediska v Sofii. Od konca roku 1972 do roku 1990 pracoval ako divadelný kritik týždenníka *Tvorba*. Dlhé roky pracoval ako dramaturg v českých divadlách a divadelných strediskách (v divadle Vítěslava Nezvala, v Karlových varoch, v Divadle Na fildlovače a v pražskom Divadelnom ústave).¹⁶⁶

Nielenže sa vedel orientovať v tom, akými cestami sa uberá súčasná bulharská dramatická tvorba a bulharská literatúra vôbec, ale skutočne vedel rozoznať diela od tých, ktoré slúžili ideológii a dennej politickej praxi. Odhaľoval, ktoré bulharské umelecké diela sú skutočne hodnotné a majú čo povedať českému čitateľovi.¹⁶⁷ K rozvoju česko-bulharskej kultúry prispela jeho manželka Mária bulharského pôvodu. Vojta mal za sebou úctyhodné prekladateľské dielo. Prekladal divadelné texty (29 z nich preložil bez nároku na honorár), rozsiahle romány, dialógy k filmovým adaptáciám, preklady poviedok, básní, epigramov a televíznej hry. Aj napriek viacerým prekladom, sa Vojta sám považoval za amatéra v oblasti česko-bulharských kultúrnych vzťahov.¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ DOROVSKÝ, Ivan. Krok za krokom. Brno 2001, s. 5

¹⁶⁷ Dorovský, Ivan. Cit. d [krok za krokom], s. 6

¹⁶⁸ Tamtiež, s.8

6.4 Hana Reinerová (1921 – 2007)

Narodila sa v Benešove pri Prahe, detstvo prežila so svojimi rodičmi v Bulharsku v Ruse, vyštudovala slovanskú filológiu na Univerzite Karlovej a od roku 1947 sa venovala prekladateľskej činnosti. Prekladala hlavne bulharskú prózu a divadelné hry, spolupracovala s českými básnikmi na prekladoch bulharskej poézie. Prekladala aj piesňové texty, preložila bulharské filmy, prekladala taktiež pre rozhlasové relácie. Jej prekladateľské dielo je obsiahle a kvalitné, nedá sa porovnať s prekladateľským dielom Miloša Vojty. Reinerovej preklady Radičkových divadelných hier uvádzam v tretej kapitole. Hana Reinerová pokladá za jeho dvornú prekladateľku. Preložila hlavne jeho prózu:

České preklady Hany Reinerovej z Radičkovovej tvorby:

Cirkulárka. Praha: Odeon, 1974.

Horké poledne. Praha: Svoboda, 1966.

Kozel. Praha: Československý spisovatel, 1974.

My vrabčáci. Praha: Albatros, 1982.

Něžná spirála. Praha: Odeon, 1988.

Poslední léto. Praha: Světová literatura, 1966.

Skalní kresby. Praha: Československý spisovatel, 1973.

Střelný slabikář. Praha: Práce, 1988.

Šest malých matrjošek a jedna velká. In: *Něžná spirála*. Praha: Odeon, 1988.

Upoutaný balón. In: *Všichni a nikdo*. Praha: Vyšehrad, 1984.

Všichni a nikdo. Praha: Vyšehrad, 1984.

Zajíc. Praha: Československý spisovatel, 1973.

7. Záver

Cieľom mojej diplomovej práce bolo vytvoriť obraz recepcie drám Jordana Radičkova v českom a slovenskom prostredí.

Recepcia bulharských dramatických diel po roku 1945 v Čechách a na Slovensku sa nemôže podriaďovať periodizácii, aj keď bolo v oboch prostrediach nastolené rovnaké spoločenské zriadenie, každá z nich prešla špecifickým vnútorným vývojom a každá z nich nemá rovnaké historické medzníky. Vzájomné kultúrno-politické styky, vzťahy medzi našimi štátmi sa vyvíjali na nových princípoch.¹⁶⁹

Expanzia Radičkovových hier do českého a slovenského prostredia nastala od polovice 70. rokov. Do tej doby bol predovšetkým známy hlavne vďaka prekladom jeho próz. Obe prostredia sa mali možnosť zoznámiť s jeho poviedkovou a novelistickou tvorbou, ktorá bola úspešne prijatá. Mnoho kritikov bolo oboznámených práve s Radičkovovou prozaickou tvorbou a poznalo poetiku a esenciu jeho tvorby. Veľa kritik aj smeruje k Radičkovovej poetike, pretože ju nie je ľahké uchopiť, tým viac je ťažšie ju zobrazit' v dramatickej podobe a vôbec aplikovať správne preloženú cudzojazyčne.

Vo svojej práci som sa zamerala na šesť divadelných hier, pričom jedna z nich je bábková hra pre deti. Mojm ďalším cieľom bolo zamerať sa na konfrontáciu recepčných predpokladov zhôd a rozdielov Radičkovových hier. Pri bádani sa ukázalo, že zo šiestich hier je možné porovnávať len dve hry a to *Sneh sa smial, až padal* a *Pokus o lietanie*, ktoré sa zinscenovali v oboch prostrediach. Pri mojom výskume prijímania Radičkovových hier som si uvedomila, že na to, aby bola hra dobre prijatá, nestačí len dobrý a kvalitný text. Častokrát sa stávalo, že režisér nevedel uchopiť Radičkovovu poetiku a zle odinerepretoval divadelnú hru, a tak stratila svoje čaro.

Divadelná hra *Sneh sa smial, až padal*, sa zinscenovala v českom prostredí trikrát, prijatá bola najúspešnejšie v Divadle J. K. Tyla v Plzni, o čom vypovedajú pozitívne recenzie. Režisérka správne uchopila Račkovovu poetiku. Pražskej inscenácii bola vyčítaná zlá scéna a hre chýbala vnútorná logika hry. Režisér z tragikomédie vytvoril situačnú komédiu. Brnianskú inscenáciu som neporovnávala z dôvodu chýbajúceho zdroja, tento problém sa opakoval aj pri iných divadelných hrách. V slovenskom prostredí bola hra zinscenoaná dvakrát z toho raz bola zhudobnená, čo sa divákom nepozdávalo, no hlavne recenzentom periodík. Bratislavská inscenácia sa taktiež neujala na slovenských scénach, kritika označila

---

¹⁶⁹ DOROVSKÝ, Ivan. In: Vojta Miloš. Krok za krokom. Brno 2001, s. 162.

za problém režiséra, ktorý hru pripravil o myšlienkovú a obsahovú stránku, zdala sa byť nudnou. Pozitívne hodnotený bol len výber textu.

Na slovenskej scéne sa divadelná hra *Pokus o lietanie* zinscenovala len raz a zožala veľký úspech, a to nie len na Slovensku, ale aj Čechách v rámci host'ovania divadla. Dokonca inscenácia s použitím slovenských dialektov sa pozdávala viac českému publiku ako slovenskému. Hneď potom bola hra zinscenovaná aj na českej scéne, a to trikrát. O inscenácii z roku 1981 v českých Budejoviciach som sa nedozvedela mnoho informácii, no olomoucká inscenácia z roku 1986 úspech mala len sčasti, pretože bola pokladaná za protisocialistickú. Fámy o „podtexte“ hry narušili jej prívetivejšie prijatie. Pri poslednej inscenácii v roku 2007 v Prahe, sa predpokladal úspech, ale ukázalo sa, že hru poznamenal „zub času“. V podstate hlavnou postavou v diele je balón, ktorý sa stane aj hlavným predmetom sváru dvoch dedín, je symbolom voľnosti, bohatstva, zážitku a nejakého úniku zo stereotypu – čiže slobody. Divadelná hra bola napísaná v roku 1979, no obsahovo je z čias druhej svetovej vojny. V dobe inscenácie, v osemdesiatych rokoch sa v dôsledku normalizácie hodila myšlienka „o lietaní v balóne“, pretože divadelná hra bola akousi meaforou vtedajších pocitov v ČSSR. Možno práve z týchto dôvodov už inscenácia „nezapadla“ do doby, do roku 2007.

Divadelná hra *Mela* sa zinscenovala len na českej scéne. Ak ide o hru *Lazariáda*, odohrala sa v slovenskom prostredí, aj českom, ale absencia recenzií v Divadelnom ústave v Prahe mi neumožnila vytvoriť celkový obraz prijatia divadelnej hry, preto ich nemôžem ani konfrontovať. Avšak musím podotknúť, že monodráma *Lazariáda* v podaní herca Mariána Labudu, na slovenskej scéne zožala veľký úspech. Divadelná hra *Košíky* sa dostala len na scénu českých divadiel. O bábkovej hre *Vrabčatá* som zozbierala málo informácii a uvedená bola na českej a slovenskej scéne. Aj napriek tomu, že všetky hry boli preložené do oboch jazykov – českého aj slovenského, nie vždy sa dostali na scény divadiel.

Pri hlbšej analýze a štúdiu problematiky recepcie drám som sa dostala sčasti „za oponu“ česko-slovensko-bulharských divadelných vzťahov. Presadzovanie Radičkových hier na česko-slovenských scénach nebolo jednoduché aj kvôli politickej situácii. V socialistických krajinách musel preložený text prejsť rukami činiteľov v českej a slovenskej divadelnej kultúre, aby neobsahoval protisocialistický charakter. Za uvedenie inscenácie neraz bojovali prekladatelia, ktorým som venovala jednu kapitolu, režiséri, dramaturgovia a iní, aby sa im podarilo zdieľať a udržiavať kultúrne vzťahy, a nielen to, ale aj priniesť ozaj kvalitnú drámu do oboch prostredí. Avšak aj napriek rôznym nepríjemnostiam sa stále akýmisi cestičkami drámy zinscenovali.

Napriek rôznym prekážkam sa Radičkovove hry uvádzali na scény divadiel intenzívne v 70. a 80. rokoch najmä vďaka *Dňom bulharského divadla* v ČSSR, ktoré sa konali každý rok.

Po roku 1989 sa dramaturgia českých a slovenských divadiel preorientovala na tvorbu, ktorá bola skôr z politických dôvodov tabu – teda predovšetkým na angloamerickú, prípadne na nemecké texty. Východoeurópski autori, s výnimkou ruských, sa tak na dlhú dobu dostali na okraj. Až v roku 2007 sa opäť zinscenovala Radičkovova hra *Pokus o lietanie* v Divadle v Dlouhé a aspoň trochu vybalancovalo nerovnovážny stav.¹⁷⁰

Radičkov spôsob zmocňovania sa skutočnosti, v ktorom sa prelína neskutočné s realitou, sa len postupne stretával s porozumením kritiky. Napriek tomu sa nemenil, a dá sa povedať, že na tvorbu autora si musela domáca kritika postupne zvykať, prekonávať prvotné rozpaky, odcudzovanie a zatracovanie. Pre svoju nevšednosť je zaradzovaný do prúdu magického realizmu, čo dokazujú aj inscenácie jeho divadelných hier. Každá z nich je zemitá zakotvená v zapadnutej dedine uprostred pohoria Stará Planina, odkiaľ autor pochádzal, je prepojením reálií so snom, satirou, grotesknosťou a magickosťou z rodu Marquézových a Chagallových obrazov.

Bulharský autor, Jordan Radičkov, ma taktiež očaril svojou nevšednosťou. Čítať jeho diela je kúzelný zážitok. Jeho postavy (víly, škriatkovia, upíri a pod.), personifikované zvieratá (ďateľ, ktorý pije rakiju a komunikuje, kozel, vrana, atď), ktoré v dielach vystupujú a ožívajú, sú zvláštne osobnosti s magickým charakterom. Situácie, do ktorých sa postavy dostávajú, sú priam neprirodzene nadnesené, ale stále z nich vzíde niečo múdre a uvedomelé. Jeho magickosť chápem ako čaro, tajupnosť, nadprirodzenosť, nevšednosť, ktoré prepája medzi človekom a prírodou. Pre mňa, je majstrom bulharskej magickej tragikomédie.

Z Radičkovovej tvorby som v mojej práci uchopila len jednu vetvu jeho neuveriteľne košatej tvorby, divadelnú tvorbu, no myslím si, že by si v našom prostredí zaslúžil obšírejšiu štúdiu, čo by mohlo byť témou dizertačnej práce.

---

¹⁷⁰ HRBOTICKÝ, Saša. Pokus o létání vsadil na imaginaci. *Hospodářské noviny*. 16. 1. 2007.

8. Bibliografia

Primárna literatúra:

RADIČKOV, Jordan. *Mela: Hra o dvou dílech*. Praha: Dilia, 1976.

RADIČKOV, Jordan. *Košíky*. Praha Dilia, 1984.

RADIČKOV, Jordan. *Pokus o létání. Hra ve dvou dílech*. Dilia, Praha. 1980.

RADIČKOV, Jordan. *Snih se smál, až padal (Lednová poéma Komédie o 5 obrazech a epilógu)*. Praha: Dilia. 1974.

RADIČKOV, Jordan. *Lazařina: Hra o čtyřech obrazech*. Praha: Dilia, 1978.

RADIČKOV, Jordan. *My vrabčáci*. Praha: Práce, 1973.

РАДИЧКОВ, Йордан. *Пьеси: Суматоха, Януари, Лазарица, Опит за Летене, Кошници*. София: Български писател, 1989.

МЛАДЕНОВА, Мария. – ДЕВКОВА, Светла. – НАЙДЕНОВА, Силвия. *Йордан Радичков 1929-2004: библиография*. София: АРГУС, 2004.

Sekundárna literatúra:

DOROVSKÝ, Ivan. *Recepce literatury jižních slovanů u nás*. Brno: Albert, 2002

KOŠKA, Ján. *Literatúra a súčasnosť*. Antológia bulharskej literárnej vedy. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1981.

KOŠKA, Ján. *Recepčia jako tvorba*. Bratislava: SAV, 2003.

KOŠKA, Ján. – KUDLIČKA, Emil. *Moderná bulharská dráma*. Bratislava: Tatran, 1977.

VOJTA, Miloš. *Krok za krokem*. Brno: Albert, Baskovice, 2001.

VOJTA, Miloš. *Slovník světových dramatiků: Bulharští autoři*. Praha: Divadelní ústav, 1975.

WOLLMAN, Frank. *Bulharské drama*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1928.

Internetový zdroj:

РАДИЧКОВ, Йордан. Суматоха, 1962 © Издателство [LiterNet](#), 26. 12.

2002 http://litenet.bg/publish5/jradichkov/piesi/sumatoha/1_1.htm.

[anonym] [správa]. V Dlouhé se pokusí létat s Chagallem. Dostupné z:

<http://magazin.aktualne.cz/kultura/umeni/v-dlouhe-se-pokusi-letat-s-chagallem/r~i:article:327936/>

http://novinar.bg/news/stotitci-izpratiha-radichkov_MTE4MTsxNQ==.html

[anonym] [recenzia]. Pokus o létání vsadil na imagonaci. [Copyright](#) © 1996-2014 Economia, a.s., Hospodářské Noviny IHned. Dostupné z: <http://hn.ihned.cz/c1-20183550-pokus-o-letani-vsadil-na-imaginaci> {citované dňa 16.1.2007}

MIKULKA, Vladimír. [kritika]. Letu zdar! *Divadelní noviny*. 6.3. 2007. Dostupné z:

<http://host.divadlo.cz/noviny/clanek.asp?id=12861>

РАДИЧКОВ, Йордан. Птица перушина. © 1999-2014, [СЛОВОТО](#). WEB програмиране -

© [Пламен Барух](#). Dostupné z:

<http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=260&WorkID=9326&Level=2>.

Literárne informačné centrum. Informácie so súčasnej slovenskej literatúry. Dostupné z:

<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/jan-koska>;

<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/emil-kudlicka>

Ďalšia literatúra k téme:

ИГОВ, Светозар. *Кратката история на българската литература*. София: Захарий Стоянов, 2005.

RADIČKOV, Jordan. *Nežné poviedky*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1987.

RADIČKOV, Jordan. *Střelný slabikář*. Praha: Práce, 1988.

RADIČKOV, Jordan. *Všichni a nikdo*. Praha: Vyšehrad, 1984

RADIČKOV, Jordan. *Vzpomínky na koně*. Praha: Malantrich, 1977.

РАДИЧКОВ, Йордан. *Изнаднали од каруцата на бога*. София: Български земеделски народен съюз, 1984.

ГЕОРГИЕВА, Цветана. *Йордан Радичков: между нагледа и мита*. София: Из „Марин Дринов“, 2006.

KOLEVSKI, Vasil. *Národné zvláštnosti literatúry*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1981.

МУТАФОВ, Енчо. – СТОЙКОВ, Димитър. *Йордан Радичков*. София: Български писател, 1986.

МУТАФОВ, Енчо. *Бъди невероятен*. Книга за Радичков. София. 1998.

ПЕНЧЕВ, Васил. *Свирвна филозофия. Творчеството на Радичков като философска тема*. София: Из. „Марин Дринов“, 2007.

ПОПИЛИЕВ, Ромео. *Драмите на Йордан Радичков или едновременно неедновременно*. София: Из. „Марин Дринов“, 2005.

СТАЙКОВ, Димитър. *Театър на Йордан Радичков*. София. 1993.

ЖЕЧЕВ, Тончо. *История на литература*. София: Български писател, 1979.

SZWAT-GYLYBOWA, Grazyna. *W kregu bulgarskiej groteski* (O tworczości Jordana Radiczkowa). Warszawa: Omnitech, 1991.

Priodiká:

Anonym. Činohra Novej scény. *Večerník*. 12. 2. 1976.

Anonym. O čom sa divadlo nehráva. *Lud*. 20. 2. 1976.

Anonym. *Lud Bratislava*. 14. 2. 1976.

(acy). Hluboké myšlenky nesmí na diváka řvát. *House.cz*. 10. 1. 2007.

(bh). Před premiérou „Pokusu o létání“. *Stráž lidu*. 11. 12. 1986.

BOUČEK, Jozef. Chvála Chebského podzimu. *Scéna*. 1983.

BUDSKÁ, Viera. Prekvapili Prešovčania. *Sloboda*. 1. 4. 1977.

BROŽEK, K. Bude jich někdy třicet...? *Loutkář*. 9-10/1998.

BŮNA, Otakar. Sněženky i zemětřesení (inspirace z Bratislavy). *Scéna*. 1989. roč. 14, č. 9.

(cim). Večer, který potěšil. *Zemědělské noviny*. 30. 3. 1977.

DVOŘÁKOVÁ, Barbora. Dvaja Lazari na jednej hruške. *Dialóg*. 18. 7. 1989.

(eb). Pokus o lietanie. *Televízia*. 27. 11. 1989.

F-A. Bulharská rozprávka zo súčasnosti. *Hlas ľudu*. 21. 2. 1976.

F-A. Lazariáda v Bratislavskom Štúdiu S. Strhujúci výkon Mariána Labudu. *Hlas ľudu*. 24. 3. 1987.

(FK). Svátek divadelního imění. *Lidová demokrace*. 23. 9. 1980.

GEROVÁ, Irena. A zusal zelený strom...*Svobodné slovo*. 5. 11. 1986.

HRABOVSKÁ, Katarína. Kronika mýtotorby. *Nové slovo*. 17. 4. 1980.

HRABOVSKÁ, Katarína. Lazar a jeho pes. *Film a divadlo*. 1987.

HRBOTICKÝ, Saša. Pokus o létání vsadil na imaginaci. *Hospodářské noviny*. 16. 1. 2007.

HULÍK, Viktor. Dve dobré predstavenia pre deti. *Roľnícke noviny*. 16. 11. 1984

(I.R). Lietanie s Radičkovom. *Práca*. 26. 3. 1980.

JABORNIK, Ján. Prehra bez boja. *Večerník*. 18. 2. 1976.

JABORNÍK, Ján. Pokus o Radičkova. *Večerník*. 2. 4. 1980.

KERBR, Jan. Aplaus. *Reflex*. Praha. 4/2007.

KERBR, Jan. Zaostřeno na Jordan Radičkov, Pokus o létání. *Mladá fronta dnes*. 20. 1. 2007.

KMOCHOVÁ, Věra. Mela v Rokoku. *Večerní Praha*. 4. 11. 1986.

KOLÁŘOVÁ, Katarína. Zaostřeno na Jordan Radičkov, Pokus o létání. *Mladá fronta dnes*. 20. 1. 2007.

KOVŘÍK, Petr. Divadlo, které klade otázky. *Svobodné slovo*. 14. 2. 1975.

KRAUSOVÁ, Irena. S člověkem je to jako s chlebem. *Svobodné slovo*. 19. 3. 1977.

KUFNEROVÁ, Zlata. Jordan Radičkov. *Literární měsíčník*. 1975.

KUDLÁČKOVÁ, J. V Plzni premiéra bulharské hry Sníh se smál, až padal. *Pravda*. 3. 1. 1975.

LAZORČÁKOVÁ, Taťána. Poetika jevištní recese. *Stráž lidu*. 6. 1. 1987.

LENEROVIČOVÁ, Gabriela. *Kapitoly z dejín bulharského divadla a drámy*. Bratislava: Filozofická fakulta Univezity Komenského, 1990.

L. O. Kniha života. *Večerník*. 21. 3. 1980.

LUKAN, Vladimír. Správa z návštevy u Jordana Radičkova. *Revue svetovej literatúry*. 1983.

L. Š. Bulharský autor v Laterně magice. *Lidová demokrace*. 4. 3. 1975.

(mar). O vesnickém člověku a literatuře. *Zemědělské noviny*. 15. 2. 1975.

(mik). Plzeňská inscenace bulharské hry. *Lidová demogracie*. 19. 8. 1975.

MAČUGOVÁ, Gizela. Sneh sa smial, až padal. *DJZ Prešov*. 1977.

MIKULA, Vladimír. Letu zdar! *Divadelní noviny*. 6. 3. 2007.

(mk). Zajímavé setkání s bulharskou hrou. *Lidová demokracie*. 22. 3. 1977.

MP. Radičkovov pokus o lietania v činohre SND. Ikarovia z abrahámovských lazov. *Roľnícke noviny*. 25. 4. 1980.

(nav). Podobenství Jordana Radičkova. *Zemědělské noviny*. 21. 2. 1975.

PEŠKOVÁ, Hana. Sníh se Smál... *Večerní Praha*. 1. 4. 1975.

PÍŠA, Vladimír. Košíky plné příběhů. *Vpřed*. 23. 5. 1986.

POLÁK, Milan. Pokus o lietanie. *SND*. 16. 5. 1980.

PORUBIAK, Martin. Narodil jsem se v obchodě pod pultem, možná právě proto jsem tolik žádaný... *Divadelní noviny*. 30. 11. 1999.

PROCHÁZKA, Ján. Dvakrát Jordan Radičkov. *Divadelní tvorba*. 19. 3. 1975.

(pvk). Z první řady. *Květy*. 27. 11. 1986.

TÚMA, Martin. Vteřiny bulharského dramatu. *Scéna*. 1977. Roč. 2, č.6, str. 3.

VADLEJCHOVÁ, Ivana. Rozumět světu v němž žijeme. *Scéna*. 1987.

VOJTA, Miloš. Bulharské divadlo ze zákulisí. 1981. roč. 6, č. 19, str. 6

VOJTA, Miloš. Bulharská komedie v Bratislavě. *Tvorba*. 30.6.1976.

VOJTA, Miloš. Kouzlo ikarovské metafory. *Tvorba*. 1. 10. 1980.

VOJTA, Miloš. Sníh se směje – a padá. *Svobodné slovo*. 25. 2. 1975.

VRBKA, Stanislav. A svet mu prestal odpovedať...*Večerník*. 11. 3. 1987.

SLUPECKÁ, Marie. Jaká Mela se to mele. *Rudé právo*. 12. 11. 1986.

STANČEK, Lubomír. Sviatok pred i za oponou. *Smena*. 24. 4. 1980.

ŠIMKOVÁ, Soňa. Dve z jednej tvorivej dielne. *Pravda*. 29. 4. 1987.

ŠTĚRBOVÁ, Alena. Dvě sezóny v Olomouci. *Scéna*. 1987.

ŠTÚROVÁ, Nelly. Nedolúštená krížovna. *Film a divadlo*. 6. 4. 1976.

TVRZNÍK, Jíří. Radičkov s uznáním. *Mladá fronta*. 4. 11. 1986.

(ZD). Mela v Rokoku. *Svět v obrazech*. 12. 12. 1986.